

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jana Pavlič

Mentor: izr. prof. dr. Zlatko Šabič

**EVROPSKA UNIJA – SUBJEKT MEDNARODNIH ODNOSOV
ALI NEKAJ VEČ?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

KAZALO

SEZNAM KRATIC	iv
1. UVOD.....	1
2. OPREDELITEV SUBJEKTA MEDNARODNIH ODNOSOV	6
2.1. OPREDELITEV POJMA	6
2.2. MEDNARODNE ORGANIZACIJE KOT SUBJEKTI MEDNARODNIH ODNOSOV	9
2.3. OPREDELITEV EVROPSKE UNIJE KOT SUBJEKTA MEDNARODNIH ODNOSOV	11
2.3.1. Odnosi Evropske unije z vzhodno in centralno Evropo, mediteransko regijo ter Bližnjim vzhodom, Severno Ameriko, Latinsko Ameriko ter afriško-karibsko in pacifiško regijo.....	12
2.3.2. Gospodarsko-trgovinski odnosi Evropske unije s svetom	15
2.3.3. Sodelovanje Evropske unije z nekaterimi mednarodnimi organizacijami	15
2.3.4. Delovanje Evropske unije na drugih področjih.....	17
3. OPREDELITEV MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ	18
3.1. MEDNARODNOPRAVNA OSEBA/SUBJEKT MEDNARODNEGA PRAVA IN RAZVOJ MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ	18
3.2. ORISI TEMELJNIH PRISTOPOV PRI PROUČEVANJU DOKTRINE MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ	26
3.2.1. Subjektivni pristop	26
3.2.2. Objektivni pristop.....	27
3.2.3. Pristop domnevane pravne osebnosti	27
3.3. SPOSOBNOSTI MEDNARODNOPRAVNE OSEBE	30
3.3.1. Sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb	32
3.3.2. Aktivni in pasivni <i>ius legationis</i>	33
3.3.3. Sposobnost nastopanja pred mednarodnimi sodišči.....	34

4. ANALIZA MEDNARODNOPRAVNIH SPOSOBNOSTI EVROPSKE UNIJE .	36
4.1. SPOSOBNOST SKLEPANJA MEDNARODNIH POGODB	36
4.1.1. Eksplicitne določbe	37
4.1.2. Praksa Evropske unije glede sklepanja mednarodnih sporazumov.....	42
4.2. PASIVNI IN AKTIVNI <i>IUS LEGATIONIS</i> EVROPSKE UNIJE.....	46
4.3. SPOSOBNOST EVROPSKE UNIJE NASTOPATI PRED MEDNARODNIMI SODIŠČI	49
4.4. DOMNEVANE MEDNARODNOPRAVNE SPOSOBNOSTI EVROPSKE UNIJE	50
4.5. DRUGI FAKTORJI, KI BI LAHKO VPLIVALI NA POSEDOVANJE MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI EVROPSKE UNIJE	53
4.5.1. Stališča držav članic Evropske unije in evropskih institucij do mednarodnopravnega statusa Evropske unije v času oblikovanja in ratifikacije Maastrichtske pogodbe.....	53
4.5.2. Stališča držav članic Evropske unije in evropskih institucij do mednarodnopravnega statusa Evropske unije v času oblikovanja in ratifikacije Amsterdamske pogodbe	56
5. SPREMEMBE, KI JIH NA PODROČJU MEDNARODNOPRAVNEGA STATUSA EVROPSKE UNIJE PRINAŠA OSNUTEK POGODBE O USTAVI ZA EVROPO	60
5.1. PREDLOG DELOVNE SKUPINE III GLEDE MEDNARODNOPRAVNEGA STATUSA EVROPSKE UNIJE.....	61
5.2. ČLEN 6 OSNUTKA POGODBE O USTAVI ZA EVROPO	65
6. ZAKLJUČEK.....	66
7. VIRI.....	73

SEZNAM KRATIC

BJRM	Bivša jugoslovanska republika Makedonija
CARDS	<i>Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation</i> ; pomoč Skupnosti za obnovo, razvoj in stabilizacijo
ECHO	<i>European Commission`s Humanitarian Aid Office</i> ; Urad za človekoljubno pomoč
EFTA	<i>European Free Trade Agreement</i> ; Evropski prostotrgovinski prostor
EGP	Evropski gospodarski prostor
EGS	Evropska gospodarska skupnost
ES	Evropska skupnost
ESi	Evropske skupnosti
ESJE	Evropska skupnost za jedrsko energijo
ESPJ	Evropska skupnost za premog in jeklo
EU	Evropska unija
EVOP	Evropska varnostna in obrambna politika
FRJ	Federativna republika Jugoslavija
ISPA	<i>Instrument for Structural Policies for Pre-Accession</i> ; instrument predpristopnih strukturnih politik
MERCOSUR	<i>Mercado Común del Sur</i> ; Skupni trg juga
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> ; Severno-atlansko zavezništvo
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PES	Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti
PEU	Pogodba o Evropski uniji
PHARE	<i>Pologne et Hongrie Assistance pour la Restructuration économique</i> ; pomoč za gospodarsko prestrukturiranje v državah srednje in vzhodne Evrope
PPSKZ	Policijsko in pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah

RS	Republika Slovenija
SAPARD	<i>Special Action Programme for Agriculture and Rural Development</i> ; posebni pristopni program za kmetijstvo in razvoj podeželja
STO	Svetovna trgovinska organizacija
SZO	Svetovna zdravstvena organizacija
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika
TACIS	<i>Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States</i> , tehnična pomoč Skupnosti neodvisnih držav
UL OZN	Ustanovna listina Organizacije združenih narodov
VB	Velika Britanija
ZEU	Zahodnoevropska unija
ZDA	Združene države Amerike

1. UVOD

Maastrichtska pogodba, s katero je ustanovljena Evropska unija (EU), je v začetku devetdesetih let 20. stoletja pomenila nekakšno revolucijo med takratnimi uveljavljenimi načini povezovanja in sodelovanja držav. Ustvarila je namreč novo tvorbo z mednarodnim značajem, ki jo je težko primerjati in iskati vzporednice z ostalimi mednarodnimi institucijami. Inovativna tristebna struktura, kot jo je uvedla Pogodba o Evropski uniji (PEU), je poglobila in razširila področja sodelovanja takratne dvanajsterice držav članic.

EU je danes prisotna na večini področij mednarodnih odnosov; je največji trgovinsko-gospodarski blok na svetu ter ima razvite gospodarske in politične odnose z vsemi regijami sveta, je članica več mednarodnih organizacij, s številnimi pa ima razvit struktuiran dialog, je največja donatorica človekoljubne pomoči, prizadeva si za spoštovanje človekovih pravic in razvoj pravne države po svetu ter je podpisnica številnih okoljevarstvenih sporazumov. Kljub aktivnemu delovanju EU na izpostavljenih področjih mednarodnih odnosov pa smo bili po podpisu Maastrichtske pogodbe priča ugibanjem, ali PEU res omogoča Uniji učinkovito udejstvovanje v mednarodni skupnosti. Najbolj pogosto vprašanje, ki se postavlja, je, ali ni Maastrichtska pogodba z zapleteno tristebno strukturo Uniji otežila uspešno »uveljavljanje svoje identitete na mednarodnem prizorišču« (2. člen PEU). Dejstvo je, da je prvi steber PEU, torej Evropska skupnost (ES), jasno organiziran, medtem ko je značilnost drugega in tretjega izrazita medvladna organiziranost, v povezavi z nejasnim pravnim statusom »enotnega institucionalnega okvirja« (3. člen PEU). PEU iz leta 1992 je namreč vprašanje (mednarodno)pravnega statusa novo nastale entitete pustila popolnoma ob strani. Prav slednje vprašanje je burilo duhove mnogih pravnikov s področja evropskega prava in povzročilo številne razprave, ali bi lahko po eni strani glede na posamezna določila PEU le lahko sklepali, da je Unija mednarodnopravna oseba, ali pa je po drugi strani Maastrichtska pogodba EU v resnici predvidela le kot politični projekt.

Razprava o mednarodnopravnem statusu EU ni potekala le po Maastrichtu, ampak se je nadaljevala tudi po podpisu Amsterdamske pogodbe ter po njeni reviziji v Nici leta 2000. Izidi pogajanj medvladne konference leta 1996 so glede izrecne določitve

mednarodnopravnega statusa EU razočarali z dvoumnim 24. členom v okviru naslova V. in VI. PEU. Še več, udeleženci medvladne konference so bili pred podpisom Amsterdamske pogodbe gluhi tudi za pobude, ki jih je pripravil Evropski parlament tekom devetdesetih let 20. stoletja, ko se je zavzel za to, da EU postane pravna oseba. Revizija PEU iz Nice pravnega položaja EU ni bistveno razjasnila. Dilemo o mednarodnopravnem statusu EU naj bi končno rešil osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo, ki v 6. členu eksplicitno določa, da je Unija pravna oseba.

Ob zmedu glede (ne)posedovanja mednarodnopravne subjektivitete na primeru EU je treba poudariti, da je pomanjkljiva določitev posedovanja pravne osebnosti v ustanovnih aktih različnih mednarodnih organizacij razmeroma pogost pojav. Nenazadnje se je prva z omenjeno problematiko soočila tudi Organizacija združenih narodov (OZN) leta 1949. Svetovalno mnenje Meddržavnega sodišča v primeru Reparacije velja za temelj doktrine, da so lahko poleg držav tudi mednarodne organizacije subjekti mednarodnega prava, kar se je v drugi polovici 20. stoletja dodobra uveljavilo. Kot je ugotovilo sodišče, nam obstoj mednarodnopravne osebnosti poleg eksplicitnega člena lahko nakažejo tudi pravice, ki so zapisane v ustanovnem dokumentu, ali pa na njih sklepamo iz ciljev in namenov organizacije. V tem primeru, ko govorimo o domnevani mednarodnopravni osebnosti, lahko nanjo sklepamo še iz namenov in želja ustanoviteljev mednarodne organizacije. Upoštevajoč pomen svetovalnega mnenja v primeru Reparacije za razvoj mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij, bo le-to predstavljalo pomemben del analize tudi v diplomskem delu.

Pri analizi mednarodnopravnega statusa EU me bo vodilo raziskovalno vprašanje, ali EU poseduje sposobnosti, ki so sicer lastne mednarodnopravnim osebam. Kot so prepričani mednarodni pravniki, so prav sposobnosti mednarodne organizacije (dejanja, ki jih posamezni subjekt potencialno lahko izvede v mednarodnopravnem prostoru) tiste, ki nam odkrijejo, ali organizacija je ali ni pravna oseba. Definicija sposobnosti bo predstavljala osrednji del analize. Na primeru EU se bom osredotočila na sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb, aktivni in pasivni *ius legationis* ter sposobnost sprožitve sodnega postopka pred mednarodnim sodiščem. Sposobnosti bom poiskala v določilih PEU v posameznih fazah razvoja. V primeru, ko členov o izbranih sposobnostih ni v PEU (npr. v maastrichtski PEU ni mogoče najti člena o sklepanju mednarodnih pogodb), pa

bom poskušala ugotoviti, ali lahko EU domnevno vsebuje te sposobnosti oz. ali se da na njih sklepati iz ciljev EU, kot je to storilo sodišče v Reparacijah za OZN.

Drugi del osrednje analize se bo ukvarjal z odnosom držav članic in evropskih institucij do spornega vprašanja vse od medvladne konference o politični uniji leta 1990 pa do Konvencije o prihodnosti EU leta 2003. Kot omenjeno, je Meddržavno sodišče leta 1949 zapisalo, da je za obstoj (domnevane) mednarodnopravne osebnosti mednarodne organizacije pomembno tudi odobravanje takšnega statusa s strani ustanoviteljev.

EU bom skozi celotno nalogo obravnavala kot mednarodno organizacijo, saj jo kot tako definirajo mnogi avtorji¹, čeprav si številni s področja evropskega prava o tem niso enotni. Vendarle pa EU vsebuje elemente mednarodne organizacije. To dokazujejo tudi številni avtorji, kot npr. Blokker in Heukels (1998), Klabbers (2002), Schermers (1995) ter Wessel (1997; 1999; 2001), ki so pravni položaj EU prav tako analizirali na primeru OZN. Pri pojmovanju EU kot mednarodne organizacije se ne bom spuščala v definicije mednarodnih organizacij, saj vsebina definicije pojma ne vpliva neposredno na problematiko mednarodnopravnega statusa ter subjektov mednarodnih odnosov. Zaradi osredotočenja analize na osrednji problem bo diplomsko delo zahtevalo še nekatere omejitve.

V obravnavanju Unije kot subjekta mednarodnih odnosov ne bom podrobneje raziskovala pomanjkljivosti subjektivnosti EU. Čprav so mnoge od kritik (npr. pomanjkanje evropske identitete, neizkoristek potencialov delovanja v mednarodnih odnosih) utemeljene in bi si ta problematika zaslužila več pozornosti v obravnavi, to v diplomskem delu zaradi obsežnosti teme ne bo mogoče.

Med proučevanjem pravnega statusa EU se ne bom posvečala mednarodnopravnemu položaju ES, ki predstavlja prvi steber EU po pogodbi iz Maastrichta in ki se ponaša z eksplicitno določeno mednarodnopravno osebnostjo. Prav tako ne bom razčlenjevala mednarodnopravnega statusa treh ustanovitvenih organizacij (Evropska skupnost za premog in jeklo (ESPJ), Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za jedrsko energijo (ESJE)). Dotaknila se jih bom le, ko bo to potrebno za obravnavanje osrednjega vprašanja.

¹ Amerasinghe (1996: 12); Benko (2000: 188); Degan (2000: 420); Kegley in Wittkopf (2001: 186); Lasok (1994: 31); Malanczuk (1997: 96); Rourke in Boyer (2000: 169); Schermers (1995: 37).

Nadalje se bom v nalogi osredotočila na mednarodnopravno osebnost mednarodnih organizacij. Predmet moje analize torej ne bo pravni status mednarodnih organizacij v notranjem pravu držav članic, všteti s pravnim položajem EU v notranjem pravu petindvajsetih držav članic, čeprav je za celostno analizo pomemben tudi ta vidik. A to bi bistveno povečalo obseg diplomskega dela.

Končno zaključki diplomske naloge glede (ne)obstoja mednarodnopravne osebnosti EU in sposobnosti, ki izhajajo iz posedovanja le-te, ne bodo predstavljali absolutnega koncepta mednarodnopravne osebnosti. Kot opozarjajo mednarodni pravniki, le države posedujejo vse pravice, dolžnosti in sposobnosti mednarodnopravne osebe, mednarodne organizacije pa uživajo le tiste attribute, ki so jim bili podeljeni ali pa domnevano izhajajo iz ciljev in funkcij, opredeljenih v ustanovnem dokumentu organizacije. Zatorej sklepov, do katerih bom prišla, ne bo mogoče neposredno prenesti na ostale mednarodne organizacije v današnji mednarodni skupnosti.

Analiza diplomske naloge bo temeljila na proučevanju primarnih virov (predvsem Pogodbe o Evropski uniji, Amsterdamske pogodbe, Pogodbe iz Nice, osnutka Pogodbe o Ustavi za Evropo, kakor tudi svetovalnih mnenj Meddržavnega sodišča) in sekundarnih virov (relevantne knjige in strokovni članki priznanih avtorjev s področja mednarodnega in evropskega prava). V ožjem smislu pa bom pri proučevanju zastavljene tematike uporabila tudi študijo primera; med mednarodnimi organizacijami se bom, kot rečeno, omejila na proučevanje položaja EU v mednarodnih odnosih in (ne)obstoja njene mednarodnopravne osebnosti.

Pri pisanju diplomskega dela se bom držala navodil v Bučar in drugi (2000). Večina prevodov v nalogi bo mojih, v primeru obstoja uradnega prevoda v slovenskem jeziku pa bom uporabila slednjega.

Diplomsko delo bo razdeljeno na dva dela. Prvi del bo posvečen identifikaciji subjektov mednarodnih odnosov ter opredelitvi EU kot subjekta mednarodnih odnosov. Drugi del bo uvodoma posvečen obravnavi doktrine mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij, zatem pa bom poskušala definirati mednarodnopravni status EU.

Strukturno bo diplomsko delo razdeljeno na šest poglavij. V uvodnem poglavju je predstavljena problematika in njena relevantnost, omejitve analize, raziskovalno

vprašanje, metodologija proučevanja problematike ter struktura celotnega diplomskega dela.

V drugem poglavju bom predstavila koncept subjekta mednarodnih odnosov. Znotraj subjektov se bom še posebej osredotočila na položaj mednarodnih organizacij, saj med slednje uvrščam tudi Unijo. Nato bom analizirala gospodarsko in politično sodelovanje EU z regijami Svetu, njeno sodelovanje v mednarodnih organizacijah, človekoljubno pomoč ter še nekatere druge vidike subjektivnosti EU v mednarodnih odnosih.

V tretjem poglavju bom definirala pojem mednarodnopravne osebnosti. Temu bo sledila predstavitev primera Reparacije. V nadaljevanju bom orisala tri temeljne teoretske pristope, ki so se razvili tekom druge polovice 20. stoletja – subjektivni in objektivni pristop ter pristop domnevane mednarodnopravne osebnosti. Opredelitev in definicija sposobnosti mednarodnopravnih oseb bo temeljnega pomena za osrednjo analizo, ki bo sledila v četrtem poglavju.

Četrto poglavje bo v celoti namenjeno proučevanju določil PEU, ki bi lahko kazala na posedovanje mednarodnopravne osebnosti EU. Prav tako bom na tem mestu analizirala še morebitno domnevano mednarodnopravno subjektiviteto EU ter izpostavila še ostale indikatorje, ki bi lahko kazali na to, da je Unija pravna oseba. Mednje prištevam odnos nekaterih držav članic (predvsem Nemčije in Velike Britanije (VB)), ki so odločilno vplivala na izpust člena o pravnem statusu EU v Maastrichtski pogodbi, ter pobude, ki sta jih pripravila irsko in nizozemsko predsedstvo med medvladno konferenco leta 1996 ter Evropski parlament.

V petem poglavju bom predstavila spremembe, ki jih prinaša aktualni osnutek Pogodbe o ustavi za Evropo v 6. členu. Z omenjeno problematiko se je v času Evropske konvencije ukvarjala delovna skupina III, ki je v končnem poročilu predstavila tako razloge za vpeljavo eksplicitnega člena o EU kot pravni osebi v Ustavo za Evropo, kot tudi posledice obstoja takega člena.

V zaključku bom glede na ugotovitve analize odgovorila na zastavljeno raziskovalno vprašanje, podala celotno oceno zaključkov, do katerih bom prišla, ter opozorila na dodatna vprašanja, ki se porajajo ob ugotovitvah in ki bi jih bilo treba še proučiti.

2. OPREDELITEV SUBJEKTA MEDNARODNIH ODNOSOV

2.1. OPREDELITEV POJMA

Subjekti mednarodnih odnosov so eden od štirih elementov² strukture mednarodne skupnosti³. Skupaj s subjekti mednarodnega prava se jih uvršča v kategorijo družbenih organizacij ljudi, ki vplivajo na razvoj v mednarodni skupnosti (Benko 2000: 133). Poleg države vanjo uvrščamo še vse ostale subjekte mednarodnega prava, kot tudi »tiste sile in organizacije, ki vplivajo na mednarodne odnose ne glede na njihov mednarodnopravni položaj, stopnjo organiziranosti⁴ in homogenosti« (ibid.).

Že na tem mestu je treba omeniti osnovno razliko med pojmom subjekt mednarodnih odnosov in subjekt mednarodnega prava, saj je ta bistvenega pomena za razumevanje celotnega diplomskega dela.⁵ Iz gornjega citata izhaja prva razlika: vsak subjekt mednarodnega prava je subjekt mednarodnih odnosov, medtem ko niso vsi subjekti mednarodnih odnosov tudi subjekti mednarodnega prava. Ali z drugimi besedami: za subjekte mednarodnih odnosov je odločilna sposobnost »izvirnega in dejanskega delovanja v svetovnih razmerah«, medtem ko so subjekti mednarodnega prava nosilci pravic in dolžnosti, ki jim jih nalaga mednarodno pravo (Dimitrijević in Stojanović 1979: 81-82). To, kar je skupno subjektom mednarodnih odnosov in mednarodnega prava, pa je, da se tako med enim kot drugimi razvijajo odnosi »posrednega in neposrednega« značaja ter da so vsi subjekti nosilci »določene politične volje in moči, ki morejo z večjo ali manjšo težo vplivati na mednarodne odnose, največkrat s težnjo, da bi s svojimi ravnanji povzročili določene posledice« (Benko 2000: 134; 136).

² Ostali elementi so še faktorji (t. i. dejavniki objektivnega značaja), procesi in odnosi med subjekti ter norme, ki uravnavajo odnose (Benko 2000: 133).

³ V diplomskem delu je mednarodna skupnost definirana kot skupnost, ki »jo sestavljajo narodi in države in specifično organizirani sistemi držav, razredi in družbene skupine, različne socialne in politične sile in organizacije. Med njimi se razvijajo kompleksni odnosi ekonomskega, političnega, vojaškega, ideološkega, diplomatskega, pravnega in kulturnega značaja, ki so pogojeni s strukturo in razvojem posameznih družbenoekonomskih formacij, z ekonomskimi in političnimi interesi razredov« (Benko 2000: 132-133).

⁴ Za Dimitrijevića in Stojanovića je po drugi strani organiziranost eden od štirih pogojev, ki jih skupina mora izpopolnjevati, da se jo ocenjuje kot subjekt mednarodnih odnosov. Ostali pogoji so še neodvisnost od ostalih subjektov (v prvi vrsti od države), mednarodni ter politični značaj (Dimitrijević in Stojanović 1979: 83-86).

⁵ Podrobnejša opredelitev subjekta mednarodnega prava sledi v 3. poglavju.

Od westfalskega kongresa leta 1648 je država veljala za »konstitutivni element v mednarodnih odnosih« (Benko 2000: 161) in kot takšna edina posedovala status subjekta mednarodnih odnosov. Skoraj stoletje poprej ji je že Grotius pripisal osrednji položaj v mednarodnem pravu (*ibid.*). Ta, t. i. državnocentrični pogled, je v proučevanju mednarodnih odnosov prevladoval vse do prve polovice 20. stoletja. Po prvi svetovni vojni so se v mednarodni skupnosti začele pojavljati tudi druge »formacije in gibanja, ki delujejo zunaj popolne državne kontrole« (Dimitrijević in Stojanović 1979: 82). Tako danes govorimo o množici raznovrstnih subjektov v mednarodnih odnosih⁶. Bistvena značilnost sodobne mednarodne skupnosti torej je, da »ob odsotnosti ustaljenega vzorca dominacijskih-podrejenih (ali hierarhičnih) odnosov več vrst kvalitativno različnih subjektov vzajemno deluje ter da se vprašanja političnega pomena in vprašanja pristojnosti, pravic, obveznosti itd. ne rešujejo po enotnem pravilu prevlade ene vrste subjekta, temveč se morajo reševati *ad hoc*, kar prinaša različne rezultate za različne vrste odnosov« (Young, citirano po Hocking in Smith 1990: 78-79). Vendar pa ob tej ugotovitvi avtorji še vedno priznavajo, da države ostajajo primarni subjekti v mednarodnih odnosih (Bennett in Oliver 2002: 2; Frankel 1991: 59; Hocking in Smith 1990: 4; Ray 1998: 160).

Avtorji pa si vendarle niso enotni, kateri akterji se uvrščajo v množstvo raznovrstnih subjektov. Prav tako se razlikujejo tudi v načinu razvrščanja. Med tistimi, ki zagovarjajo zelo širok spekter subjektov, velja izpostaviti Benka. Benko med množstvo raznolikih subjektov mednarodnih odnosov našteva državo, mednarodne institucije, ki jih razdeli na mednarodne vladne in nevladne organizacije, mednarodne režime ter ostale oblike formalnega in neformalnega urejanja mednarodnih interakcij, ter kot zadnje nedržavne družbene skupine v mednarodnih odnosih. Med slednje prišteva politična in ideološka gibanja, intelektualne in kulturne skupine ter posebni skupini, Rimsko-katoliško cerkev ter mednarodne skupine pritiska, kamor uvršča tudi multinacionalne družbe. Nenazadnje Benko med nedržavnimi družbenimi skupinami previdno omenja tudi posameznika⁷

⁶ Nekateri avtorji (npr. Frankel 1991: 57 in Benko 2000: 169) ob pojavu množice subjektov v mednarodnih odnosih omenjajo krizo teritorialne države in odmiranje države.

⁷ Posameznika ne poimenuje eksplicitno kot subjekta mednarodnih odnosov, bi pa lahko na to sklepali iz njegove ugotovitve, da je posameznik »še vedno nezadostno zaščiten nasproti družbenim silam tako državnega kot nedržavnega značaja« ter ob ugotovitvi, da ima posameznik še relativno skromen pomen v mednarodni skupnosti, kar sicer ne velja, kadar se vključuje v ideje in poglede, ki so izraženi v javnem

(Benko 1987: 340-386 in 2000: 152-268). Tudi Dimitrijeviću in Stojanoviću bi lahko pripisali zagovarjanje dokaj raznolikih subjektov mednarodnih odnosov, ki jih razdelita na nacionalne, mednarodne in transnacionalne subjekte mednarodnih odnosov. Med prve uvrščata zgolj državo, med druge pa mednarodne oz. meddržavne organizacije. V tretjo kategorijo, transnacionalne subjekte, prištevata mednarodne nevladne oz. privatne organizacije, transnacionalna politična gibanja, transnacionalne verske organizacije ter multinacionalne družbe (Dimitrijević in Stojanović 1979: 86-137). Očitna razlika med Benkom ter Dimitrijevićem in Stojanovićem se pojavi pri narodu, saj ga Benko (2000: 133) poleg manjšin, narodno osvobodilnih gibanj in mednarodnega delavskega gibanja prišteva k subjektom, medtem ko mu Dimitrijević in Stojanović (1979: 82-83; 113-114) subjektiviteto odrečeta, rekoč, da narod ne deluje neposredno in organizirano, temveč največkrat prek države.

Nasprotno je pri avtorjih iz anglosaksonske tradicije opaziti ožje razumevanje subjektov mednarodnih odnosov. Najožje akterje mednarodnih odnosov razume angleška šola. Njena najvidnejša predstavnika Wight in Bull mednarodne odnose definirata zgolj kot meddržavne odnose, zato se v svojih študijah posvečata zgolj proučevanju mednarodne skupnosti, katere članice so države, ter načelom zunanje politike in diplomatskega aparata držav (Wight 1994: 1).⁸ Nadalje velja med anglosaksonsko tradicijo omeniti še Russetta in Starra, ki subjekte razvrščata v dve skupini, in sicer na državne, kamor spada zgolj država, ter nadržavne. V zadnjo skupino imenujeta mednarodne vladne in nevladne organizacije ter multinacionalne družbe (Russett in Starr 1996: 139-148). Podobne razvrstitve z enakimi tremi vrstami subjektov se poslužujejo tudi Ray (1998: 60; 352-414; 462-500) ter Rourke in Boyer (2000: 49-50). Kegley in Wittkopf (2001: 205-210; 217-226) ponujata nekoliko širše razumevanje subjektov mednarodnih odnosov, saj med nadržavne skupine subjektov uvrščata še etnične, verske

mnenju (Benko 2000: 266-267). Sicer posameznika med subjekte mednarodnih odnosov v okviru »mikro ravni« nevladnih organizacij prištevata še Russett in Starr (1996: 145), ravno tako z dvomom o njegovem vplivu na delovanje ostalih subjektov mednarodnih odnosov. Radikalno stališče ponuja Vincent (1999: 130), ki trdi, da je vsak posameznik v vlogi subjekta mednarodnih odnosov vsakič, ko npr. kupi uvožen prizvod ali si ogleda v tujini narejen film. Ob tem seveda priznava, da imajo določeni posamezniki večji vpliv na mednarodne odnose, kar lahko izhaja iz njihovega ekonomskega, političnega ali verskega statusa (*ibid.*).

⁸ Wight je svoje študije teorij mednarodnih odnosov osredotočil na tri skupine mislecev – machiavelliste oz. realiste, pripadnike Grotiusove tradicije oz. racionaliste ter kantiste oz. revolucionarje (Bull 1994: xi).

in teroristične skupine. Slednjim subjektiviteto v mednarodnih odnosih priznava tudi Ray (1998: 491-500).

Navkljub očitnim razlikam med avtorji pa so si vsi enotni v uvrščanju mednarodnih vladnih organizacij med subjekte mednarodnih odnosov v današnji mednarodni skupnosti.

2.2. MEDNARODNE ORGANIZACIJE KOT SUBJEKTI MEDNARODNIH ODNOSOV

Mednarodne organizacije⁹ so se razvijale postopoma, saj so bile v svojih začetkih podaljševanje in periodično nadaljevanje *ad hoc* mednarodnih konferenc in kongresov.¹⁰ Ko so takšne konference dobile sekretariat, so postale stalne. Ta, sprva podrejen eni državi, je sčasoma postal neodvisen in se začel ukvarjati tudi s vsebinskimi vprašanji. O volji mednarodnih organizacij lahko prvič začnemo govoriti, ko so se na stalnih konferencah s stalnim in neodvisnim sekretariatom odločitve sprejemale s kvalificirano večino. T. i. dinstiktivno voljo so imele prve mednarodne organizacije funkcionalnega značaja¹¹ s konca 19. stoletja, saj so bile države članice pripravljene omejiti suverenost le na področjih, ki niso bila povezana z visokimi političnimi temami, kot sta mir in varnost (Benko 2000: 182-183). Posledično so te mednarodne organizacije imele majhen vpliv na dogajanje v mednarodni skupnosti in bile v večini primerov inštrument v rokah držav (Bennett in Oliver 2002: 1).

Med temeljnimi razlogi ustanovitve mednarodne organizacije je zagotovo prvi konvergentnost interesov držav, ki se medsebojno povezujejo. Povedano z besedami Abbota in Snidala (citirano po Rourke in Boyer 2000: 164): »Z izkoriščanjem priložnosti, ki jih ponujajo mednarodne organizacije, države lahko dosežejo cilje, ki jih same ne bi mogle.« Kot naslednji razlog pa lahko navedemo potrebe mednarodne skupnosti in

⁹ S pojmom mednarodna organizacija razumem mednarodne vladne organizacije.

¹⁰ Med najpomembnejše konference 19. stoletja Shaw (1997: 888) našteva pariško (1856) in konference v Berlinu (1856, 1884 - 1885). Pariška in prva berlinska konferenca sta se ukvarjali s problemi Balkana, ostale pa z ureditvijo nekaterih razvijajočih se predelov Afrike.

¹¹ Po Dunajskem kongresu (1815), ki je razglasil svobodno plovo po rekah, je nastalo več rečnih komisij, med njimi za reko Donavo, Ren ter Elbo. Značilnost rečnih komisij je bila, da so se med seboj povezovale države in ne privatna združenja. Druge mednarodne organizacije funkcionalnega značaja so bile še Mednarodna telegrafska unija (1865), Mednarodna poštna unija (1874) in Mednarodna unija za tovorni železniški transport (1890). Za prvo univerzalno mednarodno organizacijo na področju ohranjanja mednarodnega miru in varnosti velja Društvo narodov ustanovljeno 1919 (Amerasinghe 1996: 2-6).

čedalje večjo soodvisnost subjektov v mednarodni skupnosti¹². Tako so iz potrebe po zagotovitvi mednarodnega miru in varnosti izšle organizacije z univerzalnimi cilji, iz potrebe po sodelovanju na ožjih področjih, npr. ekonomskem, kulturnem, tehničnem, znanstvenem, pa organizacije funkcionalnega značaja (Benko 2000: 180-182). Danes se število raznovrstnih mednarodnih organizacij ocenjuje na 300 (Bennett in Oliver 2002: 4).

Za namene diplomskega dela bom mednarodno organizacijo definirala kot institucijo, ki:

- ima stalno organizacijsko strukturo z namenom izvajanja sklopa funkcij;
- temelji na prostovoljnem članstvu držav;
- ima temeljni dokument, v katerem so zapisani cilji, struktura in metode delovanja;
- ima široko reprezentativen posvetovalni konferenčni organ;
- ima stalni sekretariat, ki izvaja administrativne, raziskovalne in informacijske funkcije;
- je ustanovljena s pogodbo in
- z namenom zaščite suverenosti držav članic običajno deluje na osnovi privolitve, priporočil in sodelovanja namesto uporabe prisile ali zahtev (Bennett in Oliver 2002: 2).

Za zgornjo opredelitev mednarodnih organizacij sem se odločila iz dveh razlogov. Prvič zato, ker je definicija politološka in zatorej mednarodnih organizacij ne obravnava s strogo pravnega vidika. Bistvena razlika med obema tipoma definicij je, da pravna definicija kriterij mednarodnopravne subjektivitete obravnava kot enega izmed temeljnih pogojev obstoja mednarodne organizacije.¹³ Ker v diplomskem delu mednarodnopravno subjektiviteto EU šele ugotavljam, takšno definicijo ne smatram za primerno, saj EU obravnavam kot mednarodno organizacijo ne glede na končno ugotovitev o posedovanju mednarodnopravne osebnosti. Drugi razlog za izbrano definicijo pa je njena širina. Bennettova in Oliverjeva opredelitev mednarodnih organizacij je namreč dovolj široka,

¹² Koncept kompleksne soodvisnosti (*complex interdependence*) subjektov mednarodnih odnosov sta v sedemdesetih letih predstavila Keohane in Nye (1989).

¹³ Npr. Bettati (1998: 33) ter Curtin in Dekker (1999: 96).

da zajame tako unikatno tvorbo kot je EU, ki kljub mojemu uvrščanju med mednarodne organizacije vsebuje tudi nadnacionalne elemente.¹⁴

Danes je torej mednarodnim organizacijam nesporno priznan status subjektov v mednarodni skupnosti, saj – čeprav različne v ciljih in obsegu svojih dejavnosti – še povečujejo svoj globalni vpliv (Kegley in Wittkopf 2001: 172). Na njihov pomen opominja tudi Klabbers (2002: 23), ko pravi, da vsak del Zemlje pokriva delovanje ene izmed mednarodnih organizacij ter da bolj ali manj upravljajo vsako področje človekovega delovanja vsaj do določene mere. Nenazadnje je tudi mednarodna arhitektura Evrope zgrajena iz mednarodnih organizacij (Bučar 1992: 69).

2.3. OPREDELITEV EVROPSKE UNIJE KOT SUBJEKTA MEDNARODNIH ODNOSOV

EU¹⁵ kot globalni akter (Bretherton in Vogler 1999; White 2001: 27), svetovna sila (Hänsch v Piening 1997: ix), globalna sila in mednarodno pomemben subjekt (Piening 1997: 1), ključni igralec v svetovnih trgovinskih pogajanjih (Cameron 1998: 19) ter sogovornik ali protagonist v svetovni areni (Laffan in dr. 1999: 168) so le nekatere izmed oznak, s katerimi avtorji označujejo položaj in status EU v današnji mednarodni skupnosti. EU ima o sebi podobno mnenje.¹⁶ Takšne in podobne opise opravičuje široko razpeta mreža gospodarskih, finančnih in političnih odnosov EU s preostalimi regijami,

¹⁴ Avtorji, ki opredeljujejo EU kot mednarodno organizacijo, so navedeni v opombi 1. Na unikatnost EU opozarja tudi Nugent (2003: 511-512), ki med drugim priznava, da ima EU določene karakteristike klasične medvladne organizacije, vendar so razlike *vis-à-vis* medvladnim organizacijam »osupljive«, zato meni, da je EU možno opisati z besedami »več kot mednarodna organizacija in manj kot država« (Nugent 2003: 467-468). Med avtorji, ki EU ne obravnavajo kot mednarodno organizacijo so npr. še Tiilikainen (2001: 223), ki EU označuje kot tvorbo *sui generis*, Neuwahlova (1998: 177), ki jo razume kot »politično entiteto«, in Mottola (1998: 95), ki ji pravi preprosto institucija. Nenazadnje Denza (2002: 1) označi Unijo za »čudno in kompleksno strukturo«.

¹⁵ Ko proučujem EU kot subjekt mednarodnih odnosov, jo razumem kot institucijo, v katero uvrščam vsa relevantna dejanja in odločitve, ki spadajo tako pod okrilje pristojnosti ES kot tudi pod drugi in tretji steber po PEU, saj poskušam analizirati globalni politični vpliv Unije ne glede na posedovanje ločene pravne subjektivitete ES in morebitno pravno osebnost EU.

¹⁶ »Že velikost EU v gospodarskem, trgovinskem in finančnem smislu definira Unijo kot svetovnega delovalca. EU ima mrežo bilateralnih in multilateralnih sporazumov z večino držav in regij na svetu. Poleg dejstva, da je Unija največja trgovinska sila in dom druge največje svetovne valute, EU vsako leto vsem petim kontinentom namenijo milijardo evrov za projekte pomoči. Upravljanje z zunanjimi odnosi unije je tako rekoč globalna odgovornost« (Activities of the European Union, External Relations; In Brief, http://www.europa.eu.int/pol/ext/overview_en.htm (14. 1. 2004)).

mednarodnimi organizacijami in državami, o katerih bom na kratko spregovorila v nadaljevanju.

2.3.1. Odnosi Evropske unije z vzhodno in centralno Evropo, mediteransko regijo ter Bližnjim vzhodom, Severno Ameriko, Latinsko Ameriko ter afriško-karibsko in pacifiško regijo

Vzhodna in centralna Evropa ter centralna Azija. EU je bila tekom devetdesetih let 20. stoletja odločilni stabilizator razmer v novo nastalih državah vzhodne in centralne Evrope. Že leta 1989 je ES ustanovila program Phare¹⁷, ki je državam zagotavljal finančno pomoč za izvedbo potrebnih gospodarskih reform, in ob tem ukinila uvozne kvote na številne proizvode. Po osamosvojitvah držav iz tega področja je z njimi vzpostavila diplomatske odnose. Podpisom sporazumov o trgovini in sodelovanju so sledili še podpisi pridružitvenih sporazumov (t. i. Evropski sporazumi) z desetimi državami. Leta 1993 na vrhu v Kopenhagenu pa je EU predstavila kriterije, ki jih morajo izpolnjevati vse države, ki si želijo postati članice Unije.¹⁸ Trinajst držav je leta 1998 dobilo status kandidatk. Nov proces širitve se je zaključil maja 2004, ko se je EU pridružilo deset novih članic¹⁹.

Za države zahodnega Balkana je EU največji donator pomoči, saj je peterici²⁰ v obdobju 1991–2001 namenila več kot 6,1 milijarde evrov. Poleg tega EU pomaga prek

¹⁷ Phare (*Pologne et Hongrie Assistance pour la Restructuration économique* – pomoč za gospodarsko prestrukturiranje v državah srednje in vzhodne Evrope) program zagotavlja državam srednje in vzhodne Evrope finančno pomoč za podporo procesa ekonomske preobrazbe, hkrati pa jim pomaga okrepiti njihove novooblikovane demokratične družbe. Leta 2000 sta se mu pridružila še programa ISPA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession* – instrument predpristopnih strukturnih politik; program EU namenjen financiranju okoljske in transportne infrastrukture pridruženim članicam in državam kandidatkam do vstopa v EU) ter SAPARD (*Special Action Programme for Agriculture and Rural Development* – posebni pristopni program za kmetijstvo in razvoj podeželja; program EU namenjen financiranju strukturnih sprememb v kmetijskem sektorju in ruralnih področjih v pridruženih članicah in državah kandidatkah do vstopa v EU). Leta 2003 so bila vsem trem programom namenjena sredstva v višini 3.366 milijonov evrov (General Assistance Document, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare/pdf/gad_2003_general_part.pdf (17. 1. 2004)).

¹⁸ EU Enlargement – a Historic Opportunity, Evropska komisija, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/intro/criteria.htm#cooperation> (17. 1. 2004).

¹⁹ Ciper, Češka republika, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška, Slovenija. Leta 2007 se predvideva naslednja širititev za Bolgarijo in Romunijo. Februarja 2003 je prošnjo za članstvo vložila še Hrvaška.

²⁰ Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija ter Srbija in Črna gora.

več programov (Phare, Obnova²¹ in CARDS²²) in zagotavlja kar 36.000 mirovnih enot na Kosovu.²³

Državam centralne Azije bo EU v obdobju 1991–2006 v okviru Tacis²⁴ programa namenila več kot sedem milijard evrov, ki so dodeljeni za izvajanje tranzicijskih reform.²⁵

Mediterranska regija in Bližnji vzhod. Temelj odnosov med EU in državami mediteranske regije in Bližnjega vzhoda je Evro-mediteransko partnerstvo, podpisano leta 1995 z dvanajstimi državami regije. Cilji partnerstva, sicer poznanega tudi pod imenom Barcelonski proces, so ustanovitev območja miru in stabilnosti ter spoštovanja demokratičnih vrednot, postopna ustanovitev prostotrgovinskega območja ter razvoj človeških virov in svobodne civilne družbe.²⁶ Barcelonski proces partnerstva dopolnjujejo prizadevanja EU za mir na Bližnjem vzhodu. Sicer sta Svet EU in Komisija mediteransko regijo označila za glavno prioriteto v zunanjih odnosih EU.²⁷

Severna in Latinska Amerika Odnosi med Združenimi državami Amerike (ZDA) in EU danes so v današnji mednarodni skupnosti pomembni za cel svet, ne le za partnerici (Piening 1997: 93), saj skupaj predstavljata kar 40 odstotkov svetovne trgovine²⁸.

²¹ Program Obnova je bila oblika finančne pomoči EU regiji Zahodnega Balkana od leta 1996 do leta 2001, ko ga je nadomestil program CARDS.

²² Program CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation* – pomoč Skupnosti za obnovo, razvoj in stabilizacijo) je začel leta 2001 in je nadomestil preostale oblike doterdanje finančne pomoči EU državam Zahodnega Balkana. Namen programa je vzpodbujati sodelovanje teh držav v t. i. stabilizacijsko-pridružitvenem procesu (*Stabilisation and Association Process*), ki predstavlja jedro politike EU v regiji Zahodnega Balkana (About CARDS, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/foreword_en.htm (17. 2. 2004)).

²³ The EU's Relations with South Eastern Europe, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/index.htm (18. 1. 2004).

²⁴ Program Tacis (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States* – tehnična pomoč Skupnosti neodvisnih držav) je bil ustanovljen leta 1991. Zagotavlja tehnično pomoč 12 državam (Armeniji, Azerbajdžanu, Belarusiji, Gruziji, Kazakstanu, Kirgistanu, Moldovi, Rusiji, Tajdžikistanu, Turkmenistanu, Ukrajini, Uzbekistanu ter Mongoliji (slednji do leta 2003) in vzpodbuja proces tranzicije. Program se bo predvidoma končal leta 2006 (The EU's Relations with Eastern Europe & Central Asia; Overview, http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm (17. 2. 2004)).

²⁵ The EU's Relations with Eastern Europe & Central Asia, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/index.htm (17. 1. 2004).

²⁶ Partnerice EU v Barcelonskem procesu so Maroko, Alžirija, Tunizija, Egipt, Izrael, Jordanija, Palestinsko območje, Libanon, Sirija, Turčija, Ciper in Malta, medtem ko ima Libija status opazovalke (The Euro - Mediterranean Partnership, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/index.htm (17. 1. 2004)).

²⁷ The EU's Mediterranean & Middle East Policy, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/med_mideast/intro/index.htm (17. 1. 2004).

²⁸ The EU's Relations with the United States of America, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/intro/index.htm (17. 1. 2004).

Podlaga za poglobljeno politično sodelovanje predstavlja Transatlantska deklaracija²⁹ iz leta 1990. Pet let kasneje ji je sledil podpis Nove transatlantske agende³⁰ in Skupnega akcijskega načrta³¹, leta 1998 pa še Transatlantskega ekonomskega partnerstva³². V teh dokumentih se Unija in ZDA zavezujeta k spodbujanju miru in stabilnosti, demokraciji, razvoju v svetu in nadaljnji liberalizaciji trgovine.

Odnosi med EU in Kanado temeljijo na treh dokumentih. To so Okvirni sporazum o komercialnem in gospodarskem sodelovanju³³ iz leta 1976, Transatlantska deklaracija o odnosih med Kanado in EU³⁴ iz leta 1990 in Skupna politična deklaracija o odnosih EU – Kanada ter Skupni akcijski načrt³⁵ iz leta 1996. Sklenjenih je tudi več sektorskih sporazumov³⁶. Sicer je Kanada za EU pomembna predvsem kot gospodarski in trgovinski partner (Piening 1997: 94).

Sodelovanje EU z Latinsko Ameriko³⁷ temelji na sodelovanju prek dveh političnih forumov (Skupina Rio ustanovljena leta 1986 ter sodelovanje med EU in skupino držav iz Latinske Amerike in Karibov iz leta 1999). Druga oblika sodelovanja pa je prek posebnih dialogov, ki jih EU vodi z Andsko skupnostjo³⁸, Mercosurjem³⁹ in srednjo Ameriko ter posamezno še z Mehiko in Čilom⁴⁰.

²⁹ Transatlantic Declaration on EC-US Relations, 1990, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/economic_partnership/declaration_1990.htm (9. 3. 2004).

³⁰ The New Transatlantic Agenda, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/new_transatlantic_agenda/text.htm (9. 3. 2004).

³¹ Joint EU – US Action Plan, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/action_plan/index.htm (9. 3. 2004).

³² Transatlantic Economic Partnership – Action Plan, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/economic_partnership/trans_econ_partner_11_98.htm (9. 3. 2004).

³³ Framework Agreement for Commercial and Economic Cooperation Between Canada and the European Community, Department of Foreign Affairs and International Trade, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canadaeuropa/canada-eu-b6-6-en.asp> (9. 3. 2004).

³⁴ Declaration on Canada-European Community Relations, Department of Foreign Affairs and International Trade, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canadaeuropa/canada-eu-b6-2-en.asp> (9. 3. 2004).

³⁵ Canada-EU Joint Political Declaration and Action Plan, Department of Foreign Affairs and International Trade, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canadaeuropa/canada-eu-b6-4-en.asp> (9. 3. 2004).

³⁶ The EU's Relations with Canada, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/canada/intro/index.htm (17. 1. 2004).

³⁷ Pod Latinsko Ameriko prištevam države Srednje in Južne Amerike, ki predstavljajo izključno bivše španske in portugalske kolonije, povezujejo pa jih zgodovina, kultura in jezik. Države Latinske Amerike so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja začele integracijski proces na ravni svoje regije, ki pa se je razcvetel šele v 80. letih. Namen združevanja in sodelovanja je bil nastopati kot enakovredni partner v odnosih z ZDA in ostalim svetom. Več o tem glej: Podlogar (2003).

³⁸ Andska skupnost, katere začetki segajo v leto 1969, ko je bil podpisan Kartagenski sporazum, združuje Bolivijo, Ekvador, Kolumbijo, Peru, Venezuelo ter institucije, ki sestavljajo Andski integracijski sistem (*Andean Integration System* – sistem se zavzema za večjo integracijo na subregionalnem nivoju). Cilji organizacije so spodbujati uravnotežen razvoj držav članic v skladu z načelom enakih možnosti, povečati gospodarsko rast in poglobiti medsebojno sodelovanje na gospodarskem in socialnem področju s ciljem oblikovanja skupnega trga Latinske Amerike. Več o Andski skupnosti na spletni strani <http://www.comunidadandina.org/endex.htm> (25. 2. 2004).

³⁹ Mercosur (*Mercado Común del Sur* – Skupni trg juga) je nastal leta 1991 s podpisom pogodbe iz Asuncióna med Argentino, Brazilijo, Paragvajem in Urugvajem. Srž pogodbe je bila zaveza četverice o ustanovitvi skupnega trga do leta 1994. V tem obdobju je bila organizacija v t. i. prehodnem obdobju in je šele leta 1994 dobila stalno institucionalno obliko. Zaradi makroekonomskih težav tekom devetdesetih let imajo države članice več težav z uresničevanjem inštrumenta skupne zunanje carine, ki je v veljavi že od leta 1995. Več o Mercosurju na spletni strani: <http://www.mercosur.org.uy/> (25. 2. 2004).

⁴⁰ The EU's Relations with Latin America, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/la/index.htm (17. 1. 2004).

Afriško-karibska in pacifiška regija. Odnose med Unijo in danes že 79 državami iz afriško – karibske in pacifiške regije so od leta 1975, ko je bila podpisana prva Lomé konvencija, urejale še tri Lomé konvencije. V središču teh je bilo spodbujanje razvoja v državah regije. Leta 2000 je bil podpisan sporazum iz Cotonouja, naslednik Lomé konvencij, ki se v okviru razvojne politike osredotoča na boj proti revščini⁴¹.

2.3.2. Gospodarsko-trgovinski odnosi Evropske unije s svetom

Velikost in moč skupnega notranjega trga EU zagotavljata prvo mesto v svetovni trgovini (Bretherton in Vogler 1999: 48). V zadnjih štiridesetih letih se je delež evropske integracije v svetovnem izvozu in uvozu gibal med tridesetimi in dvajsetimi odstotki. Leta 2002 je celoten izvoz EU predstavljal kar 20,5 odstotka celotnega svetovnega izvoza, uvoz pa 18,6 odstotka⁴². Glavni trgovinski partnerji EU glede na izvoz ter uvoz so ZDA (24 odstotkov celotnega izvoza in 17,6 odstotka uvoza EU v letu 2002), Švica (7,1 odstotka celotnega izvoza in 5,9 odstotka uvoza EU v letu 2002) in Japonska (4,2 odstotka celotnega izvoza in 6,9 odstotka uvoza EU v letu 2002). Med največje uvoznike pa se uvršča še Kitajska (8,2 odstotka celotnega uvoza EU v letu 2002) (External and Intra-European Union Trade 2003: 14; 16; 32). Glede na podano statistiko in dejstvo, da je ES od januarja 1995 članica Svetovne trgovinske organizacije (STO), bi torej lahko pritrdili ugotovitvi Brethertonove in Voglerja (1999: 47), da vpliv EU v svetovnem gospodarskem prostoru predstavlja pomemben vidik njene subjektivnosti v mednarodnih odnosih.

2.3.3. Sodelovanje Evropske unije z nekaterimi mednarodnimi organizacijami

ES je članica številnih mednarodnih organizacij. Na prvem mestu velja izpostaviti članstvo v Organizaciji za prehrano in kmetijstvo, Evropski banke za obnovo in razvoj ter, kot že omenjeno, STO. Poleg teh pa je ES tudi članica več kot šestdesetih

⁴¹ New ACP-EU Agreement, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/index_en.htm (18. 1. 2004).

⁴² Za primerjavo je zanimiv podatek, da je delež ZDA leta 2002 v svetovnem izvozu 14,7 odstoten (uvoz 23,3 odstotka) Japonske pa 8,5 (uvoz 6,4 odstotka) (External and Intra-European Union Trade 2003: 14).

mednarodnih organizacij, ki so bile ustanovljene z mednarodno pogodbo z namenom urejati specifično tematsko ozko področje, kot je ribištvo, varovanje okolja in trgovanje s posameznimi dobrinami⁴³ (McGoldric 1997: 33). Maja 1992 je ES s tremi članicami Evropskega prostotrgovinskega prostora (EFTA)⁴⁴ podpisala Sporazum o Evropskem gospodarskem prostoru⁴⁵. V Generalni skupščini OZN ter v Ekonomsko-socialnem svetu OZN ima ES status opazovalke že od leta 1974. Od ustanovitve Skupne zunanje in varnostne politike (SZVP) leta 1992 pa države članice EU v Generalni skupščini OZN koordinirajo svoje izjave⁴⁶. ES je opazovalka tudi v številnih specializiranih agencijah OZN, kot npr. Mednarodni organizaciji za delo in Svetovni zdravstveni organizaciji (SZO). ES tesno sodeluje še s Svetom Evrope⁴⁷ (McGoldrick 1997: 33-34).

EU ni članica nobene mednarodne organizacije.⁴⁸ Poseben status ima le znotraj Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE)⁴⁹, kjer predsedujoči Unije

⁴³ Npr. Mednarodna organizacija za olivno olje, Mednarodna organizacija za kakao, Mednarodna organizacija za sladkor, Mednarodna organizacija za kavo, Mednarodni svet za pšenico, Mednarodna študijska skupina za nikel, Severno-zahodna atlantska organizacija za ribištvo (povzeto po Schermers in Blokker 1995: 56).

⁴⁴ Evropski prostotrgovinski prostor (EFTA – *European Free Trade Area*) je bil ustanovljen leta 1960 med Avstrijo, Dansko, Norveško, Portugalsko, Švedsko, Švico in Veliko Britanijo kot protiutež takratni povezavi šesterice v EGS. Finska se je sporazumu EFTA pridružila leto kasneje. Danes so njegove članice le še Islandija (od leta 1970), Liechtenstein (od leta 1991), Norveška in Švica, saj so ostale države z vstopom v Evropske skupnosti izstopile iz EFTA. Glavni cilji EFTA so spodbujanje proste trgovine in ekonomske integracije. Več o EFTA na spletni strani: <http://www.efta.int/> (25. 2. 2004).

⁴⁵ Sporazum o Evropskem gospodarskem prostoru – EGP (EEA – *European Economic Area*) je stopil v veljavo leta 1994. Švica po referendumski odločitvi proti pridružitvi Evropskemu gospodarskemu prostoru ni postala njegova članica. Podpisnice so ustanovile skupni notranji trg, kjer velja prost pretok t. i. štirih svoboščin – oseb, storitev, kapitala in blaga (European Economic Area, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/eea/ (25. 2. 2004)).

⁴⁶ »EU v Generalni skupščini OZN tako skoraj vedno govori z enim glasom« (The EU & the European Commission at the UN, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/un/intro/index.htm (16. 1. 2004)). Danes ocene kažejo, da države članice EU v Generalni skupščini OZN v 90 odstotkih glasujejo enako. Zanimiv je tudi podatek, da je leta 1994 nemški zunanji minister v svojem govoru v Generalni skupščini OZN prvič govoril v imenu EU (povzeto po Wessel 1999: 273-274).

⁴⁷ Svet Evrope (*Council of Europe*) je bil ustanovljen leta 1949 in danes povezuje že 45 držav članic iz celotnega evropskega kontinenta. Glavni cilji so razvijanje politike človekovih pravic, demokracije in vladavine prava ter oblikovanje enotnih standardov na področju pravne in družbene prakse. Zadnjih 15 let igra pomembno vlogo tudi v nadzoru nad varstvom človekovih pravic v novo-nastalih demokracijah. Več o Svetu Evrope na spletni stani: www.coe.int (25. 2. 2004).

⁴⁸ Po mnenju Marchisia (2002: 231) EU sodeluje v mednarodnih organizacijah preko ES.

⁴⁹ OVSE (*Organization for Security and Cooperation in Europe* – OSCE) danes povezuje 55 sodelujočih držav iz Evrope, centralne Azije in severne Amerike. Začetki OVSE segajo v leto 1975, današnje obliko pa je dobila šele leta 1994. Njene aktivnosti so osredotočene predvsem na področje zgodnjega opozarjanja, preprečevanja konfliktov in postkonfliktni rehabilitaciji. Čeprav v diplomski nalogi OVSE omenjam kot mednarodno organizacijo, je takšna opredelitev med avtorji sicer sporna, saj OVSE nima ustanovnega dokumenta. Ustanovni dokument je v definicijah mednarodnih organizacij (npr. definicija Bennetta in

govori v imenu držav članic, ki so vse članice OVSE⁵⁰. EU sicer aktivno sodeluje v G8⁵¹, na področju Evropske varnostne in obrambne politike (EVOP) pa še s Severno-atlantskim zavezništvom (NATO)⁵².

2.3.4. Delovanje Evropske unije na drugih področjih

Med področji, katerim EU namenja veliko pozornosti v primerjavi z ostalimi mednarodnimi akterji, velja izpostaviti razvojno in človekoljubno pomoč. EU namreč zagotavlja polovico vse javne razvojne pomoči državam v razvoju in pokriva vse regije na Svetu.⁵³ Evropska komisija v okviru Urada za človekoljubno pomoč (ECHO)⁵⁴ zagotavlja kar 30 odstotkov celotne svetovne človekoljubne pomoči.⁵⁵ Znotraj politike zunanjih pomoči pa tudi dvostranskih trgovinskih sporazumov in sporazumov o sodelovanju je dobro razvidno zavzemanje za spoštovanje človekovih pravic in demokracije. Tovrstni sporazumi, sklenjeni že s 120 državami, od leta 1992 sistematično vključujejo t. i. klavzulo človekovih pravic.⁵⁶

Nenazadnje velja izpostaviti še delovanje Unije na področju mednarodnega varstva okolja. ES je podpisnica okoli štiridesetih večstranskih mednarodnih sporazumov, ki se nanašajo na atmosfero, odpadne snovi, podnebne spremembe, biotsko raznovrstnost, ribištvo in druge (Bretherton in Vogler 1999: 86-87). V zadnjih letih so bila med najbolj

Oliverja 2002: 2 ter Klabbersa 2002: 10) eden temeljnih kriterijev njihovega obstoja. Več o OVSE na spletni strani www.osce.org (25. 2. 2004).

⁵⁰ European Union, OVSE, <http://www.osce.org/ec/partners/international/eu> (16. 1. 2004).

⁵¹ EU Participation in G8 Summits, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/g7_g8/intro/index.htm (16. 1. 2004).

⁵² NATO (*North Atlantic Treaty Organization*), ustanovljen 1949, ima danes 26 članic iz Evrope, Severne Amerike in vzhodne Evrope. Aprila 2004 je NATO izvedel največjo dosedanjo širitev, in sicer se mu je pridružilo 7 držav iz vzhodne Evrope. Osrednji namen NATO je varovati varnost držav članic, čeprav je tekom devetdesetih let deloval predvsem na področju mirovnih operacij in upravljanja s krizami. Več o NATO na spletni strani www.nato.int (25.2.2004). Leta 2002 sta EU in NATO podpisali deklaracijo o EVOP (EU – NATO Declaration on ESDP, NATO, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm> (16. 1. 2004)).

⁵³ The European Community's Development Policy – Statement by the Council and the Commission, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/development/body/legislation/docs/council_statement.pdf#zoom=100 (18. 1. 2004).

⁵⁴ ECHO – *European Commission's Humanitarian Aid Office*; Urad za človekoljubno pomoč.

⁵⁵ ECHO's Finances, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/echo/finances/index_en.htm (18. 1. 2004). Leta 2002 je ECHO za človekoljubno pomoč namenil 539 milijonov evrov (The Budget, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/echo/finances/budget_en.htm (18. 1. 2004)).

⁵⁶ The EU's Role in Promoting Human Rights & Democratisation in Third Countries, Evropska komisija (8. 5. 2001), http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/com01_252_en.pdf, (18. 1. 2004), stran 8.

odmevnimi prizadevanja EU za čim širšo podporo Kyotskemu protokolu k Okvirni konvenciji OZN o podnebnih spremembah⁵⁷.

Kljub prikazanemu raznovrstnemu delovanju EU v mednarodnih odnosih so mnogi avtorji tekom devetdesetih let 20. stoletja Uniji očitali, da ne more polno izkoristiti svojih potencialov v mednarodnem okolju. Vzrok za to naj bi bila po mnenju nekaterih ohlapna struktura PEU, po mnenju drugih se je v EU pojavila vrzel med sposobnostmi in pričakovanji (*capability-expectations gap* – Hill 1993; 1998), medtem ko so tretji omenjali pomanjkanje prave evropske identitete, ki naj bi prav tako onemogočal poln izkoristek potencialov. Tem vidikom subjektivnosti EU v mednarodnih odnosih se v diplomskem delu ne bom posvečala, saj menim, da je globalni politični vpliv Unije kljub nekaterim pomanjkljivostim še vedno znaten. V nadaljevanju se bom tako posvetila vprašanju, ali Unija v mednarodnem okolju deluje tudi kot mednarodnopravni subjekt.

3. OPREDELITEV MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ

3.1. MEDNARODNOPRAVNA OSEBA/SUBJEKT MEDNARODNEGA PRAVA IN RAZVOJ MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ

Na samem začetku razprave je treba opredeliti odnos med pojmom subjekt mednarodnega prava in mednarodnopravna oseba. Večina avtorjev (npr. Andrassy 1987: 57; Brownlie 1995: 58; Dixon 2000: 104; Dormoy 1995: 37; Malanczuk 1997: 91; Mosler 2000: 711; Schermers in Blokker 1995: 975; Wallace 1992: 58; Wessel 1999: 245) ta dva pojma uporablja kot sinonima in ju medsebojno zamenjuje. Klabbers (2002: 43-44) opozarja, da striktno gledano pojma nista identična (status subjekta podeljuje akademska skupnost, status osebe pa pravni sistem) in hkrati navaja, da ni narobe, če

⁵⁷ Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change (11. 12. 1997), <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html> (8. 6. 2004). Protokol še ni stopil v veljavo, saj ga je do 15. 4. 2004 podpisalo 84 držav, ratificiralo pa 122. Za vstop v veljavo je potrebna ratifikacija vsaj 55 držav, ki so leta 1990 predstavljale vsaj 55 odstotkov vseh svetovnih emisij ogljikovega dioksida. Največja ovira k dosegu te meje je nesodelovanje ZDA, ki so največja onesnaževalka z omenjenim plinom (The Convention and Kyoto Protocol, United Nations Framework Convention on Climate Change, <http://unfccc.int/resource/convkp.html> (8. 6. 2004)). Med ostalimi okoljevarstvenimi konvencijami, ki jih je

ravnano pragmatično in ju enačimo. Le Rama–Montaldo (1970: 136-139; 155) opredeli razliko med pojmom glede na obseg pravic. Koncept pravne osebnosti je v tem smislu ožji, saj vsebuje le določene kategorije pravic in ne vseh, ki sicer pripadajo pravnim subjektom. Amerasinghe (1996: 68) pa navaja, da je bilo razlikovanje med osebnostjo in subjektom značilno v dobi Društva narodov, in meni, da je danes nepotrebno. Glede na prevladujočo prakso ju bom v diplomskem delu tudi jaz uporabljala kot medsebojno zamenljiva.

Splošne definicije mednarodnopravne osebe niso sporne. Prevladujoča opredelitev je, da je mednarodnopravna oseba tista entiteta, ki ima sposobnost stopati v pravna razmerja ter poseduje pravice in dolžnosti v mednarodnem pravu (Dixon 2000: 104; Klabbbers 1998: 234 in 2002: 42; Malanczuk 1997: 91; Rama-Montaldo 1970: 137; Schermers in Blokker 1995: 975; Shaw 1997: 909). Vendar pa definicija ostaja nesporna le, če je analizirana entiteta država, ki velja za izvorni, primarni in univerzalni subjekt mednarodnega prava oz. za pravni subjekt *par excellence* (Amerasinghe 1996: 99; Malanczuk *ibid.*). Država namreč pridobi status mednarodnopravne osebe zgolj z izpolnjevanjem določenih kriterijev 'državnosti' – prebivalstva, teritorija s suvereno in neodvisno vlado na čelu ter s sposobnostjo vstopanja v odnose z ostalimi državami v mednarodni skupnosti (Higgins 1995: 39; Rama-Montaldo 1970: 134; Shaw 1997: 140).

Ko poskušamo poiskati definicijo mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij, se znajdemo na bolj splošnem območju. V principu zgoraj navedena definicija velja tudi za mednarodne organizacije, vendar nam ne pove prav veliko, saj se mednarodnopravna subjektiviteta držav in mednarodnih organizacij razlikujeta na več mestih. Kot opozarja Klabbbers (1998: 234) sprejeta splošna definicija ni pripeljala do soglasja med avtorji o načinih pridobitve, obsegu in posledicah posedovanja mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij. Danes tako koncept ostaja med najbolj kontroverznimi na področju prava mednarodnih institucij, tudi v primeru EU.

Zgodovinski pogled nam razkrije, da so bile države edini subjekti mednarodnega prava od 16. stoletja naprej in so do konca druge svetovne vojne v tej sferi obdržale prevladujoči položaj. Še leta 1905 je italijanski pravnik Dionisio Anzilotti za Mednarodni kmetijski inštitut s sedežem v Rimu trdil, da zaradi monopola držav v

ES podpisala, naj omenim še Konvencijo OZN o biotski raznovrstnosti ter Konvencijo o zaščiti ozonskega plašča.

mednarodnopravnem prostoru inštitut tu ne more delovati neodvisno (Dupuy 2000: 167). Prepričanost o edinstveni prisotnosti držav v mednarodnopravnem prostoru je leta 1912 potrdil še Oppenheim v svojem delu *International law – A Treatise*.⁵⁸

Do danes so se poleg držav kot pravne osebe v mednarodni skupnosti uveljavile še mednarodne organizacije (Brownlie 1995: 59).⁵⁹ Doktrina mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij se je razvijala postopoma. Prve razprave, ki bi lahko kazale na subjektiviteto mednarodnih organizacij, je mogoče zaslediti šele po prvi svetovni vojni. Stalno meddržavno sodišče je leta 1927 v primeru Evropska komisija za Donavo menilo, da Komisija ni država, pač pa mednarodna institucija, kateri je zaupano samostojno izvajanje funkcij v obsegu, kot ga določa njen statut.⁶⁰ Amerasinghe (1996: 78) meni, da je verjetno, da je sodišče Komisiji priznalo neke vrste (podčrtala J. P.) mednarodnopravno osebnost. Pisci so določeno subjektiviteto takrat priznavali še Komisiji za obnovo, ki jo je ustanovila Versajska mirovna konferenca, in Komisiji za ožine za Bospor in Dardanele, ki je nastala s podpisom mirovne pogodbe s Turčijo leta 1923 (Andrassy 1987: 57; Degan 2000: 421). Tudi Društvu narodov se je večinoma že priznaval status mednarodnopravne osebe (Andrassy *ibid.*; Dupuy 2000: 167).⁶¹ Za prelom v priznavanju mednarodnopravne osebnosti organizacijam pa velja svetovalno mnenje Meddržavnega sodišča v primeru Reparacije⁶².

Meddržavno sodišče je v zadevi Reparacije proučevalo vprašanje, ali lahko OZN kot mednarodna organizacija sproži sodne postopke za poplačilo škode, ki so jo utrpeli njeni uslužbenci. Leta 1948 so grofa Bernadotta, glavnega mirovnega posredovalca OZN v

⁵⁸ »Ker pravo med narodi temelji na skupni privolitvi držav in ne na privolitvah posameznikov, so le države ekskluzivni subjekti mednarodnega prava.« (Oppenheim, citirano po Malanczuk 1997: 91)

⁵⁹ Določena pravna osebnost se danes pripisuje še posameznikom in narodom pod tujo oblastjo (Brownlie 1995: 59) ter nadnacionalnim družbam, nacionalnim osvobodilnim gibanjem, avtohtonim ljudstvom in etničnim manjšinam (Malanczuk 1997: 92; 100-108). Mosler (2000: 717-726) pa poleg držav in mednarodnih organizacij omenja še Sveti sedež, nesuverene države in teritorije, unije držav, enote federalnih držav, *de facto* teritorialne režime, finančne in gospodarske agencije, Mednarodni odbor Rdečega križa, Malteški viteški red, vojskujoče se nedržavne skupine, ljudstva ter poseben položaj posameznika.

⁶⁰ Jurisdiction of the European Commission for Danube, between Galatz and Braila, PCIJ Advisory Opinion, Series B, No. 14 (8. 12. 1927), 64.

⁶¹ Sir John Fischer Williams, član Inštituta za mednarodno pravo ter britanski predstavnik v Komisiji za obnovo, je na zasedanju Mednarodnega pravnega združenja na Dunaju leta 1926 Društvo narodov opisal kot originalno in novo institucijo, ki lahko izvaja neodvisna dejanja v mednarodni skupnosti in katera se od držav razlikuje po tem, da je njena mednarodna osebnost omejena s pravicami in obveznostmi, kot jih predvideva Pakt Društva narodov (Dupuy 2000: 167).

⁶² Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949).

Jeruzalemu, domnevno ubili izraelski teroristi⁶³. OZN se je na sodišče obrnila s prošnjo za svetovalno mnenje (GS 258 (III)). Vprašanji, naslovljeni na Meddržavno sodišče, sta bili sledeči: 1. ali ima OZN kot organizacija sposobnost vložiti tožbo za plačilo odškodnine a) OZN in b) žrtvi ali upravičenim osebam proti *de jure* ali *de facto* vladi ter 2. v primeru pozitivnega mnenja na prvo vprašanje, kako bi takšna pravica OZN (vložba tožbe – op. J. P.) vplivala na pravice države, čigar žrtev je državljan.

Primer je zanimiv z dveh vidikov. Po eni strani v Ustanovni listini (UL) OZN ni člena, ki bi OZN eksplicitno podeljeval mednarodnopravno osebnost⁶⁴. Po drugi strani pa bi tudi v primeru, če bi UL OZN tak člen vsebovala, bilo potrebno določiti mednarodnopravno subjektiviteto *vis-à-vis* državi nečlanici, v tem primeru Izraelu.

Sodišče je odgovorilo pritrdilno na obe vprašanji. Med najpomembnejšimi ugotovitvami sodišča velja na začetku izpostaviti mnenje, da države niso več edini subjekti mednarodnega prava ter da se subjekti medsebojno razlikujejo v pravicah in dolžnostih:

Pravni subjekti v katerem koli pravnem sistemu niso nujno identični v naravi in obsegu svojih pravic in njihova narava je odvisna od potreb skupnosti ... Progresivno povečanje skupnih aktivnosti držav je pripeljalo do delovanja entitet v mednarodnem prostoru, ki niso države.⁶⁵

Če se vrnem na prej omenjene razlike z mednarodnopravno osebnostjo držav kot primarnih subjektov, že iz zgornje navedbe izhajajo derivativna narava subjektivitete mednarodnih organizacij. To pomeni, da organizacija kot pravna oseba v principu

⁶³ Grof Folke Bernadotte, predsednik švedskega Rdečega križa, je bil imenovan za posredovalca v Izraelu z odločitvijo Generalne skupščine OZN 14. 5. 1948. Njegova naloga je bila nuditi dobre usluge, da bi zavaroval mirovni proces v Izraelu, nadzorovati embargo Varnostnega sveta za vojaško opremo ter spoštovanje pozivov Varnostnega sveta k prenehanju vojaških dejanj. Bernadotte je bil umorjen 16. 9. 1948. Domnevno je umor izvedla židovska teroristična skupina *Lohamei Herut Israe*. Kot ime enega izmed snovalcev zarote pa se omenja tudi Yitzhaka Shamirja, bodočega zunanjega ministra Izraela. Bernadotteja je nasledil Ralph Bunche (Bailey 1990: 6-7; 44-45; 396).

⁶⁴ Člen 104 podeljuje OZN pravno osebnost v notranjem pravu držav članic. Zanimivo je, da so se ustanovitelji zavestno odrekli umestitvi člena o posedovanju mednarodnopravne osebnosti. Na konferenci o ustanovitvi OZN v San Franciscu je predsedujoči ameriške delegacije izjavil, da je pristojni odbor o zadevi razpravljal in da so se želeli izogniti kakršni koli implikaciji, da bodo OZN v katerem koli smislu 'super država'. Dodal je še, da bo do razvoja potrebnih določil o mednarodnopravni osebnosti pripeljala praksa (povzeto po Amerasinghe 1996: 78-79). Prav tako končno poročilo s konference pravi, da je odbor smatral eksplicitni člen o posedovanju mednarodnopravne osebnosti za nepotrebne ter da se bo o tem odločalo implicitno iz določil celotne UL (*ibid.*).

⁶⁵ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 I.C.J. 174 (11. 4. 1949), 178.*

poseduje le tiste pravice in dolžnosti, ki ji jih poverijo države članice (Dixon 2000: 105; Dormoy 1995: 38; Schermers in Blokker 1995: 976), bodisi eksplicitno ali pa domnevano⁶⁶ (Yasseen 1988: 45). Glede domnevanih pravic je sodišče zapisalo:

...pravice in dolžnosti takšne entitete kot je Organizacija (OZN – op. J. P.) morajo biti odvisne od ciljev in funkcij kot so določene ali domnevane (podčrtala J. P.) v njenih ustanovnih dokumentih in razvite v praksi.⁶⁷

Osrednji kriterij sodišča za dodelitev mednarodnopravne osebnosti OZN je bilo učinkovito izvajanje ciljev in namenov opredeljeni v UL:

Da bi Organizacija lahko dosegla svoje cilje, je dodelitev mednarodnopravne osebnosti nujna. UL OZN ne predvideva Organizacije zgolj kot »središče, kjer naj se usklajuje dejavnost narodov za doseganje teh skupnih ciljev« (člen 1 /4). UL je Organizacijo opremila z organi in ji poverila posebne naloge ... Po mnenju sodišča je bilo Organizaciji namenjeno izvajanje in uživanje funkcij in pravic (kakor jih tudi dejansko izvaja in uživa), kar je mogoče razložiti zgolj na posedovanju velike mere mednarodnopravne osebnosti in sposobnosti delovanja v mednarodnem prostoru ... Organizacija ne bi mogla izvršiti namenov ustanoviteljev, če bi bila brez mednarodnopravne osebnosti ... Zatorej je sodišče prišlo do ugotovitve, da je Organizacija mednarodnopravna oseba.⁶⁸

Sodišče je še posebej poudarilo, da je spekter pravic in dolžnosti mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij različen od tistega, ki ga imajo države, ter da mednarodna organizacija s pridobitvijo statusa v mednarodnem pravu ne postane država:

To ni enako kot trditi, da je (Organizacija – op. J. P.) država, kar vsekakor ni, ali da so njena mednarodnopravna osebnost, pravice in obveznosti enake kot tiste, ki jih ima država. Še manj to pomeni, da je super-država, karkoli že ta izraz pomeni. Tisto, kar pomeni, je, da je subjekt

⁶⁶ V angleškem jeziku *implied*, v francoskem *impliqué(e)*. Prevod *domnevano* sem povzela po Grilcu in Ilešiču (2001: 125).

⁶⁷ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations*, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 180. Podrobneje o domnevani mednarodnopravni subjektiviteti v poglavju 3.2.3. V zvezi s pomenom ciljev in funkcij zapisanih v UL OZN naj na tem mestu omenim še svetovalno mnenje Meddržavnega sodišča v primeru *Certain Expenses of the United Nations* iz leta 1962. V tem primeru je sodišče razpravljalo o tem, ali se lahko stroški za mirovne organizacije, ki niso omenjene v UL, štejejo kot stroški OZN v okviru 17.2. člena UL OZN. Sodišče je menilo, da kadar OZN ukrepa v luči izpolnjevanja svojih ciljev – v tem primeru varovanje mednarodnega miru in varnosti (1.1. člen UL OZN) – ta dejanja niso *ultra vires*, torej se stroški za mirovne operacije prištevajo med stroške OZN (*Certain Expenses of the United Nations* (Article 17, Paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion, 1962 *I.C.J.* 151 (20. 7. 1962), 167-168).

⁶⁸ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations*, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 178-179.

mednarodnega prava, da ima sposobnost posedovati mednarodne pravice in obveznosti in da ima sposobnost sprožiti sodni postopek pred Meddržavnim sodiščem.⁶⁹

Eden od temeljnih kriterijev mednarodne organizacije kot mednarodnopravne osebe je neodvisnost organizacije od držav članic oziroma ustanoviteljev, ki se izraža v lastni volji (*volonté distincte*) (Amerasinghe 1996: 78; Wessel 2000: 515).⁷⁰ Vendar pa Wessel (*ibid.*) opozarja, da se s strinjanjem o nujnosti kriterija lastne volje ne izognemo vprašanju, v katerih primerih organizacija lahko uporabi lastno voljo. Dejstvo je, da so različnim mednarodnim organizacijam pripisane in podeljene različne pravice in dolžnosti v mednarodnopravni skupnosti (za razliko od držav, ki posedujejo celotno paleto pravic in dolžnosti) (Schermers in Blokker 1995: 983; Shaw 1997: 137-138; 913). Za odgovor na vprašanje, kdaj organizacija uveljavlja lastno voljo, se lahko zatečemo k raziskovanju sposobnosti, ki jih dotična organizacija izrecno ali pa domnevano vsebuje za delovanje v mednarodnopravnem prostoru (Tizzano 1998: 24; Wessel 1999: 260).⁷¹ Podobno je sodišče v primeru Reparacije vprašanje sposobnosti uveljavljati mednarodnopravne zahteve smatralo kot vprašanje obstoja mednarodnopravne osebnosti (Weingerl 2003: 157).

Glede na dejstvo, da je različnim organizacijam zaupano izvajanje različnih funkcij in da so nosilke različnih pravic in dolžnosti, lahko ugotovimo, da tudi vsebina trditve 'organizacija je pravna oseba' variira glede na organizacijo (Yasseen 1988: 46-47). Ob tem se poraja vprašanje, ali je smiselno in potrebno, da ustanovni dokument organizacije vsebuje člen z eksplicitnim določilom o posedovanju mednarodnopravne osebnosti. Dosedanja praksa držav članic različnih mednarodnih organizacij glede ne/določitve posedovanja osebnosti v ustanovnem aktu organizacije je namreč raznolika. Prevladujoči trend je, da je eksplicitni člen o posedovanju mednarodnopravne osebnosti prej izjema kot pravilo (Blokker in Heukels 1998: 30; Bowett 1982: 339; Greig 1970: 88; Klabbers

⁶⁹ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 179.

⁷⁰ Schermers in Blokker (1995: 29) omenjata organ z lastno voljo kot enega od nujnih sestavnih elementov vsake mednarodne organizacije. Klabbers (2002: 12-13), ki sicer tudi identificira lastno voljo kot enega od elementov definicije mednarodnih organizacij, meni, da ta »ni neproblematičen koncept«. Po Klabbersovi (*ibid.*) razlagi je razmerje državami članicami in mednarodno organizacijo problematično v smislu težko opredeljive ločnice, kdaj organizacija ni več orodje v rokah držav članic, temveč predstavlja entiteto z lastno voljo.

⁷¹ Podrobneje v podpoglavju 3.3.

2002: 53; Schermers in Blokker 1995: 978).⁷² Nekaterim organizacijam je tudi eksplicitno odrečena mednarodnopravna osebnost ali pa jim je poverjeno le delovanje v notranjem pravu držav članic.⁷³ Ob tem je treba poudariti še, da iz posedovanja notranjepravne osebnosti ne moremo avtomatično sklepati na posedovanje mednarodnopravne osebnosti in obratno (Amerasinghe 1996: 79-80; Langrod 1969: 581).

Medsebojno povezani sta še dve vprašanji, ki se tičeta mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij, in sicer ali organizacije imajo objektivno mednarodnopravno osebnost in katere so te organizacije. S tem povezano je še vprašanje nujnosti priznavanja mednarodnih organizacij. Posedovanje objektivne osebnosti pomeni, da ima organizacija status pravne osebe tudi v odnosu do nečlanic, torej ne glede na njihovo priznanje organizacije (Amerasinghe 1996: 86). Meddržavno sodišče je OZN prisodilo objektivno mednarodnopravno osebnost:

/P/etdeset držav, ki predstavlja veliko večino članov mednarodne skupnosti, ima v skladu z mednarodnim pravom moč, da ustanovi entiteto, ki poseduje objektivno (podčrtala J. P.) mednarodnopravno osebnost in ne zgolj osebnost, ki jo priznavajo sami, skupaj s sposobnostjo sprožiti postopek pred mednarodnim sodiščem.⁷⁴

⁷² Določilo o opredelitvi mednarodnopravne osebnosti vsebujejo vse tri Evropske skupnosti – ES (člen 281; člen 282 določa notranjepravno osebnost), ESJE (člen 184) in ESPJ (člen 6). Primeri ostalih organizacij, ki še vsebujejo eksplicitno določilo, so Centralna ameriška banka za gospodarsko integracijo (člen 1), Afriška razvojna banka (člen 50), Mednarodni sklad za kmetijski razvoj (člen 10), Organizacija za prehrano in kmetijstvo (člen 16/1) (povzeto po Klabbers 2002: 53 ter Schermers in Blokker 1995: 978). Bettati (1998: 48) nasprotno od prevladujočega mnenja meni, da je danes posedovanje mednarodnopravne osebnosti pogosto eksplicitno določeno ob ustanovitvi organizacije.

⁷³ Npr. člen 4 Statuta Mednarodnega hidrografskega biroja izrecno odreja tako notranjo kot mednarodnopravno osebnost (Greig 1970: 88). Zgolj notranjepravno osebnost posedujejo STO (člen 66), Mednarodna organizacija za delo (člen 39), Benelux (člen 95/2) ter Mednarodna organizacija za civilno letalstvo (člen 47) (povzeto po Klabbers 2002: 53). Notranjepravno osebnost lahko hipotetično poseduje vsaka mednarodna organizacija, ki izpolnjuje pogoje posamezne države, ki jih njen pravni sistem za pridobitev notranjepravne osebnosti postavlja (Klabbers 2002: 49). Notranjepravno osebnost mednarodna organizacija lahko vedno uveljavlja *vis-à-vis* državam članicam, saj so te podpisnice ustanovnega dokumenta, medtem ko je za državo nečlanico relevantna le v primeru priznanja z njene strani (Bettati 1998: 60). Mednarodna organizacija potrebuje notranjepravno osebnost za doseg svojih ciljev in učinkovito izvajanje funkcij na ozemlju držav članic (Yasseen 1988: 52). Večinoma je v ustanovnih dokumentih mednarodnih organizacij mogoče najti določilo o posedovanju notranjepravne osebnosti, čeprav to ni pravilo – npr. ustanovne pogodbe Sveta Evrope, Nato in Zahodnoevropske unije (ZEU), kakor tudi EU, o tem molčijo (Klabbers 2002: 49). Naj na tem mestu omenim še mednarodnopravni položaj mednarodnih nevladnih organizacij. Njihov pravni položaj je odvisen od ne/priznavanja s strani države, kjer se nahaja sedež organizacije, in posledično ostaja nejasen. Tudi v primeru, da so poleg privatnih subjektov članice tudi države, mednarodne nevladne organizacije ne posedujejo mednarodnopravne osebnosti; glede na trenutno stanje mednarodnega prava lahko delujejo le v okviru notranjega prava tistih držav, ki so jih priznale (Langrod 1969: 581).

⁷⁴ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 185.

Ob tem sodišče ni navedlo, da mednarodne organizacije z manjšim številom držav članic ne morejo posedovati objektivne mednarodnopravne osebnosti. Vprašanje je ostalo odprto, vendar se danes v praksi navadno ne rešuje z eksplicitnim *de jure* priznanjem mednarodnih organizacij s strani tretjih subjektov (Amerasinghe 1996: 87). Prevladujoč pogled je, da priznanje ostalih subjektov ni relevantno za obstoj mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij⁷⁵, razen kadar gre za dvostranski odnos med državo nečlanico in mednarodno organizacijo (Amerasinghe 1996: 87-88).

Sodišče ni eksplicitno navedlo objektivnih kriterijev, ki so potrebni mednarodni organizaciji za pridobitev mednarodnopravne osebnosti. Nekateri avtorji (Amerasinghe 1996: 83; Brownlie 1995: 681-682; Rama-Montaldo 1970: 144-147 in Wessel 1997: 112-113) so vseeno poskušali identificirati temeljne kriterije in prišli so do podobnih rezultatov:

- a) (stalna)⁷⁶ povezava držav z zakonitimi cilji in opremljena z organi;
- b) razlikovanje med organizacijo in njenimi državami članicami v pravnih pristojnostih in namenih/ciljih in
- c) obstoj pravnih pristojnosti, ki jih je moč izvajati v mednarodnem prostoru in ne zgolj v notranjepravnih sistemih držav članic.

Če bi se odločili za analizo mednarodnopravne subjektiviteto določene organizacije po tej poti, bi morali biti še vedno pozorni na morebitno eksplicitno določbo o odrekanju mednarodnopravne osebnosti ter upoštevati namene ustanoviteljev (Amerasinghe 1996: 83-84).

Med temeljnimi ugotovitvami, do katerih je sodišče v mnenju Reparacije prišlo in ki so utrle pot priznanju obstoja mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij, velja še enkrat izpostaviti sledeče: države niso edini subjekti mednarodnega prava; obseg pravic in dolžnosti organizacije, ki izhajajo iz posedovanja mednarodnopravne osebnosti, se razlikuje glede na organizacijo; pravice in dolžnosti mednarodne organizacije izhajajo iz ustanovnega dokumenta, če pa so domnevane, nanje sklepamo iz funkcij in ciljev

⁷⁵ Tako na primer Higgins (1994: 48): »Če so atributi prisotni, osebnost obstaja. Tu ne gre za priznavanje. Gre za objektivno realnost.« Podobno Köck (1997: 63) meni, da je priznanje v tem kontekstu »nesmiselno«.

⁷⁶ Zahtevo po stalnosti je identificiral Brownlie (1995: 681-682).

organizacije; pri slednjem ne smemo zanemariti namenov in želja ustanoviteljev mednarodne organizacije. Predstavljene ugotovitve Meddržavnega sodišča v primeru Reparacije so si mednarodni pravniki razlagali različno, kar je botrovalo razvoju različnih pristopov obravnave koncepta mednarodnopravne subjektivitete mednarodnih organizacij.

3.2. ORISI TEMELJNIH PRISTOPOV PRI PROUČEVANJU DOKTRINE MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI MEDNARODNIH ORGANIZACIJ

Od sredine dvajsetega stoletja so se razvili trije pristopi v proučevanju mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij – subjektivni, objektivni ter trenutno prevladujoči pristop domnevane pravne osebnosti.⁷⁷

3.2.1. Subjektivni pristop

Temelj subjektivnega pristopa, sicer poznanega tudi pod imenom teorija volje (*will theory*) je, da bo mednarodna organizacija pravna oseba le, če ji takšen status eksplicitno podelijo ustanovitelji v ustanovnem aktu. Volja ustanoviteljev se spoštuje tudi v primeru, če ustanovitelji mednarodni organizaciji tak status izrecno odrečejo (Klabbers 1998: 234 in 2002: 53; Schermers in Blokker 1995: 978). Pristop so v prejšnjem stoletju podpirali predvsem socialistični avtorji, danes pa ima po mnenju Schermersa in Blokkerja (*ibid.*) le malo privržencev. Klabbers (*ibid.*) nasprotno meni, da je teorija volje aktualna in vsečna predvsem pozitivističnim pravnikom. Mednarodno pravno namreč temelji na svobodni privolitvi držav in slednje velja tudi v primeru ustanavljanja mednarodne organizacije; države članice ne morejo biti obvezane s pravili, ki jih niso ustvarile same.

Pristop ima več pomanjkljivosti. Eden največjih je, da eksplicitna dodelitev mednarodnopravne osebnosti organizaciji s strani držav članic ne pomeni dodelitev tega statusa *vis-à-vis* državi nečlanici in drugim pravnim subjektom v mednarodni skupnosti. Torej če želi mednarodna organizacija vzpostaviti pravne odnose s tretjimi subjekti mednarodnega prava, mora najprej pridobiti njihovo priznanje o obstoju lastne

⁷⁷ Rama-Montaldo (1970: 112-122) ima nekoliko drugačno opredelitev pristopov, saj te razdeli na induktivnega, objektivnega, formalnega in materialnega.

mednarodnopravne subjektivitete. To pa pomeni, da je podelitev pravne osebnosti s strani držav članic organizacije pravzaprav prazno dejanje, kar je samo po sebi nasprotujoče bistvu subjektivnega pristopa. Ta, kot razloženo, pravi, da je odločilnega pomena volja ustanoviteljev. Naslednji problem teorije volje je tudi v praksi manjše število eksplicitnih priznanj, tako s strani držav članic mednarodne organizacije v ustanovnem dokumentu kot s strani ostalih pravnih subjektov (Klabbers 1998: 235-237 in 2002: 53-54).

3.2.2. Objektivni pristop

Objektivni pristop, ki se je pojavil v šestdesetih letih 20. stoletja, je poskušal odpraviti pomanjkljivosti teorije volje. Njegov glavni predstavnik je norveški pravnik Seyersted.⁷⁸ Bistvo objektivnega pristopa je, da mednarodna organizacija pridobi status mednarodnopravne osebe zgolj s tem, da obstaja (Klabbers 1998: 240). Kriterij obstoja mednarodne organizacije po Seyerstedu pa je organ z neodvisno voljo (Seyersted 1963: 47-48). Ob tem je volja ustanoviteljev pomembna le toliko, da lahko omeji določene pravice in dolžnosti organizacije. Ta pristop torej išče vzporednice z značilnostmi mednarodnopravne subjektivitete držav.⁷⁹

Kritike Seyerstedovi teoriji se nanašajo predvsem na neskladnost njegovega pristopa v primeru, da države članice ne želijo opremiti organizacije z mednarodnopravno osebnostjo. Naslednja neskladnost pa se pojavi, če organizacija ne deluje kot mednarodno pravna oseba, s čimer koncept objektivno dane pravne osebnosti postane prazen in odvečen (Klabbers 1998: 241-242).

3.2.3. Pristop domnevane pravne osebnosti

Pristop domnevane pravne osebnosti je danes prevladujoč v razlagah mednarodnopravne osebnosti organizacij (Schermers in Blokker 1995: 979). Osrednji

⁷⁸ Rama-Montaldo (1970: 118-122) Seyerstedov pristop opredeli kot materialni in ne kot objektivni. Po njegovem mnenju je značilnost materialnega pristopa, da je mednarodnopravna subjektiviteta inherentna vsaki mednarodni organizaciji, medtem ko se po razlagah objektivnega pristopa ta nahaja v splošnem mednarodnem pravu.

⁷⁹ »Mednarodne organizacije imajo tako kot države inherentno pravno sposobnost izvajati katero koli suvereno ali mednarodno dejanje, če so v praktičnem položaju, da ga izvedejo. Iz pravnega stališča so v principu splošni subjekti mednarodnega prava na isti način kot države.« (Seyersted 1963: 28)

argument pristopa je, da mednarodne organizacije lahko posedujejo mednarodnopravno osebnost tudi v primeru, ko ta ni eksplicitno zapisana v ustanovnem dokumentu. Mednarodnopravni status jim je torej lahko dan implicitno. Slednje je razvidno iz eksplicitnih pravic, ki so dodeljene posamezni organizaciji. Če statut organizacije vsebuje določilo o sklepanju mednarodnih pogodb, izmenjavi diplomatskih predstavnikov ipd., »/.../ bi si bilo težko zamisliti, da bi ta organizacija lahko izvajala omenjena dejanja, ne da bi bila pravna oseba« (*ibid.*).

Druga možnost obstoja domnevane mednarodnopravne osebnosti mednarodne organizacije pa lahko izvira iz domnevanih pristojnosti in pravic, katere so nujne, da organizacija lahko uresničuje zastavljene cilje.⁸⁰ To stališče je po mnenju Brownlieja (1995: 690), Klabbersa⁸¹ (1998: 244 ter 2002: 56) ter Schermersa in Blokkerja (1995: 979) sprejelo tudi Meddržavno sodišče v primeru Reparacije, ko je OZN prisodilo sposobnost sprožitve sodnega postopka.⁸²

Če pri sklepanju o pravni subjektiviteti izhajamo iz domnevanih pristojnosti, moramo biti natančni pri definiranju slednjih in se izogniti svobodno široki interpretaciji. Kot je opozoril sodnik Hackworth v ločenem mnenju v primeru Reparacije:

Pristojnosti, ki niso jasno določene (v dokumentu/pogodbi – dodala J. P.), se ne morejo kar tako smatrati za domnevane. Domnevane pristojnosti izhajajo iz določenih pristojnosti in so omejene na tiste, ki so nujne za izvajanje izrecno določenih pristojnosti.⁸³

Podobno mnenje zastopa tudi Zuleeg (1995: 1312), Meddržavno sodišče pa je svoje stališče iz Reparacij še enkrat potrdilo leta 1996 v odmevnem svetovalnem mnenju Zakonitost uporabe jedrskega orožja v oboroženem spopadu s strani države⁸⁴. Tu je v

⁸⁰ Pristop domnevanih sposobnosti je relevanten tudi v primeru organizacij, katerim je mednarodnopravna osebnost že priznana. Dashwood (1998: 113-123) je na primer analiziral domnevane zunanje pristojnosti ES; torej ali je ES pristojna za sklepanje mednarodnih sporazumov in za druge akte v mednarodnem pravu, če v pogodbi ni eksplicitnih določil glede teh pristojnosti, in v katerih primerih je pristojna.

⁸¹ Klabbers (1998) sicer ne govori o *implied personality*, pač pa o *presumptive personality*. Vendar je vsebina razlage koncepta primerljiva z Schermersom in Blokkerjem (1995), zato je mogoče sklepati, da gre za isti pristop.

⁸² Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 180.

⁸³ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 198.

⁸⁴ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, 1996 *I.C.J.* 66 (8. 7. 1996), 16-17.

primeru SZO opozorilo prav na potrebo po pravilni interpretaciji domnevanih dejavnosti.⁸⁵

Sicer je vprašanje domnevanih pristojnosti drugo področje mednarodnega prava mednarodnih institucij kot mednarodnopravna osebnost mednarodnih organizacij. Po mnenju Amerasingha (1996: 69) se pri proučevanju mednarodnopravne osebnosti organizacij ni treba ubadati z vprašanjem, ali je določena pristojnost domnevana ali ne; tisto, kar je pomembno, meni Amerasinghe (*ibid.*), je, ali je izvajanje pristojnosti zaupano organizaciji kot samostojni entiteti ali pa posameznim državam članicam.

Kot edino možno kritiko tega pristopa Klabbers (2002: 56) omenja morebitni posmeh eksplicitni določitvi posedovanja mednarodnopravne osebnosti. Postavlja se namreč vprašanje, kakšen je smisel eksplicitnega člena o posedovanju mednarodnopravne osebnosti v ustanovnem dokumentu, če organizacijo kot subjekt mednarodnega prava definirajo že njene pristojnosti in sposobnosti – tudi domnevane – ki se v ustanovnem dokumentu nahajajo kot opredelitve področja delovanja organizacije.

Teorija domnevane osebnosti je relevantna tudi v analizi mednarodnopravne osebnosti EU, saj PEU ne vsebuje eksplicitne določbe o tem, da je Unija pravna oseba (Grilc in Ilesič 2001: 125). Analizo EU je z vidikov vseh treh opisanih pristopov opravil Klabbers (1998: 231-253). Po njegovem mnenju posedovanje mednarodnopravne osebnosti s strani EU najbolje utemelji prav pristop domnevane pravne osebnosti. Kot je še ugotovil, je glede na objektivni pristop EU v vsakem primeru pravna oseba. V primeru analize po subjektivnem pristopu pa se Unija najde v podobni zagati kot vse ostale organizacije. Tako v primeru podelitve pravne osebnosti EU s strani držav članic kot tudi v primeru njenega zanikanja, se še vedno postavlja vprašanje nujnosti priznavanja s strani ostalih

⁸⁵ SZO se je na sodišče obrnila s prošnjo za svetovalno mnenje o zakonitosti uporabe jedrskega orožja s strani države v oboroženem spopadu. V prošnji je SZO zaprosila za mnenje, ali je uporaba jedrskega orožja v oboroženem spopadu v skladu z mednarodnim pravom in z Ustavo SZO (členov 2a, 2k, 2p in 2v), kjer so zapisani cilji in dejavnosti SZO, med drugim tudi osnovna preventiva tveganj povezanih z javnim zdravjem. SZO je namreč menila, da osnovna preventiva tveganj povezanih z zdravjem ljudi v primeru uporabe jedrskega orožja zahteva razjasnitev njegove zakonitosti v mednarodnem pravu ter skladnosti z Ustavo SZO. Sodišče je prošnjo SZO proučilo in podalo mnenje, da ima SZO v okviru 2. člena svojega ustanovnega dokumenta res pristojnost ukvarjati se z učinki uporabe jedrskega orožja na zdravje ljudi, vendar pa je dodalo, da ta pristojnost ni odvisna od zakonitosti dejanj, ki učinke na zdravje ljudi sprožajo. Sodišče je tako menilo, da SZO glede tega vprašanja ne more zaprositi sodišča za svetovalno mnenje, saj vprašanje *zakonitosti* uporabe jedrskega orožja ne spada v okvir dejavnosti SZO (opredeljene v 2. členu Ustave SZO), kot to zahteva 96.2. člen UL OZN (Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, 1996 *I.C.J.* 66 (8. 7. 1996), 4-5; 16-17).

subjektov mednarodnega prava, kar je bilo že prepoznano za največjo slabost teorije volje.

3.3. SPOSOBNOSTI MEDNARODNOPRAVNE OSEBE

Sposobnosti mednarodnopravne osebe⁸⁶ opredeljujejo dejanja, ki jih posamezni subjekt potencialno lahko izvede v mednarodnopravnem prostoru (Wessel 1999: 245).⁸⁷ Eksplicitna označba o mednarodnopravni osebnosti organizacije nam namreč ne pove ničesar o kvalitetah te osebe. Sposobnosti delovanja v mednarodnopravnem prostoru so tiste, ki odkrijejo posedovanje mednarodnopravne osebnosti (Schermers in Blokker 1995: 1142; Wessel 1999: 245-246). Podobno Klabbers (2002: 57) meni, da je koncept mednarodnopravne osebnosti normativno prazen, saj iz eksplicitne določbe pri mednarodnih organizacijah (nasprotno od držav) avtomatično ne izhajajo nobene pravice in obveznosti.

Sposobnosti mednarodnopravne osebe so tako lahko eksplicitno zapisane ali pa domnevane (Amerasinghe 1996: 101). Kot meni Amerasinghe (1996: 97) in ob tem povzema stališča Meddržavnega sodišča, imajo mednarodne organizacije takšne sposobnosti in pristojnosti⁸⁸, ki:

- a) izhajajo kot nujna posledica iz ustanovnih aktov in so bistvenega pomena za izvedbo njihovih obveznosti;
- b) so potrebne za izpolnjevanje njihovih funkcij in
- c) so namenjene za izpolnitev izraženih ciljev.

Iz tega sledi, da se sposobnosti vsake organizacije lahko pojavijo na omenjene tri načine z upoštevanjem, da se načini med seboj ne izključujejo in da je dovolj, da je izpolnjen le eden od njih (Amerasinghe 1996: 97).

⁸⁶ Določeni avtorji govorijo tudi o indicijah mednarodnopravne osebnosti. Npr. Weingerl (2003: 155-157) med indice poleg sposobnosti našteva še podrejenost mednarodnopravnemu redu in mednarodnopravno identiteto. O indicijah pišeta še Bowett (1982: 336-337) ter Greig (1970: 88-91).

⁸⁷ Tudi Bekker definira mednarodnopravno osebo v smislu sposobnosti, in sicer: »konkretno izvajanje ali vsaj potencialna sposobnost izvajati določene pravice in izpopolnjevanje določenih obveznosti« (Bekker, citirano po Wessel 1997: 111).

⁸⁸ Razmerje med sposobnostmi in pristojnostmi je sledeče: sposobnosti je mogoče opredeliti tudi kot splošne pristojnosti mednarodnopravne osebe. Ker pa, kot omenjeno, le države vsebujejo vse splošne pristojnosti, mednarodnopravna osebnost mednarodnih organizacij obstaja le v odnosu do določenih pristojnosti, ki so opredeljene v ciljih in funkcijah organizacije (Wessel 1999: 246-247).

Avtorji različno pojmujejo sposobnosti mednarodnopravne osebe. Kljub temu da je sodišče v zadevi Reparacije odločalo o sposobnosti OZN, da sproži sodni postopek, se navadno kot najpomembnejšo navaja sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb. Med ostale sposobnosti, v katerih so si avtorji enotni, se prištevajo še pravica do diplomatskih odnosov ter pravica priznavanja ostalih subjektov mednarodnega prava (Amerasinghe 1996: 101; Wessel 1999: 246 in Brownlie 1995: 683-689). Brownlie (*ibid.*) k tem dodaja še upravičenost do privilegijev in imunitet, funkcionalno zaščito agentov organizacije, odgovornost mednarodne organizacije ter sposobnost upravljanja teritorijev. Amerasinghe (*ibid.*) pa med sposobnosti navaja še sposobnost sodelovanja na mednarodnih konferencah, članstvo v mednarodnih organizacijah ter urejanje sporov z miroljubnimi sredstvi. Ob tem omenja možnost posedovanja še drugih sposobnosti, eksplicitno danih ali pa domnevanih. Zanimivo je tudi stališče Rama-Montalde⁸⁹ (1970: 139-140), ki med sposobnosti poleg sklepanja mednarodnih pogodb, *ius legationis*, priznavanja ostalih subjektov ter sposobnosti izvedbe različnih unilateralnih aktov (obljuba, notifikacija/objava, priznanje, trditev in odpoved) uvršča tudi uporabo lastnih znakov in zastave.

Tudi v diplomskem delu bom v analizi mednarodnopravnega statusa EU največ pozornosti posvetila sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb. Tudi Blokker in Heukels (1998), Curtinova in Dekkerjeva (1999), Denza (2002), Lynch, Neuwahlova idr. (2000), Neuwahlova (1998) in Wessel (1997; 1999 in 2001) diskurz o mednarodnopravni osebnosti EU osredotočijo prav na sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb. Nadalje bom proučila še pasivni in aktivni *ius legationis* in sposobnost nastopanja pred mednarodnimi sodišči (soditi in biti tožen). Nenazadnje bom del diplomske naloge posvetila analizi domnevanih mednarodnopravnih sposobnosti EU, kajti ta pristop ima, kot že ugotovljeno, danes veliko težo, še posebno v primeru EU. Vseh sposobnosti, ki jih navajajo omenjeni avtorji, ne bom analizirala, saj naj spomnim, da »pravni subjekti v

⁸⁹ Rama-Montalda (1970: 139-140) sposobnosti opredeli kot pravico izražanja volje prek različnih pravnih poti mednarodnega prava z namenom producirati pravne učinke v mednarodnopravnem prostoru ter kot pravico mednarodnih organizacij, da se uveljavljajo kot samostojne entitete ter stopajo v odnose z drugimi mednarodnimi osebami. Wessel (1999: 246) meni, da je ta opredelitev preširoka in onemogoča jasno razločevanje med pojmom prava oseba in pravna sposobnost.

katerem koli pravnem sistemu niso nujno identični v naravi in obsegu svojih pravic⁹⁰. Povedano drugače, vse sposobnosti, ki jih omenjeni avtorji navajajo, v primeru analize EU niso nujno relevantne.

3.3.1. Sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb

Obstoj mednarodnopravne osebnosti še ne pomeni, da je določena mednarodna organizacija avtomatično upravičena do sklepanja mednarodnih pogodb. Nasprotno pa iz sposobnosti sklepanja mednarodnih sporazumov lahko vedno izpeljemo posedovanje pravne osebnosti mednarodne organizacije (Bowett 1982: 341; Brownlie 1995: 683-684; Dormoy 1995: 40-41). Določbe o sklepanju pogodb vsebujejo ustanovni akti organizacij, čeprav navadno v njih ne najdemo splošne sposobnosti sklepanja pogodb (Bowett *ibid.*; Brownlie *ibid.*; Schermers in Blokker 1995: 1097).⁹¹ Danes mnenje, da morajo biti sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb eksplicitno podane v ustanovnem dokumentu organizacije, ni več prevladujoče. Če je ta sposobnost nujna za učinkovito izvajanje funkcij organizacije, je lahko zgolj domnevana (Bowett *ibid.*; Brownlie *ibid.*; Zemanek 1995: 1343)⁹² S pomočjo domnevane sposobnosti si je tako razširilo področje delovanja veliko mednarodnih organizacij, vključno z OZN (Brownlie *ibid.*).

Osrednji mednarodni dokument, ki določa sposobnost mednarodnih organizacij na področju sklepanja pogodb, je Dunajska konvencija o pogodbenem pravu med državami in mednarodnimi organizacijami ali med mednarodnimi organizacijami iz leta 1986, ki pa še ni vstopila v veljavo. Preambula Konvencije nakazuje, da sposobnost mednarodnih organizacij izhaja iz mednarodnega prava (Klabbers 2002: 280), vendar pa 6. člen Konvencije jasno zamejuje sposobnost sklepanja pogodb s pravili organizacije, kamor se prištevajo tako ustanovni dokument kot tudi odločitve in sprejete resolucije ter praksa organizacije (člen 2/1/j). Vsebinsko je konvencija primerljiva z Dunajsko konvencijo o

⁹⁰ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 178.

⁹¹ Sodišče je v primeru Reparacije OZN priznalo tudi sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb (Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 181).

⁹² V primeru domnevane sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb smo na spolzkih tleh, saj je težko zagotoviti in utemeljiti, da je pogoba dejansko veljavna in ne *ultra vires* (Bowett 1982: 343).

pogodbenem pravu iz leta 1969, k njej pa lahko pristopi vsaka mednarodna organizacija, ki poseduje sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb (člen 84).

3.3.2. Aktivni in pasivni *ius legationis*

Ko proučujemo diplomatske odnose mednarodnih organizacij, lahko do določene mere iščemo vzporednice z meddržavnimi diplomatskimi odnosi⁹³ ob upoštevanju, da so interesi mednarodnih organizacij običajno omejeni na določeno področje (Schermers in Blokker 1995: 1134; 1139).

Pasivni *ius legationis*, torej pravica mednarodnih organizacij, da sprejmejo diplomatske predstavnike držav, je urejena z Dunajsko konvencijo o predstavnštvu držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja iz leta 1975, ki še ni stopila v veljavo. Ta predvideva, da lahko države članice ustanovijo stalno misijo pred organizacijo, če to dovoljujejo pravila organizacije (člen 5). Prav tako lahko v okviru pasivnega *ius legationis* ustanovijo stalne misije pri mednarodnih organizacijah države nečlanice (člen 5 in 7), osvobodilna gibanja in nepolnopravne države članice. Tudi mednarodne organizacije (pošiljateljice) lahko ustanovijo misije pri drugih mednarodnih organizacijah (sprejemnice), pri čemer se lahko sklicujejo na privilegije in imunitete iz določenih mednarodnih sporazumov (Schermers in Blokker 1995: 1137).

Aktivni *ius legationis* mednarodnih organizacij nasprotno pomeni pravico organizacij, da ustanovijo diplomatska predstavništva bodisi pri državah bodisi pri drugih mednarodnih organizacijah. Ko mednarodna organizacija želi ustanoviti diplomatsko predstavništvo pri državi (članici ali nečlanici mednarodne organizacije), morata biti izpolnjena dva pogoja. Prvi je privolitev države, kjer se misija organizacije ustanavlja. Drugi pogoj pa je odločitev organa organizacije, ki je pristojen za ustanovitev misije (Schermers in Blokker 1995: 1142). Ob tem Schermers in Blokker (1995: 1143) opozarjata, da drugi pogoj lahko povzroči zaplete, saj ustanovni akti nobene organizacije

⁹³ Ureja jih Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih iz leta 1961. Ko eno glavnih razlik z meddržavnimi diplomatskimi odnosi velja omeniti tripartitni odnos med mednarodno organizacijo, državo ali drugo organizacijo, ki misijo pošilja, ter državo gostiteljico. V tem pogledu, menita Schermers in Blokker (1995: 1139), se pojavijo razlike predvsem v privilegijih in imunitetah. Po mnenju Dormoya (1995: 48) v primeru mednarodnih organizacij ne moremo govoriti o pravem aktivnem *ius legationis*, saj misije organizacij ne temeljijo na recipročnosti kot med državami.

ne vsebujejo eksplicitnega določila o pošiljanju misij – o tem je treba sklepati iz pristojnosti in nalog organizacije.

Kot omenjeno, mednarodne organizacije lahko izvajajo aktivni *ius legationis* tudi z ustanovitvijo lastne misije tudi pri drugih mednarodnih organizacijah. Status ustanovljene misije pri mednarodni organizaciji je odvisen predvsem od sporazuma o sedežu organizacije sprejemnice. Danes prevladujoča praksa na tem področju je, da mednarodna organizacija pošiljateljica misije pridobi status opazovalke (Schermers in Blokker 1995: 1155). Po ugotovitvi Schermersa in Blokkerja (1995: 1143) je v nasprotju s splošno prizanim pasivnim *ius legationis* mednarodnih organizacij aktivni pogosto neočiten in v praksi pravzaprav redek pojav.

3.3.3. Sposobnost nastopanja pred mednarodnimi sodišči

Po mnenju Meddržavnega sodišča sposobnost sprožiti sodni postopek pomeni uporabo običajnih sodnih metod, ki jih priznava mednarodno pravo: protest, prošnja za poizvedbo, pogajanja, prošnja za posredovanje arbitražnega sodišča ali Meddržavnega sodišča, če statut organizacije to dovoljuje.⁹⁴ V zadevi Reparacije je sodišče menilo, da brez te sposobnosti Organizacija ne bi mogla dobiti odškodnine⁹⁵, niti ne bi mogla zagotoviti zaščite svojih predstavnikov.⁹⁶ Schermers in Blokker (1995: 1167) iz navedenega sklepa, da je odločitev sodišča prenosljiva na vse mednarodne organizacije, univerzalnega ali regionalnega značaja; če ta sposobnost ni eksplicitno izključena iz ustanovnega akta, lahko vsaka mednarodna organizacija sproži sodni postopek proti državam članicam.⁹⁷ Postopek proti nečlanici pa se – glede na mnenje sodišča v primeru Reparacije – lahko sproži, če organizacija poseduje objektivno mednarodnopravno osebnost. V primeru regionalnih organizacij je treba upoštevati priznavanje organizacije s strani dotične države nečlanice (Schermers in Blokker 1995: 1167).

⁹⁴ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 177.

⁹⁵ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 180.

⁹⁶ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 183.

⁹⁷ Brownlie (1995: 687) meni, da je koncept prenosljiv tudi na druge mednarodne organizacije.

Tudi proti mednarodnim organizacijam se lahko na mednarodni ravni sproži sodni postopek, potem ko so izčrpana vsa notranjepravna sredstva. V primeru mednarodne organizacije uporaba `notranjepravnih sredstev` pomeni sodni postopek pred organom organizacije, ki je pristojen za reševanje sporov (Schermers in Blokker 1995: 1167-1168).⁹⁸

Kot določa statut Meddržavnega sodišča, so lahko stranke tu le države (člen 34). Do danes ni še nobena mednarodna organizacija poskušala sprožiti postopka pred Meddržavnim sodiščem (Schermers in Blokker 1995: 1169). OZN ter njene specializirane agencije lahko zaprosijo za svetovalno mnenje, ki pa je pravno obvezujoče le – tako Schermers in Blokker (*ibid.*) – če se stranki o tem predhodno dogovorita.

Schermers in Blokker (1995: 1169) opozarjata, da je na mednarodni ravni težko sprožiti sodni postopek proti državi članici mednarodne organizacije, proti državi nečlanici pa praktično nemogoče, če ni bilo izrecnega obojestranskega dogovora o tem. Zatorej, skleneta (*ibid.*), se zdi, da je arbitražna edini izvedljivi sodni postopek med državo in mednarodno organizacijo na mednarodni ravni. Ta je mogoča pred Stalnim arbitražnim sodiščem v Haagu, kjer so od leta 1996 veljavna t. i. Izbirna pravila o arbitraži med mednarodnimi organizacijami in državami⁹⁹.

Iz predstavljenih treh sposobnosti bo v nadaljevanju sledila njihova analiza na primeru EU s poudarkom na sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb ter konceptu domnevane mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij, ki je bil predstavljen v poglavju 3.2.3. Nenazadnje bom predstavila še odnos držav članic in institucij ES in EU do poskusov oblikovanja (eksplicitnega) člena PEU o pravni osebnosti EU med medvladnimi konferencami leta 1990, 1996 in 2000, saj – kot smo videli – si je težko zamisliti, da bi mednarodna organizacija posedovala kaj več kot politični vpliv, če ji članice ne priznavajo ali pa celo eksplicitno odrekajo pravni status v mednarodnopravnem prostoru, bodisi da to izrazijo na medvladnih konferencah bodisi v nacionalnih institucijah.

⁹⁸ Primer takšnega organa je Telo za reševanje sporov pri STO (Dispute Settlement Body, STO, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm (8. 6. 2004)).

⁹⁹ Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitration between International Organisations and States, Stalno arbitražno sodišče, <http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/BD/2igoenglish.htm> (8. 6. 2004).

4. ANALIZA MEDNARODNOPRAVNIH SPOSOBNOSTI EVROPSKE UNIJE

4.1. SPOSOBNOST SKLEPANJA MEDNARODNIH POGODB

Ob proučevanju določil Maastrichtske pogodbe¹⁰⁰ o mednarodnopravni osebnosti EU¹⁰¹ in znotraj tega sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb so si akademski krogi enotni v mnenju, da ni mogoče najti eksplicitnega člana o mednarodnopravni osebnosti EU niti eksplicitnega člana, ki bi opredeljeval sposobnost EU, da lahko sklepa mednarodne pogodbe. Tu pa se strinjanje tudi konča. Nekateri avtorji – npr. Blokker in Heukels (1998), Curtinova in Dekkerjeva (1999), Klabbers (1998), Wessel (1997; 1999; 2001) in Weingerl (2003) – namreč trdijo, da PEU po Maastrichtu podeljuje EU domnevano mednarodnopravno subjektiviteto, na katero sklepajo iz domnevane sposobnosti o sklepanju mednarodnih pogodb. Po mnenju istih krogov je Unija po Amsterdamski pogodbi¹⁰² pridobila tudi eksplicitno pristojnost sklepanja mednarodnih pogodb, ki jo dopolnjujejo še bolj razvite domnevane sposobnosti, skupaj pa te določbe tvorijo domnevano mednarodnopravno osebnost EU. Druga skupina avtorjev – Eaton (1994), Everling (1992), Koskenniemi (1998), Macleod, Hendry in Hyett (1996), Monar (2000), Neuwahlova (1998), Pliakos (1993) ter Schermers in Blokker (1995) – pa je prepričana, da EU ne poseduje te sposobnosti v PEU po Maastrichtu oz. Amsterdamu, medtem ko npr. Denza (2002) to sposobnost in posledično tudi subjektiviteto Uniji odreja tudi po reviziji Pogodbe iz Nice¹⁰³. Oblikovalo se je še tretje mnenje – Grilc in

¹⁰⁰ Maastrichtska pogodba je bila podpisana 7. februarja 1992, v veljavo pa je stopila 1. novembra 1993. Kot razloga za zakasnelost se navajata ratifikacijski postopek na Danskem in v Nemčiji. Na Danskem je bilo potrebno izvesti dva referendumata ter na vrhu Evropskega sveta v Edingburghu decembra 1992 k PEU dodati Protokol o stališču Danske. Nemčija je PEU ratificirala šele po znameniti »Maastrichtski odločitvi« nemškega ustavnega sodišča oktobra 1993, ki je razsodilo, da je PEU v skladu z nemško ustavo. Sodba je velikega pomena tudi za ne/obstoj mednarodnopravne osebnosti EU, o čemer podrobneje v poglavju 4.5.1.

¹⁰¹ PEU ne vsebuje nikakršnih določil o notranjopravnem statusu EU. Vendar se Uniji navadno priznava status pravne osebe na ozemlju držav članic, saj je ta – tako Schermers in Blokker (1995: 999) – nujna za izvajanje njenih funkcij. Heukels in Blokker (1998: 35) glede notranjopravne osebnosti sicer govorita o »funkcionalni omejeni osebnosti«, Wessel (1997: 122) pa meni, da se problem lahko reši s pristojnostmi institucij Skupnosti v okviru drugega in tretjega stebra PEU.

¹⁰² Amsterdamska pogodba je bila podpisana 2. oktobra 1997, v veljavo pa je stopila 1. maja 1999.

¹⁰³ Pogodba iz Nice je bila podpisana 26. februarja 2001, v veljavo pa je stopila 1. februarja 2003. Razlog za tokratni daljši proces ratifikacije pogodbe je bil referendumski postopek na Irskem. Irci so se namreč junija 2001 s 53,87 odstotka izrekli proti pogodbi. Ponoven referendum je sledil šele oktobra 2002, ko so upravičenci s 62,89 odstotka vseh oddanih glasov podprli ratifikacijo pogodbe (Ratification Situation, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/nice_treaty/ratifiable_en.pdf (28. 2. 2004)).

Ilešič (2001), Rees (2000) in Rideau (1999) – z vmesno pozicijo, češ da je EU eksplicitno sposobnost sklepanja mednarodnih sporazumov dobila z Amsterdamom in tako postala subjekt mednarodnega prava.

Analizo sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb bom razdelila na proučevanje t. i. eksplicitnih določb (katere gre iskati pri Amsterdamski pogodbi in pogodbi iz Nice) ter prakso Unije na mednarodnopravnem področju od Maastrichta naprej. Pregled pravne prakse smatram za bistveni del analize, saj nam odkrije tisto, kar nam določila PEU skrivajo. Kot bomo videli v nadaljevanju, bi v določenih primerih o pravni praksi Unije lahko govorili že pred Amsterdamom, ki je uvedel 24. člen PEU in kateri služi kot podlaga – čeprav dokaj dvoumna – za sklepanje mednarodnih sporazumov v okviru drugega in tretjega stebra PEU.

4.1.1. Eksplicitne določbe

Edino izhodišče za proučevanje eksplicitne določbe o sposobnosti EU, da lahko sklepa mednarodne pogodbe, predstavlja na novo uvedeni 24. člen¹⁰⁴ Amsterdamske pogodbe v okviru naslova V. (*Title V.*)¹⁰⁵ SZVP:

Kadar je za izvajanje tega poglavja treba skleniti sporazum z eno ali več državami ali mednarodnimi organizacijami, lahko Svet soglasno pooblasti predsedstvo, ki mu po potrebi pomaga Komisija, da v ta namen začne pogajanja. Take sporazume sklene Svet soglasno na priporočilo predsedstva. Noben sporazum ni zavezujoč za državo članico, katere predstavnik v Svetu izjavi, da morajo biti v sporazumu upoštevana ustavna pravila njegove države; drugi člani Sveta se lahko dogovorijo, da za njih sporazum velja začasno.

Določbe tega člena se uporabljajo tudi za zadeve iz naslova VI.

Člen je avtorje razdelil na dva tabora. Na eni strani imamo tiste, ki iz besedila brez težave razberejo sposobnost EU, da sklepa mednarodne sporazume. Tako po mnenju Wessela (2001: 527-528 in 1999: 260) iz 24. člena »dokaj eksplicitno« izhaja sposobnost Sveta o sklepanju mednarodnih pogodb v imenu Unije. Takšno razumevanje delijo še

¹⁰⁴ V diplomskem delu uporabljam postamsterdamsko oštevilčenje PEU. Kadar bom uporabila stari način, bom na to posebej opozorila.

¹⁰⁵ PEU je po Nici razdeljena na osem t. i. *Titles* (poleg teh pogodb vključuje še preambulo in protokole), ki predstavljajo poglavja pogodb. Uradni prevod v slovenskem jeziku se glasi »naslov«.

Blokker in Heukels (1998: 33-34), Des Nerviens (1997: 805-806), Rees (2000: 174), Rideau (1999: 246, 254) in Weingerl (2003: 170).

Vendar pa dvoumnost – in s tem tudi argumente za nasprotno prepričane avtorje, kot so npr. Denza (2002: 174-175), Tizzano (1998: 26) ter Cremona (1999: 168) – povzroča drugi del prvega odstavka, ki omenja države članice. To namreč poraja vprašanje, ali Svet res sklepa sporazume (seveda le v okviru SZVP in policijskega in pravosodnega sodelovanja v kazenskih zadevah (PPSKZ)) v imenu Unije ali pa mogoče v imenu držav članic. Ob tem je še večjo zmedo povzročila Izjava o členih J.14 in K.10 (sedaj člena 24 in 38¹⁰⁶), ki je sestavni del PEU:

Določbe členov J.14 in K.10 Pogodbe o Evropski uniji in kakršni koli sporazumi na podlagi teh členov ne pomenijo nikakršnega prenosa pristojnosti od držav članic na Evropsko unijo.

Argument, da pogodbe sklepa Svet v imenu Unije in ne v imenu petnajsterice, lahko podkrepimo z določbami 11. člena, da "Unija določi in izvaja skupno zunanjo in varnostno politiko /.../", kot tudi s 1. odstavkom 23. člena, da " /o/dločitve iz tega (petega – op. J. P.) naslova sprejema Svet soglasno /.../" (Wessel 1999: 261; Blokker in Heukels 1998: 33-34).

Naslednji argument se nahaja v 24. členu samem. Po mnenju Wessela (1999: 261-262) prav sporni drugi odstavek 24. člena določa, da se sporazumi sklepajo v imenu Unije, saj se posamezna država članica lahko izogne zavezujoči naravi sporazuma, če to zahteva narava njenih ustavnih pravil. V primeru, da bi bile res države članice stranke sporazuma, drugi del člena sploh ne bi bil potreben. Iz tega sledi, da je pogodba dejansko zavezujoča za Unijo in vsako državo članico, ki ne uporabi dane možnosti izjave. Dejstvo, da Svet odloča soglasno, je prav tako pomembno, še dodaja (*ibid.*).¹⁰⁷ Blokker in Heukels (1998: 33-34) v zvezi z drugim delom 24. člena trdita, da ta nima nobenega vpliva na problem mednarodnopravne subjektivitete EU, saj da zgolj omogoča državam članicam spoštovanje ustavnih procedur in ostalim ob tem ponuja možno rešitev začasne

¹⁰⁶ Člen 38 se glasi: »Sporazumi iz člena 24 lahko urejajo zadeve iz tega naslova«.

¹⁰⁷ Med strokovnjaki s področja prava mednarodnih organizacij danes obstaja nesoglasje, če soglasno odločanje v organu/instituciji določene mednarodne organizacije sploh predstavlja voljo organizacije in ne le držav članic. Wessel (1999: 255) ter Schermers in Blokker (1995: 30) menijo, da ni bistveno, ali se odločitve sprejemajo soglasno ali z večino, temveč da oblikovanje »skupne volje« ni odvisno od ene članice.

veljavnosti. Zgolj sposobnost Sveta, da sklene mednarodni sporazum, implicira mednarodnopravno osebnost EU, še trdita Blokker in Heukels (1998: 33-34).

Interpretacija 24. člena v smislu, da Svet deluje v imenu držav članic, bazira predvsem na argumentu, da Uniji ni nikjer eksplicitno dana mednarodnopravna osebnost (Denza 2002: 127; Monar 2000: 148) ter na besedilu drugega dela prvega odstavka 24. člena, da so nekatere države članice (začasno) obvezane s sklenjeno mednarodno pogodbo, medtem ko ostale niso (Cremona 1999: 168). Poleg tega člen ne pove ničesar o sporazumih med Unijo in eno ali več državami oziroma mednarodnimi organizacijami, kot to določa 300. člen¹⁰⁸ Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti (PES) (Denza 2002: 174)¹⁰⁹. Neuwahlova (1998: 195) podobno piše, da 24. člen pomeni »zelo omejen odmik od posameznih akcij držav članic« ter da je »previdna poteza v smeri nadomestitve institucij EU na področju delovanja držav članic, vendar nič več kot to«.¹¹⁰

Namen Izjave o členih J.14 in K.10 bi po razlagi člena v prid sposobnosti Unije sklepati mednarodne sporazume lahko smatrali le kot način »pomirjanja javnosti v določenih državah članicah, ki so na te teme še posebej občutljive« in sporočilo, da sposobnost sklepanja pogodb s strani Unije ne pomeni ustvarjanja novih samostojnih pristojnosti (Wessel 1999: 262). Zanimivo, Blokker in Heukels (1998: 33-34) celo menita, da se izjava ne tiče sposobnosti sklepanja pogodb in posledično glede mednarodnopravnega statusa EU nima povezave s 24. členom.

Izjava naj bi sicer predstavljala najmočnejše orožje tistih, ki nasprotujejo mednarodnopravni osebnosti Unije (Tizzano 1998: 26). Tudi Cremona (1999: 168) in Denza (2002: 174-175) omenjata izjavo v tem smislu. Slednji jo dodatno interpretira še kot jasno garancijo držav članic pred izgubo avtonomije sklepanja mednarodnih pogodb v okviru naslovov V. in VI. PEU. V tej luči, še meni Denza (*ibid.*), so se članice poskušale izogniti aplikaciji jurisprudencije iz znamenitega primera ERTA¹¹¹.

¹⁰⁸ Prvi odstavek se glasi: »Kadar ta pogodba predvideva sklepanje sporazumov med Skupnostjo ter eno ali več državami ali mednarodnimi organizacijami /.../«

¹⁰⁹ Rideau (1999: 254) sicer sklepa, da je Svet v 24. členu pristojen tudi za sklepanje mednarodnih sporazumov z mednarodnimi organizacijami.

¹¹⁰ Neuwahlova (1998: 186-194) ob tem opozarja na veliko nejasnosti, ki jih vsebuje 24. člen PEU (npr. v zvezi z vsebino zadev v okviru naslova V. PEU, proceduro sprejemanja odločitev in vprašanjem sodne kontrole). Vendar te nejasnosti ne vplivajo na njeno mnenje, da se sporazumi sklepajo v imenu držav članic EU, zato jih tu ne bom obravnavala.

¹¹¹ Primer ERTA (*European Road Transport Agreement*) se nanaša na pogajanja držav članic takratne EGS o sklenitvi mednarodnega sporazuma o evropskem cestnem prevozu, ki bi enotno uredil obvezne počitke za

Pogodba iz Nice je 24. člen v določenih delih spremenila in dopolnila:

1. Kadar je za izvajanje tega naslova treba skleniti sporazum z eno ali več državami ali mednarodnimi organizacijami, lahko Svet pooblasti predsedstvo, ki mu po potrebi pomaga Komisija, da v ta namen začne pogajanja. Take sporazume sklene Svet na priporočilo predsedstva.
2. Če sporazum ureja vprašanje, pri katerem je za sprejetje notranjih odločitev potrebno soglasje, odloča Svet soglasno.
3. Če je sporazum predviden zaradi izvajanja skupnega ukrepa ali skupnega stališča, odloča Svet s kvalificirano večino v skladu s členom 23(2).
4. Določbe tega člena se uporabljajo tudi za zadeve iz naslova VI. Če sporazum ureja vprašanje, pri katerem je za sprejetje notranjih odločitev ali ukrepov potrebna kvalificirana večina, odloča Svet s kvalificirano večino v skladu s členom 34(3).
5. Noben sporazum ni zavezujoč za državo članico, katere predstavnik v Svetu izjavi, da morajo biti v sporazumu upoštevana ustavna pravila njegove države; drugi člani Sveta se lahko dogovorijo, da se sporazum kljub temu začasno uporablja.
6. Sporazumi, sklenjeni v skladu s pogoji iz tega člena, so za institucije Unije zavezujoči.

Spremenjeni 24. člen v določenih primerih nadomešča prejšnje soglasno odločanje s kvalificirano večino v primerih sprejemanja skupnega ukrepa ali skupnega stališča v okviru SZVP (tretji odstavek) ter v primeru notranjih odločitev v PPSKZ (četrti odstavek). Določila o sprejemanju odločitev s kvalificirano večino lahko podkrepijo mišljenja, da svet deluje v imenu Unije in ne držav članic. Takšnega (spremenjenega) mišljenja je tudi Wessel (2000: 537), ki je – kot smo videli – po amsterdamski verziji PEU sicer menil, da že dejstvo, da Svet odloča soglasno, služi kot dokaz, da Svet odloča v imenu EU.

Gotovo je najbolj zanimiv šesti odstavek o zavezujoči naravi sporazumov za institucije Unije. Tisto, kar je tu najbolj presenetljivo, je, da je PEU sicer zelo nejasna glede tega, katere sploh so institucije Unije. Posledično smo priča dilemam tudi med avtorji, velikokrat celo v okviru razprav o mednarodnopravnem statusu EU. Razprava se torej vrti okoli vprašanja, ali EU sploh ima lastne institucije in kot taka poseduje *volonté distincte*. PEU namreč nikjer eksplicitno ne našteva organov ali institucij Unije, vendar so si avtorji bolj ali manj enotni v mnenju, da se kot institucijo EU smatra Evropski svet. Člen 4 PEU namreč določa, da »Evropski svet daje Uniji nujno spodbudo za njen razvoj,

voznike. Pogodba, podpisana 1962 med članicami, ni takoj stopila v veljavo. Leta 1969 je ES z uredbo notranjepravno uredila socialno politiko na področju cestnega prometa. Komisija je nato zavzela stališče, da se lahko sama pogaja o podpisu mednarodnega sporazuma in spodbijala Resolucijo Sveta, ki je določala, da se o zadevi še naprej pogajajo države članice. Sodišče je v odločbi razsodilo, da ES pridobi zunanje pristojnosti, kadar z namenom vzpostavitve in izvajanja skupne politike sprejema določene predpise. Od tedaj države članice nimajo več pravice, da bi samostojno ali kolektivno s tretjimi državami sklepale

za katerega določa tudi splošne politične smernice«. Svet je z Evropskim svetom na področju SZVP povezan v tretjem odstavku 13. člena, ki pravi, da »Svet sprejema odločitve, potrebne za določitev in izvajanje skupne zunanje in varnostne politike, na podlagi splošnih smernic, ki jih določi Evropski svet«. Večje razlike med avtorji se pojavljajo glede 5. člena, ki pravi, da »Evropski parlament, Svet, Komisija, Sodišče in Računsko sodišče izvajajo svoje pristojnosti pod pogoji in v namene, predvidene z določbami pogodb o ustanovitvi Evropskih skupnosti ter poznejših pogodb in aktov, ki prve spreminjajo in dopolnjujejo, pa tudi z drugimi določbami te pogodbe«. Po mnenju Curtinove in Dekkerjeve (1999: 98) ter Wessela (1997: 115) člen ne izključuje možnosti, da so tudi te institucije smatrane kot institucije EU, saj ideja o »enotnem institucionalnem okvirju« iz 3. člena PEU lahko negira popularne trditve, da si Unija sposoja organe ES. Blokker in Heukels (1998: 33) pa menita, da je bistveno, da je ustvarjena institucionalna struktura, ki Uniji omogoča izvajanje funkcij, tudi če si Unija institucije »sposoja«. O Evropskem svetu kot organu/instituciji Unije govorijo npr. še Curtinova (1993: 26), Eaton (1994: 221) in Everling (1992: 1061).

Če se sedaj vrnem k interpretacijam šestega odstavka 24. člena PEU, naj najprej omenim Jaegera (2002: 303), ki meni, da se EU tu »zelo približa temu, kar je mednarodnopravna oseba«. Wessel (2000: 537) ga obravnava kot »ekspliciten odgovor na vprašanje, ali ima Unija obveznosti v mednarodnem pravu«. Medtem Denza (2002: 177) ugotavlja, da zadnji odstavek morda le pojasnjuje nejasnosti iz amsterdamske verzije. Ob tem se mu zdi zanimivo, da 24. člen ne sledi 300. členu¹¹² PES, ki poleg institucij ES omenja tudi zavezanost za države članice.

Končno je glede revizije člena iz Nice treba opozoriti, da se ohranja možnost držav članic, da se izognejo zavezujoči naravi pogodbe, če mora država upoštevati lastna ustavna pravila. To nam vsaj implicitno namiguje, da je sporazum zavezujoč za vse ostale države članice, ki te možnosti ne uporabijo, argumentira Denza (2002: 178) in v bistvu misli isto kot Wessel (1999: 261-262) za amsterdamsko verzijo. V teh okoliščinah, kot še določa peti odstavek, se lahko po dogovoru ostalih članov sveta sporazum še vedno

mednarodne pogodbe, katere posegajo v področje ES. Case 22/79, Commission v. Council, 1971 *E.C.R.* 263 (povzeto po Grilc in Ilešič 2001: 128-129 ter Denza 2002: 174-175).

¹¹² Sedmi odstavek 300. člena PES se glasi: »Sporazumi, sklenjeni v skladu s pogoji iz tega člena, so za institucije Skupnosti in države članice zavezujoči.«

začasno uporablja. Ne gre spregledati, da sta besedi »za njih« v petem odstavku 24. člena PEU v verziji iz Nice izpuščeni. Iz tega bi lahko sklepali, da je sporazum za državo članico, medtem ko je v postopku ratifikacije ali odobritve sporazuma glede na lastne ustavne procese, vsaj politično obvezujoč še pred odločitvijo njenih notranjih oblasti (Denza 2002: 178). Nenazadnje 24. člen v petem odstavku pušča odprto tudi vprašanje, ali je pogodba še veljavna v primeru, da ena ali več držav članic po nacionalnih postopkih zavrnejo ratifikacijo dotične pogodbe. Vendar pa na to nejasnost ni opozoril nobeden izmed navajanih avtorjev.

Glede na dvoumnost 24. člena, ki očitno ostaja tudi po Nici, verjetno ni nesmiselno slediti nasvetu Dashwooda (1999: 220) – počakati in videti, kaj prinaša praksa, ki nam bo najbolje razložila, kako člen dejansko razumejo same države članice in institucije na eni strani in tretje stranke, ki so sporazume podpisale, na drugi. V nadaljevanju bom tako pogledala, kakšni so bili mednarodni sporazumi po vstopu v veljavo Pogodbe iz Nice, še pred tem pa se bom posvetila pravni praksi po Maastrichtu in Amsterdamu.

4.1.2. Praksa Evropske unije glede sklepanja mednarodnih sporazumov

Obdobje med Maastrichtsko in Amsterdamsko pogodbo je zaznamovala dokaj dvoumna praksa EU na področju sklepanja mednarodnih sporazumov. Ne glede na dejstvo, da v PEU ne moremo najti člena, ki bi EU podeljeval pravico do sklepanja mednarodnih pogodb in soglasja med avtorji, da med letoma 1993 in 1999, torej do vstopa v veljavo Amsterdamske pogodbe, EU ni nikoli eksplicitno nastopila kot stranka mednarodnega sporazuma, so nekateri, s Curtinovo in Dekkerjevo ter Wesselom na čelu, prepričani, da se določena pravna praksa lahko vseeno razume kot pravna praksa Unije.

Prvi takšen primer je oktobra 1993 v Evropskem svetu sprejeti dokument o Odnosih med Unijo in ZEU¹¹³. Kot pojasnjujejo Curtinova in Dekkerjeva (1999: 110) ter Wessel

¹¹³ ZEU (*Western European Union* – WEU) je bila ustanovljena leta 1948 s podpisom Bruseljske pogodbe med Belgijo, Francijo, Luksemburgom, Nizozemsko in VB. Naziv ZEU je sicer pridobila šele po spremembi Bruseljske pogodbe leta 1954, ki je predvidela ustanovitev evropske obrambne organizacije, in z vključitvijo Italije in Zvezne republike Nemčije. Razlog za ustanovitev je bil vpliv takratne Sovjetske zveze, ki se je hitro širil po centralni Evropi. Glavni namen ZEU je bil skupna obramba države članice v primeru napada na eno izmed njih. ZEU je že leta 1948 je začela vojaško sodelovati z zvezo NATO, čeprav je svojo primarno poslanstvo začela izvajati šele v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja, ko se je ZEU uveljavila kot evropski steber Severno-atlantskega zavezništva. Leta 1993 je ZEU postala integralni

(1997: 127; 1999: 268 in 2000: 532), sta na podlagi podpisanega dokumenta obe organizaciji, kot ju dokument poimenuje v točki 3.4., »jasno obvezani« k skupnemu delu na določenih področjih. Posledično vsi trije avtorji dokument opredelijo kot mednarodno pogodbo. Wessel (1999: 285-286) sicer tudi širše sodelovanje med EU in ZEU od leta 1991 naprej opisuje kot »tesen odnos med dvema organizacijama, ki lahko temelji le na (neformalnem) sporazumu med dvema organizacijama«. ¹¹⁴ Kot je še prepričan (1999: 285-286), je odnos med EU in ZEU lahko le pravni odnos, saj je mednarodnopravna osebnost ZEU nesporna.

Drugi primer, ki se ga navaja kot mednarodnopravno obveznost EU, je Memorandum o sporazumu o upravljanju Mostarja, ki je bil podpisan 5. julija 1994 s strani predsedstva EU po odobritvi Sveta ¹¹⁵. Iz memoranduma bi lahko sklepali na mednarodnopravno obveznost EU zaradi treh razlogov. Prvi razlog je besedilo uvodnega dela, ki se glasi »države članice delujoče v okviru Unije« ¹¹⁶. Kot priznavata Klabbers (1998: 251) in Wessel (1999: 269), Unija kot taka ni omenjena kot stranka sporazuma, je pa besedilo zagotovo dvoumno zaradi omenjenega citata besedila. Dashwood (1999: 218) ga interpretira kot formulo, ki je bila iznajdena z namenom izogniti se občutku, da države članice delujejo samostojno. Naj opozorim, da so države članice EU memorandum vsekakor obravnavale kot mednarodni sporazum, saj so izvedle potrebne postopke pred

del razvoja EU (takratni člen J.4 PEU). Posledično je bil del institucij in nalog ZEU integriran v EU (npr. za upravljanje s krizami je zadolžen visoki predstavnik EU) (Šabič 1995: 97-123). Danes je z EU povezana predvsem skupščina ZEU, ki je edino evropsko parlamentarno telo, kjer nacionalni predstavniki lahko nadzirajo urejanje vprašanj povezanih z EVOP. Čeprav se je Bruseljska pogodba, s katero je bila ZEU ustanovljena, iztekla leta 1998 (člen X Bruseljske pogodbe), se lahko Stalni svet po potrebi še vedno sestane (člani Stalnega sveta so hkrati tudi člani političnega in varnostnega odbora EU). Njihov zadnji sestanek je bil maja 2002. (Assembly of WEU, Presentation, ZEU, <http://www.assembly-weu.org/en/presentation/presentation.html> (8. 6. 2004)). Tako ZEU kot njena parlamentarna skupščina imata status mednarodne organizacije, saj sta obe vpisani v *Yearbook of International Organizations*. Več o odnosu med ZEU in EU v naslednjem podpoglavju. Več o ZEU na spletni strani: www.weu.int (25. 2. 2004). Dokument o Odnosih med EU in ZEU opredeljuje primere, kdaj lahko EU zahteva sodelovanje z ZEU in nadalje opredeljuje njuno sodelovanje (Relations between Union and WEU; Annex IV of Chapter IV of the Document on the Implementation of the Maastricht Treaty. Document 1412 of the Assembly of the WEU (8.4.1994)).

¹¹⁴ Sodelovanje med EU in ZEU so med drugim okrepile odločitev Sveta iz leta 1999 (Arrangements for Enhanced Cooperation between the European Union and the Western European Union under the Protocol on Article 17 of the Treaty on the European Union; Council Decision 1999/404/CSFP *O.J.* (L 153) 1) ter t. i. Petersberške naloge, ki so del Amsterdamske pogodbe.

¹¹⁵ Izhodišče za odločitev Sveta o sprejetju memoranduma je bila sicer njegova predhodna odločitev o pomoči za konvoj človekoljubne pomoči v Bosno in Hercegovino (Council Decision 93/603/CFSP *O.J.* (L 286) 1).

¹¹⁶ Memorandum of Understanding on the European Union Administration of Mostar, stran 2.

nacionalnimi parlamenti. Drugi argument, ki skuša prepričati, da EU ima mednarodnopravno vlogo v memorandumu, je dejstvo, da so na drugi strani stranka sporazuma tudi države članice ZEU¹¹⁷ in ne ZEU kot mednarodna organizacija, katere mednarodnopravna osebnost je nesporna. Takšno interpretacijo zagovarja Wessel (1999: 270). Tretji argument, ki še najbolj prepričljivo govori o mednarodnopravni vlogi EU v memorandumu, pa je njegova vsebina. Pri tej namreč ne gre spregledati, da se skozi celotno besedilo memoranduma omenja EU in ne njene države članice (npr. 1. in 2. člen). Tako ima Svet EU pristojnost določiti ali zamenjati upravitelja Mostarja (6. člen) ter končati upravljanje mesta (prvi odstavek 4. člena). Sporazum tudi določa, da mora upravitelj sprejemati navodila od Sveta in mu tudi redno poročati (tretji odstavek 7. člena). Pravne nejasnosti se torej porajajo ob dejstvu, da so podpisnice memoranduma države članice EU (sicer »delujoče v okviru Unije«), samo izvajanje memoranduma pa je v rokah Sveta EU. Ali slednje ne kaže na morebitno mednarodnopravno obveznost EU in ne držav članic? V tej smeri razmišlja Wessel (*ibid.*), ki glede na vlogo pripisano Svetu EU meni, da je upravitelj Mostarja jasno predstavljen kot agent EU in ne držav članic. Ob tem Wessel (*ibid.*), tako kot tudi Klabbers (1998: 251), še domneva, da bi se z morebitnimi pravnimi pritožbami glede izvajanja memoranduma soočala EU – v njenem imenu pa bi jih obravnaval Svet – in ne države članice. Curtinova in Dekkerjeva (1999: 110) prav tako opozarjata, da je omenjanje držav članic kot podpisnic memoranduma zgolj enostranska interpretacija dejstev. Z Wesselom delita mnenje, da je bil Svet tisti, ki je izdal prvotno odločitev in je tudi v nadalje sprejel vse odločitve, potrebne za izvajanje memoranduma. Vsekakor pa je vse zgornje argumente mogoče zavreči s strogo pravno interpretacijo, ki jo ponuja Koskenniemi (1998: 34-35, 42). Koskenniemi, ki sicer označuje memorandum za »*sui generis* mednarodnopravno transakcijo«, namreč trdi, da EU ne more biti v vlogi stranke sporazuma, ker so kot stranke omenjene države članice. Posledično sporazum zavezuje le države članice, ki so potemtakem tudi odgovorne za morebitne pravne nedoslednosti pri njegovem izvajanju.

Kot naslednji argument v podporo *ius tractatus* EU Curtinova in Dekkerjeva (1999: 110-111), Klabbers (1998: 250-251) ter Wessel (1999: 270 in 2000: 532) navajajo t. i.

¹¹⁷ Memorandum of Understanding on the European Union Administration of Mostar, stran 2.

izmenjavo pism¹¹⁸ med EU na eni strani in Norveško, Avstrijo, Finsko in Švedsko na drugi. Pisma, v katerih je dosežen dogovor o obveščanju in posvetovalnem postopku med obdobjem pred vstopom omenjenih držav v EU, eksplicitno omenjajo EU in ne držav članic.

Vsi trije avtorji v času veljavnosti maastrihtske PEU omenjajo še Daytonski sporazum¹¹⁹, kjer je EU vpletena kot priča. Iz vloge EU kot priče sledi, tako Curtinova in Dekkerjeva (1999: 111), večja zavezanost strank sporazumu, s čimer prisotnost EU ustvarja pravne učinke do tretjih strank. Nasprotno ugotovitev, da Daytonski sporazum ne predstavlja nobene pravne vpletenosti s strani EU, je zagotovo najlažje podkrepiti z dejstvom, da je iz teksta jasno, da se EU ne smatra za stranko sporazuma (Wessel 1999: 271). Podoben primer je še Začasni dogovor o Zahodnem bregu in Gazi med Izraelom in Palestino¹²⁰, kjer je EU poleg priče pri sporazumu omenjena še v Protokolu o volitvah (Aneks II). Protokol med drugim predvideva, da »bo EU nastopala kot koordinator aktivnosti delegacij opazovalcev« (člen V(4) ter da »bo EU nosila odgovornost le v odnosu do članov koordinacijskega telesa ter do opazovalcev EU in le do mere, s katero se eksplicitno strinja« (dodatek 2(8) k aneksu II). Wessel (*ibid.*) navedeno interpretira kot sprejemanje morebitne odgovornosti s strani Unije na temelju sporazuma, s čimer EU deluje v okviru mednarodnega prava.

Prvi preizkus prej opisane dileme 24. člena Amsterdamske pogodbe, kjer mnenja med avtorji, ali Svet sklepa sporazume v imenu EU ali v imenu držav članic, ostajajo deljena, se je zgodil leta 2001 s podpisom Sporazuma o aktivnostih opazovalne misije EU v FRJ

¹¹⁸ Exchange of Letters between the European Union and the Kingdom of Norway, the Republic of Austria, the Republic of Finland and the Kingdom of Sweden on an Information and Consultation Procedure for the Adoption of Certain Decisions and Other Measures to Be Taken during the Period Preceding Accession; 1994 *O.J.* (C 241) 399.

¹¹⁹ Daytonski sporazum, sicer uradno imenovan *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, podpisan 21. novembra 1995, je dogovor med Bosno in Hercegovino, Hrvaško in takratno Federativno republiko Jugoslavijo (FRJ) o medsebojnem spoštovanju suverene enakosti držav in reševanju sporov na miroljuben način. Stranke so se prav tako zavezale k izpolnjevanju obvez določenih v aneksih, spoštovanju človekovih pravic in pravic beguncev ter razseljenih oseb ter sodelovanju z vsemi entitetami, vključno s silami OZN (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, Nato, <http://www.nato.int/ifor/gfa/gfa-frm.htm> (17. 3. 2004)).

¹²⁰ Začasni dogovor o Zahodnem bregu in Gazi med Izraelom in Palestino (*The Israeli-Palestinian Interim Agreement on West Bank and the Gaza Strip*) je bil podpisan 28. septembra 1995 med Izraelom in Palestinsko osvobodilno organizacijo. S sporazumom so Palestinci dobili samoupravo nad nekaterimi mesti (med njimi Betlehem in Jenin) ter 450 vasm. Sporazum tudi dovoljuje židovskim naseljencem ostati na palestinskih območjih (*The Israeli-Palestinian Interim Agreement on West Bank and the Gaza Strip*, Israel Ministry of Foreign Affairs, <http://www.israel.org/mfa/go.asp?MFAH00qa0> (17. 3. 2004)).

med EU in FRJ¹²¹. Odločitev Sveta o potrditvi sporazuma med drugim navaja, da je ta »odobren s strani Evropske unije (podčrtala J. P.)« (1. člen) ter da je predsednik pristojen za določitev osebe, ki je »pooblaščen za podpis sporazuma z namenom obvezati Evropsko unijo (podčrtala J. P.)« (2. člen). Kot priznava sicer skeptični Denza (2002: 177) omenjanje EU kot stranke sporazuma podpira argument, da so države članice sposobnost sklepanja mednarodnih sporazumov v okviru naslova V. in VI. dodelile EU. Vendar ob tem dodaja, da imenovanje EU kot stranke v sporazumu ne ponuja odgovora na vprašani izvajanja sporazuma in v zvezi s tem mednarodnopravne odgovornosti Unije. Denza (2002: 176) je namreč prepričan, da glede na neobstoj določil v PEU o odgovornosti EU ostaja nejasno, ali bi EU odgovornost za pravne kršitve sploh prevzela. Weingerl (2003: 170-171) nasprotno sporazum med EU in FRJ označi za primer »dejanskega izvrševanja te pravice (sklepanja mednarodnih sporazumov – op. J. P.) v lastnem imenu (EU – op. J. P.) v okviru SZVP« in ob tem pravi (2003: 170-171), da to pravico »EU očitno priznavajo tudi tretje države«.

Nenazadnje bi kot primer pravne prakse Unije po niški reviziji PEU in spornega 24. člena lahko obravnavali še skupni ukrep Sveta o policijski misiji EU v Bivši jugoslovanski republiki Makedoniji (BJRM)¹²². Ukrep v 6. točki med drugim navaja, da »/b/o potrebno ... skleniti sporazum med oblastmi BJRM in EU (podčrtala J. P.)«. Nadalje se v prvem in drugem odstavku 9. člena omenja »avtonomija odločanja EU«, v šestem pa je v primeru sodelovanja tretjih držav predvidena sklenitev sporazuma v skladu s 24. členom PEU, o katerem se pogajata generalni sekretar/visoki predstavnik za SZVP »v njenem imenu«¹²³.

4.2. PASIVNI IN AKTIVNI *IUS LEGATIONIS* EVROPSKE UNIJE

Vodilno vprašanje tega podpoglavja je, ali EU izvaja enega od temeljnih atributov mednarodnopravne osebe – pošiljanje in sprejemanje diplomatskih misij. Večina avtorjev, med njimi tudi Klabbers (1998: 252), Tiilikainen (2001: 230) in Wessel (1999: 277), je prepričan, da EU trenutno tega atributa mednarodnopravne osebe ne uporablja,

¹²¹ Sporazum o aktivnostih opazovalne misije EU v FRJ med EU in FRJ je Svet odobril aprila 2001, v veljavo pa je stopil 5. maja 2001 (The Agreement between the European Union and the Federal Republic of Yugoslavia on the Activities of the European Union Monitoring Mission (EUMM) in the Federal Republic of Yugoslavia, Council decision 2001/352/CFSP, *O.J.* (L 125) 1)).

¹²² Joint Action 2003/681/CFSP *O.J.* (L 249) 66.

¹²³ V angleškem jeziku se to glasi »on its behalf«. Če bi šlo za države članice in ne za EU, ne bi smela biti uporabljena edninska oblika svojilnega zaimka.

medtem ko npr. Blokker in Heukels (1998: 35-36) ter Dashwood (1999: 220) zagovarjajo, da EU izvaja pasivni *ius legationis*.

Pravico do ustanavljanja diplomatskih misij je še pred nastankom EU opredeljeval Protokol o privilegijih in imunitetah Evropskih skupnosti (ESi)¹²⁴, ki v 17. členu določa privilegije in imunitete misij tretjih držav akreditiranih pri ESi¹²⁵ in je v veljavi še danes. Določbe tega člena se navadno označujejo kot uveljavljanje pasivnega *ius legationis* ESi (Macleod, Hendry in Hyett 1996: 209; Rideau 1999: 258). Po podpisu Maastrichtske pogodbe so države, ki so imele ustanovljeno misijo pri ESi ali eni od Skupnosti ali pa so misijo šele ustanovljale, začele drugačno prakso, in sicer samoiniciativno – svoje misije so iz stalnih misij pri ESi preimenoval oz. poimenoval v misije pri EU, predstavnike pa v stalne predstavnike pri EU.¹²⁶ Kot eden izmed možnih razlogov za takšno ravnanje držav se navaja njihova želja, da poudarijo, da njihovi interesi presegajo zgolj sodelovanje z ES v okviru prvega stebra PEU (Macleod, Hendry in Hyett 1996: 213; Wessel 1999: 277). Vendar pa se, gledano s striktno pravnega stališča, postopek akreditacije še vedno izvaja pri ESi in ne pri EU (Macleod, Hendry in Hyett *ibid.*; McGoldrick 1997: 34; Wessel *ibid.*). Slednje je potrdila tudi Evropska komisija v verbalni noti leta 1994, kjer je poudarila, da so pravne osebe le ESi ter da preimenovanje misij nima nikakršnih pravnih učinkov (povzeto po Macleod, Hendry in Hyett *ibid.*). Danes ima že več kot 160 držav, vključno z Vatikanom, akreditirane misije pri ESi ali vsaj eni od njih¹²⁷ (Lasok 1994: 79; Nugent 2003: 145¹²⁸).

EU po drugi strani tudi nima stalnih diplomatskih predstavništev v tretjih državah, kar hkrati velja tudi za ES. Edina stalna predstavništva danes so tako predstavništva

¹²⁴ Protocol on the Privileges and Immunities of the European Communities (8. 4. 1965), <http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entr13b.htm> (19. 3. 2004).

¹²⁵ Postopek akreditacije ureja Luskemburški kompromis iz leta 1966 (Accords de Luxembourg; Ninth General Report, EEC, EC Bulletin 3-1966: 31-33).

¹²⁶ Tudi Slovenija je svoje predstavništvo poimenovala v stalno misijo RS pri EU (Mreža ekonomskih svetnikov na diplomatsko konzularnih predstavništvih Republike Slovenije (z dne 1. marec 2004), Ministrstvo za zunanje zadeve, http://www.sigov.si/mzz/gospodarst/mreza_ekon_svet.html (20. 3. 2004)). Ob vstopu Slovenije v EU se je misija preimenovala v stalno predstavništvo.

¹²⁷ Prvi državi, ki sta vzpostavili stalno misijo pri Visoki oblasti ESPJ, sta bili Švedska in VB leta 1952, dve leti kasneje pa jima je sledila še Japonska. ZDA so bile prva država, ki so leta 1958 akreditirale veleposlanika pri EGS (Lasok 1994: 79).

¹²⁸ Nugent (2003: 145) sicer govori o misijah držav akreditiranih pri EU ter o predstavništvih Evropske komisije kot o predstavništvih EU, kar, kot je razloženo tudi v naslednjem odstavku, gledano s striktno pravnega vzornega kota, ni res.

Evropske komisije v tretjih državah¹²⁹. Gledano s strogo pravnega vidika torej Komisija v tretjih državah predstavlja samo sebe in ne ES ali ESJE, niti EU. Tudi uradno se predstavništva imenujejo »delegacija Evropske komisije«. Po drugi strani pa bi glede na status predstavnika Komisije (vodje delegacij Evropske komisije imajo status veleposlanika, delegacije pa uživajo običajne privilegije in imunitete diplomatov v državah prejemnicah) lahko sklepali tudi na aktivni *ius legationis* ES in ESJE. Vsekakor pa predstavništva Komisije ne moremo interpretirati kot predstavništva EU. Na to kaže odpor držav članic. Tekom devetdesetih let 20. stoletja so se namreč že pojavile iniciative za zgraditev evropske diplomacije. Leta 1998 je Evropski parlament predlagal izgradnjo pristne evropske diplomacije, ki bi predstavništva Komisije v tistih državah, kjer večina držav članic nima popolnih predstavništev, preoblikovala v predstavništva EU¹³⁰. To je bilo za večino držav članic Unije takrat nesprejemljivo, trdi Wessel (1999: 281) in ob tem ugotavlja (*ibid.*), da EU še nima izoblikovanega zunanjsega servisa, ki bi urejal odnose s tretjimi državami in mednarodnimi organizacijami. Kljub temu da naj bi bila Evropska komisija in posledično tudi njena predstavništva »v celoti vključena v delo na področju SZVP« (27. člen PEU), Wessel (*ibid.*) meni, da je v praksi izkazalo, da se Komisija raje ukvarja s področjem dela v okviru prvega stebra PEU. Potemtakem je predstavništvo EU, in še posebno zadeve v okviru SZVP, popolnoma v rokah predsedstva (prvi odstavek 18. člena PEU), kateremu pomagata generalni sekretar Sveta (tretji odstavek 18. člena PEU) ter po potrebi še posebni predstavnik za določena politična vprašanja (peti odstavek 18. člena PEU), ter veleposlaništvi države članice, ki trenutno predseduje EU. V tem

¹²⁹ Danes ima Komisija predstavništva v 123 državah in pri 5 mednarodnih organizacijah (OZN, STO, OVSE in Organizaciji za gospodarsko sodelovanje in razvoj) (Unified External Service of the European Commission, The Role of the Delegations, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/delegations/intro/role.htm (19. 3. 2004)). Namen delegacij je poenostaviti kontakte med Komisijo in posamezno državo prejemnico. Delegacije poročajo le Evropski komisiji in ne drugim institucijam ESi (Wessel 1999: 278). Tudi po predlogu Osnutka pogodbe o ustavi za Evropo predstavništva Komisije ostajajo zadolžena za predstavništva v tretjih državah, razen na področju SZVP in drugih primerih, ki jih osnutek navaja (prvi odstavek 25. člena).

¹³⁰ Report on the Role of the Union in the World: Implementation of the Common Foreign and Security Policy for 1997 (Spencer Report), A4-0169/98, Evropski parlament (30. 4. 1998), http://wwwdb.europarl.eu.int/oeil/oeil_ViewDNL.ProcedureView?lang=2&procid=3010 (22. 3. 2004).

pogledu polletna rotacija predsedstva EU ne pripomore k izgradnji strukturne diplomatske mreže EU, še dodaja Wessel (1999: 281).¹³¹

4.3. SPOSOBNOST EVROPSKE UNIJE NASTOPATI PRED MEDNARODNIMI SODIŠČI

PEU v okviru naslovov V. in VI. ne vsebuje nikakršnih določil glede nastopanja pred mednarodnimi sodišči ali sprožitve sodnega postopka, kakor tudi ne obstaja noben precedenčni primer, na podlagi katerega bi lahko ugotavljali, ali Unija to sposobnost dejansko poseduje ali ne. Sposobnost lahko tako obravnavamo le s teoretičnega vidika, kjer pa se mnenja avtorjev dokaj razlikujejo.

Klabbers (1998: 252), sicer naklonjen mednarodnopravni osebnosti EU, ugotavlja, da ni dvoma, da se EU z vidika mednarodnega prava lahko poslužuje vseh običajnih sodnih metod, ki jih mednarodno pravo priznava in katere je v primeru Reparacije navedlo Meddržavno sodišče (protest, prošnja za poizvedbo, pogajanja ter prošnja za posredovanje arbitražnega sodišča ali Meddržavnega sodišča, če statut organizacije to dovoljuje)¹³². Ob tem Klabbers (*ibid.*) priznava, da je sicer drugo vprašanje, ali je to Uniji dopuščeno z vidika njenega prava, vendar pa na koncu ugotovi, da določbe PEU ne preprečujejo EU, da uporabi npr. formalni protest ali inštrument pogajanj s tretjimi strankami.

Denza (2002: 176) ugotovi, da EU v nobenem primeru ne more biti stranka pred Meddržavnim sodiščem, medtem ko Eaton (1994: 222) meni, da se SZVP kot del politike EU le teoretično lahko pojavi pred tem sodiščem (če bi bil Statut sodišča dopolnjen).¹³³ Vendar sklene (*ibid.*), da je »zelo neverjetno«, da bi morebitne pravne nedoslednosti iz naslova V. PEU prišle pred Meddržavno sodišče.

¹³¹ Po Osnutku pogodbe o ustavi za Evropo naj bi se namesto sedanjega predsedstva uvedel predsednik Evropskega sveta, ki bo imel dve in pol letni mandat (prvi odstavek 21. člena). Osnutek pogodbe uvaja tudi institucijo zunanjega ministra EU, ki bo v celoti zadolžen za izvajanje SZVP (27. člen).

¹³² Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 177.

¹³³ ESi prav tako nimajo *locus standi* pred Meddržavnim sodiščem (Macleod, Hendry in Hyett 1996: 190).

4.4. DOMNEVANE MEDNARODNOPRAVNE SPOSOBNOSTI EVROPSKE UNIJE

Razmišljanja, da se na mednarodnopravno subjektiviteto EU lahko sklepa tudi iz določil PEU, ki določajo cilje in naloge EU, se opirajo na že prej razloženo stališče Meddržavnega sodišča v Reparacijah. Avtorji, ki utemeljujejo prenos koncepta tudi na EU, najdejo razloge za to predvsem v besedah »entiteta kot je Organizacija (OZN – op. J. P.)«¹³⁴, saj naj bi ta del povedi zaradi besede »kot« dopuščal aplikacijo na druge mednarodne entitete.

V tej luči je kot prvi pomemben 2. člen PEU, ki kot drugi cilj Unije navaja »uveljaviti svojo identiteto na mednarodnem prizorišču«.¹³⁵ Rideau (1999: 245) in Wessel (1997: 124; 1999: 264) menita, da člen ne implicira mednarodnopravne osebnosti kot takšne, temveč implicira potrebo po določenih sposobnostih za doseg tega cilja. Curtinova in Dekkerjeva (1999: 103) si prav tako razlagata, da iz 2. člena izhaja vrsta domnevanih sposobnosti. Nasprotno Lasok (1994: 58) zatrjuje, da iz 2. člena ne moremo izpeljati nikakršnih ekskluzivnih pristojnosti Unije, medtem ko je Cremona (1999: 167) prepričan, da je bil termin »identiteta na mednarodnem prizorišču« skrbno izbran, da bi zagotovil prisotnost EU v mednarodni skupnosti, ne da bi ji hkrati podelil mednarodnopravno osebnost.

Kot naslednjega velja omeniti četrti odstavek 6. člena, ki pravi: »Unija si zagotovi potrebna sredstva za doseganje svojih ciljev in izvajanje svojih politik.« Weingerl (2003: 169) meni, da ta določba »ne le dopušča, ampak pravzaprav zapoveduje« zagotovitev potrebnih sredstev, med katere spada tudi mednarodnopravna osebnost.

Naslednji je 11. člen, ki med cilji SZVP omenja »zaščititi skupne vrednote, temeljne interese, neodvisnost (podčrtala J. P.) in celovitost Unije«. Wessel (1997: 124-125; 1999: 264) ga opiše kot »osupljivega« v smislu potrebe po sposobnostih EU, da cilj uresniči, predvsem po samostojnosti v mednarodnem pravu. Weingerl (2003: 164) pa tu opozarja na neodvisnost kot na »eminentno mednarodnopravno kategorijo«, katera »se pojavlja predvsem v kontekstu državnosti«. Podobno razlago cilja v 11. členu ponujata tudi

¹³⁴ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 180.

¹³⁵ Koskenniemi (1998: 29) glede 2. člena meni, da je nejasno, kaj identiteto EU na mednarodnem prizorišču sploh sestavlja.

Blokker in Heukels (1998: 32), diametralno nasprotno pa Pliakos (1993: 213), ki omenjanje neodvisnosti EU označi za »pobožne želje, ki nimajo nobene veze z realnostjo«, saj so po njenem mnenju še vedno države članice »nedvoumne protagonistke na mednarodni sceni«. Prav tako meni, da se očitno pomanjkanje mednarodnopravne osebnosti EU izraža v institucionalni nesposobnosti Unije, da izpolni svojo misijo, ker je nedoločena maastrichtska forma slabo usklajena s cilji, ki so bili EU dodeljeni (*ibid.*).

Pri tem velja opozoriti še na prvi odstavek 11. člena, ki pravi, da »Unija določi in izvaja skupno zunanjo in varnostno politiko« ter med cilji 11. člena še na besede »na vse načine krepiti varnost Unije«. Poudariti je treba, da bilo v maastrichtski verziji v obeh primerih dodano še »in njenih držav članic« (člen J.1). Relevantna se zdi pripomba Blokkerja in Heukelsa (1998: 32-33), da če je bil namen amsterdamske konference EU odreči mednarodnopravno subjektiviteto, bi bilo razumneje odvzeti besedo Unija in ne držav članic.

Ob tem PEU določa še lojalnost držav članic v okviru dejavnosti SZVP, saj »/države članice dejavno in brez pridržkov podpirajo zunanjo in varnostno politiko Unije v duhu lojalnosti in medsebojne solidarnosti« (drugi odstavek 11. člena) ter uresničevanje vseh ciljev SZVP s strani Unije (12. člen). Državam članicam je torej dana manj aktivna vloga (Wessel 1999: 265), saj Unija uresničuje cilje z določitvijo načel in splošnih smernic skupne zunanje in varnostne politike, z odločanjem o skupnih strategijah, s sprejemanjem skupnih ukrepov in skupnih stališč in s krepitvijo rednega sodelovanja med državami članicami pri vodenju politike (12. člen).

Weingerl (2003: 164) v enakem pomenu izpostavlja omenjene člene, ob katerih opozori še na prvi odstavek 27.a člena v pogodbi iz Nice: »Okrepljeno sodelovanje na katerem koli področju iz tega naslova je namenjeno zaščititi vrednot in podpori interesov Unije kot celote z uveljavljanjem njene identitete kot koherentne sile na mednarodnem prizorišču (podčrtala J. P.).«

Domnevane mednarodnopravne sposobnosti je po nekaterih argumentih moč najti tudi v 17. členu. Drugi odstavek takratnega člena J.4 se je po maastrichtskem dogovoru glasil, da »Unija zahteva (podčrtala J. P.) od Zahodnoevropske unije (ZEU), ..., da pripravi in izvaja odločitve in ukrepe Unije ...«, po amsterdamskem (tretji odstavek) pa »Unija se bo pri pripravi in izvedbi svojih odločitev in ukrepov, ki zadevajo obrambo, obrnila

(podčrtala J. P.) na ZEU«. Obe obliki besedila predvidevata formalno zahtevo, s katero naj bi EU, tako Wessel (1997: 125-126; 1999: 265 in 2000: 534), stopala v mednarodnopravna razmerja. Še več, kakršna koli dokončna oblika dogovora med EU in ZEU bo morala imeti obliko mednarodne pogodbe. Tudi Curtinova in Dekkerjeva (1999: 101) omenjata možnost, da bi 17. člen lahko impliciral sposobnost EU, da sklepa mednarodne sporazume, četudi neformalne, z drugim subjektom mednarodnega prava. Pogodba iz Nice ne govori več o odnosih med EU in ZEU.¹³⁶

Pogojno bi lahko o domnevanih sposobnosti govorili še v 18. členu, ki pravi, da: »p/redsedstvo zastopa Unijo v zadevah skupne zunanje in varnostne politike« (prvi odstavek) in »p/redsedstvo je odgovorno za izvajanje odločitev, sprejetih skladno s tem naslovom; v tej funkciji načelno izraža stališča Unije v mednarodnih organizacijah in na mednarodnih konferencah« (drugi odstavek). Po mnenju Curtinove in Dekkerjeve (1999: 109-110), Weingerla (2003: 162) ter Wessela (1997: 125-126 in 1999: 265) lahko na predsedstvo gledamo kot na agenta, ki zastopa mednarodnopravno osebo, čeprav brez pristojnosti sklepanja mednarodnih sporazumov. Poleg predsedstva Curtinova in Dekkerjeva (*ibid.*) ter Wessel (*ibid.*) omenjajo še druge agente EU: enote za nadzorovanje poteka volitev¹³⁷ in institucijo posebnega predstavnika, ki se uporablja že od leta 1991 (torej še pred ustanovitvijo SZVP), od leta 1996 pa jo ureja Dokument Sveta o posebnih odposlancih¹³⁸, ki temelji na petem odstavku 18. člena¹³⁹. Ta člen v zagovor mednarodnopravni subjektiviteti izpostavi tudi Des Nerviens (1997: 98), ki ob tem spomni, da se je zgodba o mednarodnopravni osebnosti OZN začela prav z odposlancem OZN v Izraelu leta 1949. Ko govorimo o agentih EU, ne smemo zaobiti institucije

¹³⁶ ZEU se omenja le še v četrtem odstavku 17. člena, ki se glasi: »Določbe tega člena ne preprečujejo razvoja tesnejšega dvostranskega sodelovanja med dvema ali več državami članicami v okviru Zahodnoevropske unije (ZEU) in Nata, če takšno sodelovanje ni v nasprotju s sodelovanjem, predvidenem v tem naslovu, ali če ga ne ovira.« Več o današnjem položaju ZEU je zapisano v opombi 113.

¹³⁷ Npr. parlamentarne volitve v Ruski Federaciji (Council Decision 93/604/CFSP, 1996 *O.J.* (L 286) 3), Južni Afriki (Council Decision 93/678/CFSP *O.J.* (L 316) 45), Bosni in Hercegovini (Joint Action 96/406/CFSP *O.J.* (L 168)1) in v Demokratični republiki Kongo (takrat Zaire) (Joint Action 96/656/CFSP *O.J.* (L 300)1).

¹³⁸ Envoyés Spéciaux de l'UE: Mode d'Emploi Concernant la Procédure de Nomination, Document 8287/96, Svet (27. 6. 1996).

¹³⁹ Peti odstavek 18. člena se glasi: »Svet lahko, kadar meni, da je to potrebno, imenuje posebnega predstavnika za določena politična vprašanja.«

visokega predstavnika EU za SZVP, ki jo v 26. členu¹⁴⁰ uvaja Amsterdamska pogodba. Visoki predstavnik za SZVP po mnenju Rideauja (1999: 247) pripomore k večji zunanji prepoznavnosti mednarodnopravne osebnosti EU.

Kot zadnjo domnevo, ki bi lahko kazala na mednarodnopravno osebnost EU, gre omeniti še državljanstvo Unije. Čeprav so določbe o državljanstvu vključene v PES (17. člen) in ne v PEU, gre za državljanstvo EU. Kot poudarjajo McGoldrick (1997: 37), Tizzano (1998: 31) in Wessel (1999: 267) ga zaradi imena »državljanstvo EU« lahko navajajo kot argument v prid mednarodnopravni osebnosti EU.

4.5. DRUGI FAKTORJI, KI BI LAHKO VPLIVALI NA POSEDOVANJE MEDNARODNOPRAVNE OSEBNOSTI EVROPSKE UNIJE

4.5.1. Stališča držav članic Evropske unije in evropskih institucij do mednarodnopravnega statusa Evropske unije v času oblikovanja in ratifikacije Maastrichtske pogodbe

Eno izmed temeljnih vodil pri raziskovanju obstoja mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij je tudi volja ustanoviteljev, ki je predstavljala enega od ključnih elementov v mnenju Meddržavnega sodišča v zadevi Reparacije¹⁴¹. Menim, da tega elementa ne gre spregledati tudi pri proučevanju obstoja mednarodnopravne subjektivitete EU.

Stališča dvanajstih držav članic EU v času medvladne konference o politični uniji leta 1990 so po ocenah McGoldricka (1997: 38), Neuwahlove (1998: 180) in Wessela (1997: 121-122 in 1999: 258) vedno izražala »jasno namero« o odreku mednarodnopravnega statusa EU (podčrtala J. P.) oz. v – sicer neobjavljenih – *travaux préparatoires* pokazala »eksplicitno nepripravljenost« Uniji podeliti neodvisne pravice in obveznosti za delovanje v mednarodnopravnem prostoru. Seveda, poudarja Wessel (*ibid.*), razlogi niso bili enaki za vse države članice – Belgijo, Nizozemsko, Italijo in Luksemburg je skrbel

¹⁴⁰ Člen 26 se glasi: »Generalni sekretar Sveta in visoki predstavnik za skupno zunanjo in varnostno politiko pomaga Svetu pri zadevah skupne zunanje in varnostne politike, zlasti s prispevanjem k oblikovanju, pripravi in izvajanju političnih odločitev, kadar je to primerno, pa v imenu Sveta na zahtevo predsedstva vodi politični dialog s tretjimi osebami.«

¹⁴¹ Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949), 179.

možen razvoj zunanjih pristojnosti ES v smeri več medvladnih elementov. Med omenjenimi državami je npr. Nizozemska, ki je v času konference Uniji predsedovala, jasno izrazila stališče, da EU ne bo posedovala mednarodnopravne osebnosti, kar sta podprla še generalna direktorja pravnih služb Sveta in Komisije (McGoldrick *ibid.*; Wessel 1999: 258). Po drugi strani je VB najbolj skrbelo, da bi EU kot pravna oseba okrnila njeno državno suverenost (Wessel 1997: 122).

Zanimivo je dejstvo, da nobeden od osnutkov dokumentov v času medvladne konference ne obravnava mednarodnopravne osebnosti novo oblikovane entitete. Luksemburški *non-paper*¹⁴² ter oba osnutka pogodbe o politični uniji nizozemskega predsedstva¹⁴³ se razlikujejo predvsem v celotni strukturi Unije – bodisi predlagajo enovito zgradbo, kjer bi bile določbe s področja bodoče SZVP integrirane v PES bodisi oblikovanje tristebne strukture nove entitete. Kot opozarja Klabbers (1998: 239), bi enovita struktura lahko implicirala mednarodnopravno osebnost nove unije, znotraj tega pa seveda močen položaj SZVP. Slednje ni bilo po volji integracijsko zadržani VB, ki je na to prav zaradi strahov pred omejeno nacionalno suverenostjo opozorila.¹⁴⁴

Med ratifikacijskimi postopki PEU v državah članicah so se znova obelodanila negativno nastrojena stališča do EU kot mednarodnopravne osebe. Omeniti gre predvsem dva primera, VB in Nemčijo. Leta 1993 je več lordov in ministrov takratne britanske vlade v razpravi o potrditvi Maastrichtske pogodbe v lordski zbornici izrazilo prepričanje, da PEU v nobenem pogledu ni mednarodna organizacija, ne poseduje mednarodnopravne osebnosti niti sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb v okviru naslova V. in VI. PEU, za kar so po njihovem mnenju še vedno pristojne države članice (povzeto po Marston 1993: 610-611 in Neuwahl 1998: 180-181). Naslednji primer, zagotovo med avtorji med najbolj odmevnimi, pa je odločitev nemškega ustavnega sodišča o Maastrichtski pogodbi¹⁴⁵. To je v sodbi med drugim zapisalo, da:

¹⁴² Luxembourg Presidency »Non-paper«; Draft Treaty Articles with a View to Achieving Political Union (12. 4. 1991). Dokument se nahaja v Corbett, Richard (1993) *The Treaty of Maastricht*, 267-288.

¹⁴³ Dutch Presidency Draft Treaty »Towards European Union«, Document SN/1079/91 (24. 9. 1991) in Dutch Presidency Draft Union Treaty, Working Document (8. 11. 1991).

¹⁴⁴ Economic and Monetary Union and Political Union, Twenty-Seventh Report, House of Lords Select Committee on the European Communities, Parliament Združenega kraljestva (30. 10. 1990), točka 185.

¹⁴⁵ Nemško ustavno sodišče je odločalo o pritožbi Manfreda Brunnerja, člana skrajno desničarsko orientiranih Republikancev, da ustavne spremembe, ki sta jih z veliko večino oz. soglasno predhodno že sprejela oba doma zveznega parlamenta in katere se tičejo realizacije EU, skupaj s PEU kršijo osnovna načela nemške ustave (Beuter 1994: 90-103, Hartley 1999: 154).

Dejstvo je, da v Maastrichtski pogodbi ni nobenega člena, kjer bi bilo jasno, da so države članice ustanovile Unijo kot neodvisno pravno entiteto /.../. Maastrichtska pogodba razlaga Unijo kot naziv za države članice delujoče v koncertu in ne kot neodvisno pravno entiteto (podčrtala J. P.). Države članice so tiste, ki prek Pogodbe (PEU – op. J. P.) zagotovijo sredstva in postavljajo cilje Unije.¹⁴⁶

Kot edino pobudo s strani evropskih institucij v času medvladne konference o politični uniji lahko identificiramo le predlog Evropske komisije, da se spremeni takratni 228.a člen PES (sedaj 301. člen¹⁴⁷) na način, da bo Unija v okviru tega člena pristojna sklepiti pogodbe za namene SZVP (Supplément 2/91, Bulletin EC 1991: 176). Evropski parlament pa je v svojih prispevkih pred in med konferenco, prav tako kot Komisija¹⁴⁸, predvsem oglaševal nujnost enotne zgradbe nove unije in integriranost bodoče SZVP v PES.¹⁴⁹ Po podpisu PEU je Parlament tristebno strukturo označil za enega od glavnih neuspehov konference.¹⁵⁰

V okviru dogajanj ob nastajanju Maastrichtske pogodbe ne gre spregledati še ene zanimivosti: čeprav se je medvladna konferenca ponašala z nazivom »o politični uniji«, je pridevnik »politična« iz naslova PEU izostal. Kot opaža Curtinova (1993: 19) je smisel pojma »Evropske unije« še vedno enak, torej političen. Ob tem bi lahko razmišljali, da so si sodelujoči na medvladni konferenci novo entiteto res zamislili kot »novo stopnjo v procesu oblikovanja vse tesnejše zveze med narodi Evrope« (takratni člen A PEU, sedaj 1. člen PEU), vendar pa ji na takratni stopnji integracije še niso bili pripravljeni podeliti statusa, ki bi ji omogočal delovanje v mednarodnopravnem prostoru. Kot pokazano, so bili razlogi posameznih držav članic za vztrajanje pri neopredeljenem pravnem statusu

¹⁴⁶ German Federal Constitutional Court Judgement of the Maastricht Treaty of 12 October 1993. V International Legal Materials (1994) Vol. 33, No. 2, 428-429.

¹⁴⁷ Člen 301 se glasi: »Kadar skupno stališče ali skupni ukrep, sprejet v skladu z določbami Pogodbe o Evropski uniji glede skupne zunanje in varnostne politike, predvideva, da Skupnost delno ali v celoti prekine ali omeji gospodarske odnose z eno ali več tretjimi državami, sprejme Svet potrebne nujne ukrepe. Svet odloča s kvalificirano večino na predlog Komisije.«

¹⁴⁸ Formal Opinion Pursuant to Article 236 of the EEC Treaty on the Proposal for the Amendment of the Treaty Establishing the European Economic Community with a View to Political Union, Evropska komisija (21. 10. 1990), točka I.

¹⁴⁹ Npr. Resolution on the Intergovernmental Conference in the Context of Parliament's Strategy for European Union (Martin I Report), Evropski parlament (14. 3. 1990), točka 4.b, Resolution on the Intergovernmental Conference in the Context of Parliament's Strategy for European Union (Martin II Report), Evropski parlament (11. 7. 1990), točka 8 in Resolution on the European Council Meeting in Luxembourg on 28 and 29 June 1991, Evropski parlament (10. 7. 1991), točka I.1.

¹⁵⁰ Resolution on the Results of the Intergovernmental Conferences, Evropski parlament (7. 4. 1992), točka 2.a.

različni. Na napredek in pripravljenost članic vsaj nekoliko opredeliti pravni položaj EU in ji dati sposobnosti v mednarodnem pravu pa je bilo treba počakati do naslednje medvladne konference leta 1996.

4.5.2. Stališča držav članic Evropske unije in evropskih institucij do mednarodnopravnega statusa Evropske unije v času oblikovanja in ratifikacije Amsterdamske pogodbe

Pogovori o mednarodnopravnem statusu EU so se zopet pojavili tekom medvladne konference v Amsterdamu, kjer je bila tema pazljivo obravnavana. Že na začetku konference je t. i. skupina za razmislek¹⁵¹ ugotovila, da so menja o mednarodnopravnem statusu EU deljena tako med državami članicami kot med institucijami (Neuwahl 1998: 181):

Večina članov je izpostavila prednosti mednarodnopravne osebnosti za Unijo, da bi ta lahko sklepala mednarodne sporazume v okviru naslova V. in VI. Za njih (člane skupine – op. J. P.) dejstvo, da Unija pravno gledano ne obstaja, pomeni vir zmede zunaj Unije in zmanjšuje njeno mednarodno vlogo. Drugi menijo, da bi Unija kot mednarodnopravna oseba lahko povzročila zmedo s pravnimi prerogativami držav članic.¹⁵²

Na dejstvo, da je bila razprava o temi velika, kaže podroben predlog irskega predsedstva¹⁵³, ki je v devetih točkah natančno opredelilo mednarodnopravni status EU po sklenitvi Amsterdamske pogodbe. Predlog je v prvi točki določal, da bo EU pravna oseba, v drugi je predvideval notranjepravno osebnost, v tretji nadalje definiral mednarodnopravno sposobnost Unije, ki ji je potrebna za izvajanje njenih funkcij in ciljev, v četrti pooblastil Svet, da sklepa mednarodne pogodbe v imenu Unije, ter opredelil vlogo predsedstva in v peti vlogo Evropskega parlamenta. Nadalje je predlog v

¹⁵¹ Skupina za razmislek (*Reflection Group*) je imela 18 članov; po enega predstavnika vsake države članice, dva predstavnika Evropskega parlamenta in enega predstavnika Evropske komisije. Skupina je medvladni konferenci priporočila osredotočenje na tri področja reforme – narediti Evropo bolj relevantno za njene državljane, omogočiti EU boljše delovanje in jo pripraviti na širitev ter ji omogočiti večje sposobnosti za zunanjo akcijo (Nugent 2003: 71).

¹⁵² Reflection Group's Report (5. 12. 1995), <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/reflect/final.html#IV> (19. 11. 2003), točka 150, drugi odstavek.

¹⁵³ The European Union Today and Tomorrow, Adapting the European Union for the Benefit of Its Peoples and Preparing It for the Future, A General Outline for a Draft Revision of the Treaties, Dublin II, CONF 2500/96 CAB (5. 12. 1996), poglavje 13, točka 2.

šesti točki izrecno navajal, da Unija ni pristojna za sklepanje mednarodnih pogodb glede uporabe vojaških sredstev, v sedmi poudaril, da določbe tega člena ne vplivajo in ne spreminjajo PES, v osmi določil vlogo Sodišča Evropske skupnosti in končno v deveti točki zapisal, da so sporazumi obvezujoči za institucije Unije in za države članice. Ob tem je predsedstvo v dokumentu¹⁵⁴ še nakazalo, da bi se prvi dve točki lahko izpustili, če bi lahko iz določb o sklepanju mednarodnih pogodb sklepali na domnevano mednarodnopravno osebnost EU. Nenazadnje je irsko predsedstvo poudarilo, da po mnenju nekaterih delegacij, ki nasprotujejo vsakršni spremembi PEU na tem področju, pomanjkanje eksplicitne določbe o mednarodnopravni osebnosti EU nima negativnih učinkov na delovanje Unije.

Nizozemska, ki je nasledila Irsko v predsedovanju Unije, je pripravila svoj popravek predstavljenega predloga¹⁵⁵. Ta se je od irskega, ki je predvideval sklop določb v obliki samostojnega člena, razlikoval že v tem, da bi določbe o posedovanju osebnosti vključil v takratni člen A PEU (danes 1. člen PEU). Po predlogu je tako spremenjeni člen A v prvem odstavku vseboval določilo, da bo Unija nadomestila in nasledila obstoječe tri skupnosti, v drugem pa določilo, da je EU pravna oseba. Tretja in četrta točka sta bili identični drugi oz. tretji iz irskega predloga, upoštevajoč, da je bilo k slednji dodano več določil, med drugim tudi, da bodo mednarodne sporazume urejala določila iz takratnega 228. člena PES (sedaj 300. člen PES).

Še vedno oddaljen od dokončnega kompromisa je bil predlog Sveta¹⁵⁶, predložen tri mesece kasneje, ki je predvideval, da bo Unija imela sposobnost pogajanja in sklepanja mednarodnih sporazumov za izvajanje svoje skupne zunanje in varnostne politike.

Evropski parlament je vseskozi podpiral dodelitev jasnega mednarodnopravnega statusa EU in se zavzemal za spojitve skupnosti in EU v eno pravno osebo.¹⁵⁷ Po drugi

¹⁵⁴ The European Union Today and Tomorrow, Adapting the European Union for the Benefit of Its Peoples and Preparing It for the Future, A General Outline for a Draft Revision of the Treaties, Dublin II, CONF 2500/96 CAB (5. 12. 1996), poglavje 13, točka 1.

¹⁵⁵ Addendum to the Dublin II, General Outline for a Draft Revision of the Treaties, CONF 2500/96 ADD.1 CAB (20. 3. 1997), strani 48-49.

¹⁵⁶ Descriptive Summary of the Draft Treaty of Amsterdam, CONF/4003/1/97 REV.1 CAB, stran 6.

¹⁵⁷ Npr. Resolution on the Relationships between International Law, Community Law and the Constitutional Law of the Member States, A4-0278/97, *O.J.* (C 325) 26, točka 16, Amsterdam Draft Treaty, A4-0347/97, Evropski parlament, http://www.wdb.europarl.eu.int/oeil/oeil_ViewDNL.ProcedureView?lang=2&procid=2741 (22. 3. 2004) in Resolution on (i) Parliament's Opinion on the Convening of the Intergovernmental Conference; and (ii) Evaluation of the Work of the Reflection Group and Definition of the Political Priorities of the European Parliament with a View to the Intergovernmental Conference. Based on the

strani je bila Komisija manj odločna. Opozorila je, da struktura Unije, ki zajema tri skupnosti, sama pa ne poseduje pravne osebnosti, otežuje razumevanje evropskega integracijskega procesa s strani javnosti oz. poudarila, da pomanjkanje pravne osebnosti EU zahteva »bolj konsistentno sodelovanje« med državami članicami in ES.¹⁵⁸

Ne glede na trud in predloge tako irskega in nizozemskega predsedstva ter Evropskega parlamenta države članice niso mogle doseči soglasja o eksplicitni podelitvi mednarodnopravne osebnosti Uniji. Med državami, ki so bile v začetku leta 1996 naklonjene podelitvi mednarodnopravne subjektivitete EU, so bile le Avstrija, Italija, Luksemburg, Portugalska in Španija. Belgija je bila naklonjena določbi o sposobnosti sklepanja mednarodnih sporazumov, medtem ko se je bila Finska o temi pripravljena še pogovarjati.¹⁵⁹ Med najbolj prepričanimi nasprotniki določitve jasnega pravnega statusa EU je bila spet VB (Wessel 1999: 259).¹⁶⁰ Končni rezultat konference je znan; kompromis je segel le do oblikovanja novega 24. člena PEU, ki ostaja dvoumen glede dejstva, ali Svet sklepa sporazume v imenu držav članic ali Unije.

Iz arhivov medvladne konference leta 2000 ni razvidno, da bi se državniki ukvarjali z omenjeno dilemo v tolikšni meri kot na predhodni konferenci.¹⁶¹ Revizija iz Nice je, naj spomnim, 24. člen v določeni meri dopolnila in spremenila. Še vedno pa v PEU ne moremo najti eksplicitnega člena o mednarodnopravni osebnosti EU, iz česar bi lahko sklepali, da so bila leta 2000 razhajanja med državami članicami še precejšnja. Le Evropski parlament je ostal zvest vztrajnim pozivom; v luči prihodnje medvladne konference je tako že leta 1999 še enkrat pozval k podelitvi mednarodnopravnega statusa

Dury/Majj-Weggen Report, A4-0068/96, Evropski parlament (13. 3. 1996), <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/parlament/opinion.html> (26. 3. 2004), točka 18.2

¹⁵⁸ Report on the Operation of the Treaty on the European Union, Evropska komisija (10. 5. 1995), Drugi del, uvod in Reinforcing Political Union and Preparing for Enlargement, Commission opinion, Evropska komisija (28. 2. 1996) <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/commissn/avis-en.html> (26. 3. 2004).

¹⁵⁹ White Paper on the 1996 Intergovernmental Conference, Volume II, Summary of Positions of the Member States of the European Union with a View to the 1996 Intergovernmental Conference, Intergovernmental conference task force, Evropski parlament; <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/parlament/peen2.htm#b1> (26. 3. 2004) in Personnalité Juridique de l'Union Européenne, <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/general/fiches/1-31.htm> (26. 3. 2004).

¹⁶⁰ Britanski premier Tony Blair je pred poslanci Združenega kraljestva 18. 6. 1996 izjavil: »Ostali so želeli dati EU eksplicitno pravno osebnost. Na naše vztrajanje je bilo to določilo odstranjeno.« (povzeto po Wessel 1999: 259). Poleg tega je britanska vlada še izjavila, da Izjava o členih J.14 in K.10 jasno izraža, da sporazumi sklenjeni v okviru novega 24. člena ne pomenijo prenosa pristojnosti držav članic na Unijo (povzeto po Dashwood 2002: 174).

¹⁶¹ Medvladna konferenca iz leta 2000 se je ukvarjala predvsem z izivi prihajajoče širitve, saj je bila večina časa posvečena institucionalnim spremembam in porazdelitvi glasov med sedanjimi in prihodnjimi državami članicami (Nugent 2003: 81).

EU, saj bo po njegovem mnenju mednarodna vloga Unije v nasprotnem primeru ostala omejena.¹⁶²

Iz vsega navedenega so avtorji zopet prišli do različnih sklepov. Po Denzovem (2002: 127) prepričanju ravno zaradi nepripravljenosti članic eksplicitno podeliti EU mednarodnopravno subjektiviteto 24. člena PEU ne moremo interpretirati na način, da Svet sklepa mednarodne sporazume v imenu Unije. Za to, še trdi (*ibid.*), bi bilo potrebno eksplicitno podeliti mednarodnopravni status bodisi EU bodisi Svetu. Blokker in Heukels (1998: 31) sta na eni strani ugotovila, da glede na izrazito nasprotovanje pravni osebnosti EU s strani držav članic »ni čudno, da članice Unijo ne smatrajo sposobno posedovati pravice in obveznosti v mednarodnem pravu«, po drugi strani pa se sprašujeta (1998: 36), ali niso države članice mednarodnopravno osebnost EU »eksplicitno zavrnile, vendar implicitno sprejele«. Podobno Wessel (1999: 259) trdi, da »izpustitev člena o Uniji kot mednarodnopravni osebi ne pomeni *dokončno* (poudarek v originalu), da so ji to države članice odrekle«.

Po končani analizi sposobnosti, pravne prakse in stališč držav članic ter evropskih institucij je težko odgovoriti na vprašanje, kateri od avtorjev ima prav v svoji argumentaciji o ne/posedovanju pravne osebnosti EU. Verjetno si je bolje zastaviti vprašanje, v katerem obdobju integracije jo je posamezni avtor proučeval in preveriti, ali je res upošteval vse vidike analize. Kot smo videli, je npr. Wessel vztrajni zagovornik obstoja mednarodnopravne subjektivitete EU vse od Maastrichtske pogodbe naprej. Čeprav svojo analizo – tako kot mnogi drugi – utemeljuje na primeru Reparacije pred Meddržavnim sodiščem, se zdi, da – čeprav prizna očitno nejevoljo in nepripravljenostjo držav članic podeliti EU kakršen koli status v mednarodnopravnem prostoru – s to na hitro opravi in svojo analizo raje utemelji na tistem delu mnenja Reparacij, ki govori o domnevani mednarodnopravni osebnosti mednarodnih organizacij, kot pa o pomenu želja držav članic mednarodne organizacije, ki jih je sodišče leta 1949 prav tako izpostavilo kot bistvene. Po drugi strani se nekateri ostali avtorji (npr. Denza, Eaton) ne premaknejo s stališča, da EU ni in od devetdesetih let 20. stoletja naprej ni nikoli bila pravna oseba.

¹⁶² European Parliament Resolution on the Reform of the Treaties and the Next Intergovernmental Conference, A5-0058/1999, Evropski parlament, www.europarl.eu.int/igc2000/offdoc/pdf/ta18111999_en.pdf (15. 11. 2003), točka 32.

Njihovi argumenti temeljijo na odsotnosti eksplicitnega člena o EU kot pravni osebi, ob tem pa popolnoma pozabljajo na doktrino domnevane pravne osebnosti in na možnost imeti sposobnost sklepati mednarodne sporazume brez eksplicitnega člena o pravni osebnosti. Menim torej, da je potrebno v vseh treh fazah razvoja PEU upoštevati vse tri analizirane faktorje, kar so nekateri avtorji nekoliko zanemarili. Bistveno pri celotni razpravi je, da je z Amsterdamom in Nico le prišlo do določenega napredka, pa čeprav v obliki 24. člena PEU in njegove revizije, ki je – kot večkrat poudarjeno – nejasen na več mestih v obeh različicah. Zagotovo je do sedaj največji korak storila Konvencija o prihodnosti EU, ki je med prioritetami razpravljala tudi o pravni osebnosti EU. Ker je njeno delo za več kot desetletje trajajočo dilemo izjemnega pomena, bom o njej spregovorila v naslednjem poglavju.

5. SPREMEMBE, KI JIH NA PODROČJU MEDNARODNOPRAVNEGA STATUSA EVROPSKE UNIJE PRINAŠA OSNUTEK POGODBE O USTAVI ZA EVROPO

Osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo je pripravila Konvencija o prihodnosti EU¹⁶³ med 28. februarjem 2002 in 18. julijem 2003, ko ga je predložila predsedniku Evropskega sveta. Z vprašanjem mednarodnopravnega statusa EU se je v Konvenciji ukvarjala delovna skupina III¹⁶⁴. V tem poglavju bom najprej predstavila predloge za ureditev

¹⁶³ Konvencija o prihodnosti EU je bila ustanovljena z Laekensko deklaracijo decembra 2001 (Laekenska deklaracija o prihodnosti Evropske unije, <http://evropa.gov.si/konvencija-o-prihodnosti-o-konvenciji/laekenska-deklaracija/> (4. 5. 2004)). Konvencije so se udeležile države članice EU, deset držav pristopnic in tri države kandidatke, torej skupaj 28 držav. Konvencija je bila sestavljena iz predsednikov držav in vlad, dveh predstavnikov nacionalnih parlamentov sodelujočih držav, 16 predstavnikov Evropskega parlamenta in dveh predstavnikov Komisije. Konvenciji je predsedoval Valéry Giscard d'Estaing, podpredsednika pa sta bila Giuliano Amato in Jean-Luc Dehaene. Prezidij, ki je imel nalogo zagotoviti potreben zagon in osnovo za delo Konvencije, so poleg predsednika in obeh podpredsednikov sestavljali še: 9 članov Konvencije iz držav članic EU, predstavniki vseh vlad držav članic, ki so v času Konvencije predsedovale Uniji (Danska, Grčija in Španija), dva predstavnika nacionalnih parlamentov, dva predstavnika Evropskega parlamenta, dva predstavnika Komisije ter povabljeni predstavnik držav kandidatk Lojze Petrle (Praesidium, Konvencija o prihodnosti EU, <http://european-convention.eu.int/praesidium.asp?lang=EN> (4. 5. 2004)); Organization, Konvencija o prihodnosti EU, <http://european-convention.eu.int/organisation.asp?lang=EN> (4. 5. 2004)).

¹⁶⁴ V okviru Konvencije je delovalo 11 delovnih skupin, ki so se ukvarjale s sledečimi vprašanji: načelo subsidiarnosti, Listina o človekovih pravicah, vloga nacionalnih parlamentov v evropski strukturi, komplementarne pristojnosti med evropskimi institucijami, gospodarsko upravljanje, zunanje delovanje EU, obramba, poenostavitev evropske zakonodaje, področje svoboščin, varnosti in sodstva, socialna

mednarodnega statusa EU s strani skupine in pogledala dogajanje tekom konvencije na tem področju. Nato pa bo sledil še vpogled v dejanski osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo.

5.1. PREDLOG DELOVNE SKUPINE III GLEDE MEDNARODNOPRAVNEGA STATUSA EVROPSKE UNIJE

Že ob ustanovitvi delovne skupine III je podpredsednik Konvencije Amato opozoril na dvoumno pravno prakso Unije in nejasna določila 24. člena PEU, ki sem jih obravnavala v prejšnjih poglavjih.¹⁶⁵ Posledično je skupina imela nalogo proučiti posledice eksplicitne določitve, da je EU pravna oseba, posledice spojitve pravne osebnosti ES s pravno osebnostjo EU in učinek določitve pravne osebnosti EU na obstoječe pogodbe.¹⁶⁶

Delovna skupina je na začetku z nasprotovanjem le enega člana ugotovila, da dosedanji nejasni pravni položaj EU spodkopava uveljavljanje njene identitete v mednarodnih odnosih. Oba, tako jasen pravni status kot tudi jasna identiteta na mednarodni ravni, pa sta nujna za sodelovanje s tretjimi državami in mednarodnimi organizacijami. V luči te ugotovitve se je skupina odločala med dvema možnostma glede dodelitve pravne osebnosti EU:

- a) Unija naj ima lastno pravno osebnost, ki naj nadomesti že obstoječe pravne osebnosti ES in ESJE (v tem primeru EU prevzame vse pravne obveznosti ES in ESJE) ter
- b) pravna osebnost Unije naj obstaja vzporedno s pravno osebnostjo ES in ESJE.

Člani delovne skupine (z eno izjemo) so podprli prvo možnost, saj po njihovem mnenju obstoj vzporednih pravnih oseb ne bi pripomogel k poenostavitvi v zunanjih odnosih Unije, še posebno v primeru sklepanja t. i. mešanih mednarodnih sporazumov¹⁶⁷, ki hkrati

Evropa ter, kot omenjeno, pravna osebnost EU (Working Groups, Konvencija o prihodnosti EU, http://european-convention.eu.int/doc_wg.asp?lang=EN (4. 5. 2004)).

¹⁶⁵ Mandate of the Working Group on Legal Personality, CONV 73/02 (31. 5. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00073en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 3-4.

¹⁶⁶ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 1.

¹⁶⁷ T. i. mešani sporazumi so sporazumi, katerih področje, ki ga urejajo, spada tako pod pristojnosti držav članic kot pod pristojnosti ES. Drugo vrsto mešanih sporazumov pa predstavljajo tisti, kjer se pristojnosti delijo med EU (v okviru drugega in tretjega stebra PEU) in ES (prvi steber PEU) (Grilc in Ilešič 2001: 130).

temeljijo na dveh stebrih Unije.¹⁶⁸ Na doseg tega konsenza so vplivala tudi posvetovanja z nekaterimi strokovnjaki (npr. Louis, Tizzano, Dashwood, Cabeza, Tiilikainen)¹⁶⁹, saj so vsi predlagali omenjeno rešitev s podobnimi argumenti. Tudi Evropski parlament je vztrajal pri svojem prepričanju o nujnosti podelitve jasnega pravnega statusa EU.¹⁷⁰

Širokemu strinjanju v skupini navkljub se vseeno poraja vprašanje, državljan katere države članice je član, ki se ni strinjal s široko sprejetimi ugotovitvami. Pregled predlaganih amandmajev na predlog delovne skupine III nam nakaže odgovor. Izmed dostopnih amandmajev le dva od njih predvidevata popoln izbris vsakršne določbe o EU kot pravni osebi.¹⁷¹ Predlagatelj sta Timothy Kirkhope, britanski evroparlamentarec, ter David Heathcoat-Amory, predstavnik britanskega parlamenta v Konvenciji. Slednji je v obrazložitvi predlaganega amandmaja med drugim zapisal, da »EU ne bi smela biti pravna oseba« ter »da to pomeni odločilni korak k preoblikovanju mednarodne povezave narodov v državo«¹⁷². Poleg tega je bil Heathcoat-Amory tudi med podpisniki amandmaja, ki predvideva, da lahko EU sklene mednarodni sporazum le, če dobi mandat s strani držav članic.¹⁷³

Zanimivo je, da je glede na spornost dodelitve mednarodnopravne osebnosti v začetku devetdesetih letih, pa tudi še med medvladno konferenco leta 1996, delovna skupina III uspela relativno hitro pripraviti končno poročilo, in sicer že meseca oktobra 2002. Dejstvo, da je bila med najbolj učinkovitimi delovnimi skupinami, je poudaril tudi podpredsednik Konvencije Dehaene.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 3.

¹⁶⁹ Summary of the Meeting on 19 July 2002, CONV 201/02 WG III 8 (16. 7. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00201en2.pdf> (23. 10. 2003), strani 1-5 ter Document by Ms Teija Tiilikainen, Working Document 20, WG III (5. 9. 2002), <http://european-convention.eu.int/docs/wd3/2726.pdf> (23. 10. 2003), stran 2.

¹⁷⁰ Report on the Division of Competences between the EU and the Member States, A5-0133/2002, Evropski parlament (24. 4. 2002), <http://european-convention.eu.int/docs/relateddoc/511.pdf> (3. 5. 2004), stran 9.

¹⁷¹ Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art4%20Kirkhope.pdf> (3. 5. 2004) in Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art4%20Heathcoat-Amory.pdf> (3. 5. 2004).

¹⁷² Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art4%20Heathcoat-Amory.pdf> (3. 5. 2004).

¹⁷³ Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art%204%20Bonde.pdf> (3. 5. 2004).

¹⁷⁴ Towards a Constitutional Treaty for the EU, Speech by Jean-Luc Dehaene (11. 2. 2003), <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/7149.pdf> (3. 5. 2004), stran 7.

Naj se na tem mestu posvetim še nekaterim zaključkom, do katerih je delovna skupina prišla in ki so bili predmet moje analize v prejšnjih poglavjih diplomskega dela. Tako je skupina III v končnem poročilu zapisala, da z eksplicitno podelitvijo pravne osebnosti Unija postane subjekt mednarodnega prava. Ob tem je poudarila, da z lastnim pravnim statusom Unija ne ogroža držav članic kot samostojnih mednarodnopravnih subjektov in da obstoj Unije kot pravne osebe *per se* ne pomeni nobenega prenosa pristojnosti med Unijo in državami članicami ali med Unijo in ES. EU bi tako lahko delovala v vseh vidikih mednarodnega prava – sklepala mednarodne sporazume, imela *ius legationis*, sprožila postopke pred mednarodnim sodiščem, postala članica mednarodnih organizacij in stranka mednarodnih konvencij, uživala diplomatske imunitete in privilegije ter nosila mednarodnopravno odgovornost v primeru kršenja mednarodnih obveznosti.¹⁷⁵

Člani delovne skupine so vzeli pod drobnogled tako sklepanje mešanih sporazumov¹⁷⁶ kot tudi 24. člen PEU. V zvezi s spornim 24. členom PEU so ugotovili, da se njegov peti odstavek¹⁷⁷ lahko razlaga na dva načina. Prva možna razlaga je, da lahko država članica sproži potreben postopek pred nacionalnim parlamentom oz. z referendumom, če se dotični sporazum tiče mešanih pristojnosti med državami članicami in Unijo. Drugi primer razlage pa je sklepanje sporazuma, za katerega je pristojna le EU. Ko oz. če bo EU pravna oseba in bo sklepala sporazum, za katerega ne deli pristojnosti z državami članicami, takšni nacionalni postopki v državah članicah ne bodo več upravičeni, meni delovna skupina III. Skupina je opozorila na še eno pravno nejasnost v okviru petega odstavka 24. člena PEU, in sicer ali naj se določbe sporazuma, ki se sicer začasno uporabljajo, medtem ko poteka postopek ratifikacije tega sporazuma v eni ali več držav članic, ne bodo uporabljati v primeru, ko ena ali več članic sklene, da ne bo ratificirala

¹⁷⁵ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 6.

¹⁷⁶ Glede sklepanja mešanih mednarodnih sporazumov je delovna skupina predlagala, da se pristojnosti držav članic in institucij ne spreminjajo in se hkrati zavzela za oblikovanje novega člena, ki bi jasno opredelil, kdo se pogaja in kdo sklepa sporazume, in tako združil dosedanja določila, kar pa ne bi nujno pomenilo, da bi se spremenili tudi postopki, kot jih določajo 300. člen PES (za sporazume v okviru pristojnosti ES) in 24. oz. 38. člen PEU (za sporazume v okviru naslovov V. in VI. PEU) (Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 7).

¹⁷⁷ Peti odstavek 24. člena PEU se glasi: »Noben sporazum ni zavezujoč za državo članico, katere predstavnik v Svetu izjavi, da morajo biti v sporazumu upoštevana ustavna pravila njegove države; drugi člani Sveta se lahko dogovorijo, da se sporazum kljub temu začasno uporablja.«

sporazuma. Čeprav ta mehanizem do sedaj ni bil uporabljen, so člani skupine opozorili, da dvoumnost spornega odstavka zmanjšuje koherentnost zunanje politike EU.¹⁷⁸

Zaradi vsega naštetega je večina članov delovne skupine predlagala, da se peti odstavek 24. člena PEU izbriše, kar so podprle tudi pravne službe Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije. Nasprotno so nekateri člani, ki sicer niso nasprotovali temu predlogu, še menili, da bi v 24. člen vnesli referenco na možen sklic na prvi odstavek 23. člena¹⁷⁹, ki omogoča, da se članice zatečejo k mehanizmu t. i. konstruktivno vzdržanega glasu.¹⁸⁰

Delovna skupina je glede predstavljanja EU na mednarodnem prizorišču ugotovila, da trenutna določila PEU (prvi odstavek 18. člena¹⁸¹) in PES (302. člen¹⁸²) omogočajo ločeno predstavništvo EU in ES, kar ima za posledico tako neučinkovitost zunanjih akcij EU kot tudi nerazumevanje s strani partnerjev v mednarodnem prostoru. Poudarili so še potrebo po enotnem glasu, ki bi ga predstavljala le ena vrsta delegacije oz. predstavništva Unije.¹⁸³

Glede posledic določitve eksplicitne pravne osebnosti EU na tristebno strukturo je skupina sicer podala mnenje, da bi bila združitev treh pravnih oseb mogoča brez združitve pogodb in ob ohranitvi trenutne strukture. Vendar je hkrati opozorila, da je združitev pogodb logična posledica združitve pravnih oseb, saj bi ta pomenila tudi

¹⁷⁸ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 9-10.

¹⁷⁹ Prvi odstavek 23. člena se glasi: »1. Odločitve iz tega naslova sprejema Svet soglasno. Vzdržani glasovi navzočih ali zastopanih članov ne preprečujejo sprejetja takšnih odločitev.

Vsak član Sveta, ki se vzdrži glasovanja, lahko obrazloži svojo vzdržanost s formalno izjavo skladno s tem pododstavkom. V tem primeru član Sveta ni zavezan izvajati odločitve, vendar soglaša, da je odločitev zavezujoča za Unijo. V duhu vzajemne solidarnosti se zadevna država članica vzdrži vseh dejanj, ki bi lahko nasprotovala ali ovirala delovanje Unije na podlagi te odločitve, druge države članice pa spoštujejo njeno stališče. Če člani Sveta, ki so se tako vzdržali, predstavljajo več kakor eno tretjino ponderiranih glasov v skladu s členom 205(2) Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, odločitev ni sprejeta.«

¹⁸⁰ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 10.

¹⁸¹ Prvi odstavek 18. člena PEU se glasi: »Predsedstvo zastopa Unijo v zadevah skupne zunanje in varnostne politike.«

¹⁸² 302. člen PES se glasi: »Komisija zagotavlja vzdrževanje ustreznih odnosov z organi Združenih narodov in njihovimi specializiranimi agencijami. Komisija vzdržuje ustrezne odnose tudi z vsemi mednarodnimi organizacijami.«

¹⁸³ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 11-12.

poenostavitev in večje razumevanje strukture. Nasprotno bi vztrajanje pri razlikovanju med PEU in PES pomenilo nepotrebne zaplete.¹⁸⁴

5.2. ČLEN 6 OSNUTKA POGODBE O USTAVI ZA EVROPO

Končni rezultat prizadevanj delovne skupine III Konvencije o prihodnosti EU je 6. člen osnutka Pogodbe o Ustavi za Evropo, ki pravi:

Unija je pravna oseba.

Od začetka medvladne konference v medijih ni bilo zaslediti, da je ta člen v osnutku med spornimi oz. da o njem še poteka razprava na konferenci.¹⁸⁵

Nazadnje naj izpostavim še določbe o sklepanju mednarodnih sporazumov. Kot je bilo razloženo v poglavju 3.3.1., iz eksplicitnega člena o pravni osebnosti ne izhaja avtomatično tudi sposobnost sklepanja mednarodnih pogodb. Osnutek Pogodbe ureja tudi to, in sicer v poglavju VI. v okviru naslova V. – zunanjepolitičnega delovanja Unije. Tokrat je besedilo jasno, saj sporazume sklepa Unija, obvezane pa so poleg EU tudi države članice. Člen III-225 se glasi:

1. Unija lahko sklene sporazume z eno ali več tretjimi državami ali mednarodnimi organizacijami, kadar je tako določeno v Ustavi ali kadar je v okviru politik Unije sklepanje sporazuma potrebno za doseganje enega od ciljev iz Ustave, kadar je tako določeno v

¹⁸⁴ Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 4. Ostali predlogi delovne skupine o pravni osebnosti EU so bili še, da se poveča vloga Evropskega parlamenta z razširitvijo postopka posvetovanja za mednarodne sporazume sklenjene v okviru 38. in 46. člena PEU ter 113. člena PES. Zadnji predlog pa je bil, da Sodišče Evropskih skupnosti dobi jurisdikcija *ex ante* na področjih v okviru naslovov V. in VI. PEU (Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003), stran 12-13).

¹⁸⁵ Medvladna konferenca se je začela 4. oktobra 2003 pod italijanskim predsedstvom Unije, v prvi polovici leta 2004 pa je potekala pod irskim predsedstvom. Zaključna pogajanja na decembrskem vrhu preteklega leta so propadla, saj predstavniki držav in vlad članic in takratnih pristopnic niso mogli priti do dogovora o ključnem vprašanju (ponderiranje glasov v Svetu) osnutka Pogodbe o Ustavi za Evropo. Poleg omenjenih težav z določitvijo kvalificirane večine je bilo aprila 2004 število nerešenih vprašanj na medvladni konferenci glede predloženega osnutka Ustave ocenjeno na 30, med katerimi najbolj izstopata število komisarjev ter število poslancev v Evropskem parlamentu. (What is the IGC? <http://www.ue2004.ie/templates/standard.asp?sNavlocator=88> (5. 5. 2004); Ahern says Europe must be positive and move forward on new Constitution; Press Release (7. 4. 2004), http://www.ue2004.ie/templates/news.asp?sNavlocator=66&list_id=525 (12. 4. 2004)).

zavezujočem zakonodajnem aktu Unije, ali kadar sporazum vpliva na enega izmed notranjih aktov Unije.

2. Sporazumi, ki jih sklene Unija, so zavezujoči za institucije Unije in za države članice.

Svet ministrov dovoli začetek pogajanj, sprejema pogajalska izhodišča in sklepa sporazume (drugi odstavek III-227. člena). Seveda ta člen, skupaj z zgoraj navedenim členom, 6. členom ter 18. členom osnutka Pogodbe o Ustavi, ki vse dosedanje institucije opredeli kot institucije Unije, jasno definira bodoči status EU v mednarodnopravnem prostoru.

Glede na hitro pripravljeno končno poročilo delovne skupine III se zdi, da so države članice po 14 letih usklajevanj le pripravljene (jasno) opredeliti Unijo kot subjekt mednarodnega prava. Skeptično stališče VB o tem vprašanju med Konvencijo je sicer še vedno zaskrbljujoče, prav tako kot vzbujajo skrb ostala, še nerešena vprašanja med potekom medvladne konference. Če upoštevamo dejstvo, da bo za vstop v veljavo Ustave za Evropo potrebna ratifikacija dokumenta v 25 državah članicah, bo treba doseči soglasje o vseh členih nove Ustave, ne le o 6. členu. Izid pogajanj je težko napovedati, še težje pa izid morebitnih referendumov. V primeru, da katera od 25 članic ne ratificira nove Ustave, bo EU pač ostala prepuščena 24. členu PEU iz Nice.

6. ZAKLJUČEK

Doktrina o mednarodnopravni osebnosti mednarodnih organizacij se je začela razvijati v začetku 20. stoletja, ko so mednarodne organizacije za izvrševanje svojih nalog in ciljev postopoma pridobivale pravice (in dolžnosti) v mednarodnopravnem prostoru, ki je bil vse od westfalskega kongresa zasičen z izključno meddržavnimi odnosi. Za prelom razvoja mednarodnih organizacij kot subjektov mednarodnega prava lahko označimo leto 1949, ko je Meddržavno sodišče v svetovalnem mnenju primera Reparacije OZN označilo za mednarodnopravno osebo. Ugotovitev sodišča, ki je utrla pot nadaljnjemu razvoju, je bila, da so tudi mednarodne organizacije nosilke pravic in dolžnosti, ki so zapisane v ustanovnem dokumentu ali pa domnevano izhajajo iz ciljev in nalog organizacije in so tako bistvenega pomena za izvrševanje njenih ciljev. Hkrati je sodišče poudarilo, da je spekter pravic in dolžnosti mednarodne organizacije različen od tistega,

ki ga ima država (ta poseduje celoten spekter pravic in dolžnosti v mednarodnem pravu, je pravni subjekt *par excellence*), ter opozorilo, da je pri ugotavljanju domnevanih pravic in dolžnosti mednarodne organizacije potrebno upoštevati namene in želje njenih ustanoviteljev.

Ne gre spregledati, da je Meddržavno sodišče OZN prepoznalo kot mednarodnopravno osebo, ne da bi UL OZN vsebovala ekspliciten člen o posedovanju mednarodnopravne osebnosti. To je pomembno tudi v primeru EU, saj PEU prav tako o tem molči. Kot so prepričani mednarodni pravniki, nam mednarodnopravno osebnost organizacije poleg eksplicitnega člena in namenov ustanoviteljev pomagajo odkriti tudi sposobnosti delovanja določene organizacije v mednarodnem pravu. Prav te so predstavljale temelj analize v diplomskem delu, kjer sem se na primeru EU poleg obstoja domnevane mednarodnopravne osebnosti osredotočila še na sposobnost sklepati mednarodne pogodbe, aktivni ter pasivni *ius legationis* in sposobnost sprožiti sodni postopek pred mednarodnim sodiščem.

Ob proučevanju vloge, ki jo Unija ima v mednarodnih odnosih, je treba razlikovati med dvema tipoma delovanja; prvi je njena vloga subjekta v mednarodnih odnosih, drugi pa – če Unija na ta način sploh deluje – vloga subjekta mednarodnega prava. Bistvena razlika med vlogama je, da prva pomeni zgolj političen vpliv, medtem ko je akter v drugi vlogi, kot poudarjeno, tudi nosilec pravic in dolžnosti v mednarodnopravnem prostoru.

Ko govorimo o subjektiviteti EU v mednarodnih odnosih moramo najprej izpostaviti njen gospodarski položaj, saj je Unija po zadnji širitvi maja 2004 postala največji gospodarsko-trgovinski blok na svetu. Seveda pa je bil njen gospodarski vpliv ogromen že s prejšnjim, kar 375 milijonskim skupnim trgov. Razlog za takšen uspeh je jasen in v skupni trg usmerjeni profil ES, pretekle EGS. Dejstvo je, da je ES `zaslužna` tudi za nekatere druge vidike uspešnosti EU kot subjekta mednarodnih odnosov. ES je danes članica več mednarodnih organizacij (npr. STO, Evropske banke za obnovo in razvoj ter Organizacije za prehrano in kmetijstvo) ter podpisnica več kot 40 okoljevarstvenih konvencij iz različnih področij, kot so npr. Kyotski protokol k Okvirni konvenciji OZN o podnebnih spremembah, Konvencija OZN o biotski raznovrstnosti ter Konvencija o zaščiti ozonskega plašča. Tu lahko govorimo o subjektivnosti EU, ker je ES del širšega, a enotnega institucionalnega okvirja Unije. Po drugi strani EU v mednarodni politiki redno

sodeluje s sprejemanjem številnih deklaracij ter skupnih stališč s strani predsedstva Unije ter z delovanjem visokega predstavnika za SZVP.

Za razliko od jasne vloge prvega stebra PEU (torej ES), sta drugi in tretji ne le izrazito medvladno organizirana, temveč tudi brez (jasnega) pravnega statusa. Zato je bilo tekom devetdesetih let mogoče veliko prebrati o šibkih točkah evropske subjektivnosti v mednarodnih odnosih, ki se jih v diplomski nalogi sicer nisem dotaknila, saj menim, da je globalni politični vpliv EU kljub nekaterim pomanjkljivostim še vedno znaten. Mnoge od kritik (neizkoristek potencialov delovanja EU v mednarodnih odnosih, pomanjkanje prave evropske identitete, vrzel med sposobnosti in pričakovanju) so po sprejetju Maastrichtske pogodbe upravičeno sprožile številna ugibanja, ali je Unija zgolj političen projekt ali morda nekaj več, torej nosilka pravic in dolžnosti v mednarodnem pravu. Menim, da je v analizi slednjega treba upoštevati tako določila pogodbe (PEU v posameznih fazah razvoja), t. i. pravno prakso Unije ter nenazadnje tudi odnos držav članic do spornega vprašanja.

Ob proučevanju sposobnosti, ki so sicer lastne mednarodnopravnim subjektom, je bilo največ pozornosti namenjene sposobnosti sklepanja mednarodnih pogodb. Dejstvu, da PEU po Maastrichtu ne vsebuje niti člena o posedovanju mednarodnopravne osebnosti niti člena o pristojnosti sklepanja mednarodnih sporazumov, ni mogoče oporekati. Prav tako je res, da po drugi strani PEU med cilji Unije našteva »uveljavitev identitete na mednarodnem prizorišču« ter predvideva »zagotovitev potrebnih sredstev za izvajanje svojih ciljev«. Takšen položaj je znova prinesel na plan svetovalno mnenje Meddržavnega sodišča v primeru Reparacije, ki je utemeljilo doktrino domnevane mednarodnopravne osebnosti mednarodnih organizacij. Na tem konceptu je – upoštevajoč zgolj ambiciozne določbe PEU – mogoče utemeljiti tudi obstoj domnevane mednarodnopravne osebnosti EU, kar so nekateri avtorji tudi storili. Vendar pa ob tem sočasno ne smemo pozabiti na razpoloženje držav članic v času medvladne konference o politični uniji leta 1990. Kot je poudarilo že sodišče v primeru Reparacije, je bistvenega pomena pri odločanju o domnevani mednarodnopravni osebnosti mednarodne organizacije tudi volja ustanoviteljev oz. držav članic organizacije. Državniki članic EU so takrat izkazali izrecno nepripravljenost podeliti novo oblikovani entiteti jasen (mednarodno)pravni status. Enako razpoloženje se je ponovilo še med ratifikacijskimi

postopki, med katerimi sta izstopala negativni odnos VB in odločitev nemškega ustavnega sodišča. Še večjo zmedo so po ratifikaciji maastrichtske PEU povzročili nekateri mednarodni sporazumi (npr. dokument o odnosih med EU in ZEU, Daytonski sporazum ter Memorandum o sporazumu o upravljanju Mostarja). V njih EU sicer res ne nastopa kot stranka sporazuma, ji je pa navadno namenjena vloga v izvrševanju sporazuma. Eno od vprašanj, ki izhajajo iz takšne situacije, je, ali EU za morebitne nedoslednosti v izvrševanju sporazuma nosi pravno odgovornost. Če je temu tako, potem je EU subjekt mednarodnega prava. In če EU je subjekt mednarodnega prava, se poraja vprašanje, zakaj so stranke sporazuma države članice in ne Unija sama. Po drugi strani pa lahko s stališča mednarodnega pravnika vsakršna namigovanja o mednarodnopravni vlogi EU v sporazumih ovržemo z dejstvom, da so stranke sporazuma države članice, katerim posledično pripadajo vse pravice in nosijo vse obveznosti, ki iz sporazuma izhajajo. V razloženih primerih bi se torej pravna praksa res lahko interpretirala kot praksa EU, čeprav je hkrati vedno dovolj nejasna, da se najdejo tudi argumenti za nasprotnike pravne subjektivitete EU. Upoštevajoč vse tri predstavljene vidike – določila PEU, pravno prakso in odnos držav članic EU – ugotavljam, da bi po Maastrichtski pogodbi težko govorili, da EU poseduje (domnevano) mednarodnopravno osebnost, saj je bila nepripravljenost držav članic Uniji podeliti jasno mednarodnopravno definicijo tako izrazita, da pretehta argumente o domnevani mednarodnopravni osebnosti iz določil PEU.

Medvladna konferenca, ki je pripravljala Amsterdamsko pogodbo, je veliko obetala. Glede na pripravljena in dodobra izdelana predloga o mednarodnopravni osebnosti EU irskega in nizozemskega predsedstva je končna rešitev – novo uvedeni 24. člen PEU – razočarala takratne zagovornike razrešitve pravnega položaja EU, predvsem Evropski parlament in Komisijo. Člen 24 PEU je izjemno dvoumen glede vprašanja, v čigavem imenu (Unije ali držav članic) se sklepajo mednarodne pogodbe. Če v luči ostalih členov PEU (11. in prvi odstavek 23. člena) še lahko razumemo interpretacijo, da za sporazumi stoji EU, se nam znova porajajo vprašanja ob upoštevanju Izjave o členih J.14 in K.10. Seveda bi lahko izjavo upoštevali le kot pomirjanje integracijsko-skeptičnega javnega mnenja v nekaterih državah članicah, kot to razumejo nekateri avtorji. Ne moremo pa spregledati, da izjava v bistvu ne le pomirja javnost, temveč določenim državam članicam (predvsem VB) dejansko predstavlja garancijo pred interpretacijo, da sporazume sklepa

EU. Sporni člen si tako razlagam kot zelo težko dosežen kompromis, ki pa je zaradi priključene Izjave o členih J.14 in K.10 na zelo nizki ravni. Po drugi strani je pravna praksa po Amsterdamu nekoliko bolj prepričljiva od tiste po Maastrichtu. Če spomnim na Sporazum o aktivnostih opazovalne misije EU v FRJ med EU in FRJ, je EU izrecno obvezana s sporazumom. Ali si potemtakem določene primere pravne prakse lahko razlagamo kot primer sposobnosti EU sklepati mednarodne sporazume in ob tem razmišljamo, da 24. člen PEU po Amsterdamu le dopušča sposobnost Unije sklepati mednarodne sporazume, za katere skeptične države članice menijo, da so lahko sklenjeni, hkrati pa predstavlja varovalko pred sklepanjem vsakršnih mednarodnih sporazumov s strani EU?

Revizija iz Nice je 24. člen dopolnila in spremenila. Ta po Nici namreč določa, da sporazumi obvezujejo institucije Unije (čeprav iz PEU pravzaprav ni jasno, katere so njene institucije) ter da se sporazumi v določenih primerih sklepajo s kvalificirano večino. Kljub vsemu dvoumnost ostaja, saj države članice obdržijo možnost izogniti se zavezujoči naravi sporazuma zaradi upoštevanja nacionalnih ustavnih pravil. Če kot primer pravne prakse po Nici spomnim na ukrep Sveta o policijski misiji v BJRM, bi lahko tega zaradi več argumentov, ki so bili predstavljeni, razumeli kot sporazum sklenjen s strani EU.

Od oblikovanju Maastrichtske pogodbe pa vse do podpisa Pogodbe iz Nice je bilo vprašanje mednarodnopravnega statusa EU torej vseskozi prisotno. Zaradi občutljivosti teme in že tradicionalno integracijsko zadržanih držav članic je bil napredek počasen, čeprav viden iz spreminjajočih odnosov članic in posledično oblikovanja in preoblikovanja 24. člena PEU. Tako je tudi razlaganje mednarodnih sporazumov iz naslova V. in VI. PEU kot sposobnost EU sklepati mednarodne sporazume (in posledično biti pravna oseba) odvisno od tedaj veljavne verzije PEU. Ob tem pa je treba poudariti, da četudi določene sporazume interpretiramo kot sporazume sklenjene s strani EU kot mednarodnopravne osebe, je dosedanje stanje z neobstojem eksplicitnega člena o mednarodnopravni osebnosti EU, kot tudi le nejasen člen o sklepanju mednarodnih sporazumov (s strani EU), pomenilo zmedo za mednarodne partnerje. Ti so po eni strani poslušali stališča in deklaracije podane s strani predsedstev v imenu Unije, ko pa je bil čas za sklenitev pravnega sporazuma, so se po Maastrichtu dogovarjali s 15 državami

članicami in Evropsko komisijo (bodisi v vlogi pogajalke ali vlogi, ki jo ima v okviru V. in VI. naslova PEU). Naslednja neprijetnost za mednarodne partnerje je bila tudi ratifikacija sporazumov pred nacionalnimi oblastmi držav članic, ki lahko traja tudi do dve leti.

Ostali dve proučevani sposobnosti (*ius legationis* ter sposobnost nastopati pred mednarodnim sodiščem) se v primeru EU nista razvijali tekom revizij PEU. Medtem ko se v vsakdanu sicer uporablja fraza »predstavništvo EU« za aktivni *ius legationis* ali »misija pri EU« za pasivni *ius legationis* Unije, je gledano pravno formalno še vedno le Evropska komisija tista, ki bi ji lahko pripisali posedovanje aktivnega *ius legationis*. Pasivnega pa izvajajo vse tri oz. od leta 2002 dve ESI¹⁸⁶. O sposobnosti EU nastopati pred mednarodnimi sodišči pa lahko v končni fazi le špekuliramo, saj poleg neobstoja takšnega člena v PEU ne obstaja noben precedenčni primer iz prakse.

Konvencija o prihodnosti EU ter julija 2003 predlagani osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo naj bi dokončno rešil obstoječo dilemo. Poleg 6. člena, ki Unijo eksplicitno opredeli za pravno osebo, obstaja tudi poglavje VI. v okviru naslova V. o sklepanju mednarodnih sporazumov s strani Unije. Poleg tega se združuje dosedanja tristebna struktura Unije in rešuje s problematiko mednarodnopravne osebnosti EU povezano vprašanje o institucijah EU.

Kljub temu se ob tem porajajo nova vprašanja. Eno najbolj perečih je, kako bo z ratifikacijo Pogodbe o Ustavi za Evropo. Pričakovati je, da tudi po morebitnem sprejetju predlaganega osnutka in rešitvi za sedaj še odprtih vprašanj, nova Ustava ne bo stopila v veljavo pred letom 2007 ali 2008. Predvideva se, da bodo ratifikacijski postopki v petindvajsetih državah članicah trajali do dve leti, Ustava za Evropo pa bo stopila v veljavo šele leto po zadnji ratifikaciji. Tisto, kar je najbolj zaskrbljujoče, je, kako se bo ratifikacijski postopek iztekkel v določenih, skeptičnih državah članicah – še posebno v VB, ki je bila tudi tekom Konvencije skeptična do novega 6. člena in je poleg tega napovedala še odločanje z referendumom.

Odgovor na vprašanje, ali je EU »nekaj več« kot le subjekt mednarodnih odnosov, ni enostaven. V štirinajstih letih poskusov rešitve zmede o pravnem statusu Unije so se

¹⁸⁶ Pogodba o ESPJ je bila v veljavi le 50 let, torej od 23. julija 1952 do 23. julija 2002. Leta 2002 so bile vse naloge in odgovornosti ESPJ prenesene na ES in vključene v PES.

redno soočala prizadevanja za ohranitev *statusa quo* s prizadevanji za jasnejša določila o EU kot pravni osebi. S sosledjem medvladnih konferenc vse do Nice leta 2000 se je Unija postopoma razvijala v nosilca mednarodnopravnih pravic in dolžnosti, čeprav so skeptične države članice poskrbele, da postane »nekaj več« le, če jim je to v posameznem primeru sklenitve mednarodnega sporazuma po volji. Pa še takrat se zdi, da ni težko najti argumentov, da EU ni »nekaj več«. Zares jasen odgovor na zastavljeno vprašanje nam, kot predstavljeno, ponuja šele osnutek Pogodbe o Ustavi za Evropo. Do vstopa v veljavo Ustave za Evropo pa bo vprašanje mednarodnopravne osebnosti in sklepanja mednarodnih sporazumov še naprej prepuščeno dvoumnemu 24. členu Pogodbe iz Nice.

7. VIRI

LITERATURA

1. Amerasinghe, Chittharanjan Felix (1996) *Principles of the Institutional Law of International Organizations*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Andrassy, Juraj (1987) *Međunarodno pravo, sedmo izdanje*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Bailey, D. Sydney (1990) *Four Arab-Israeli Wars and the Peace Process*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in London: The Macmillan Press.
4. Benko, Vladimir (1987) *Mednarodni odnosi*. Maribor: Založba Obzorja.
5. Benko, Vladimir (2000) *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. Bennett, A. LeRoy in James K. Oliver (2002) *International Organizations: Principles and Issues*. Seventh edition. New Jersey: Prentice Hall.
7. Bettati, Mario (1998) Création et Personnalité Juridique des Organisations Internationales. V Dupuy, René-Jean, (ur.) *Manuel sur les Organisations Internationales*. Deuxième édition, 33-60. Dordrecht, Boston in London: Martinus Nijhoff Publishers.
8. Beuter, Rita (1994) Germany and the Ratification of the Maastricht Treaty. V Laursen, Finn in Sophie Vanhoonacker (ur.) *The Ratification of the Maastricht Treaty: Issues, Debates and Future Implications*, 87-112. Dordrecht, Boston in London: Martinus Nijhoff Publishers.
9. Blokker, Niels M. in Tom Heukels (1998) The European Union: Historical Origins and Institutional Challenges. V Heukels, Tom, Niels M. Blokker in Marcel Brus (ur.) *The European Union after Amsterdam; A Legal Analysis*, 9-50. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
10. Bowett, D.W. (1982) *The Law of International Institutions*. Fourth edition. London: Stevens & Sons.
11. Bretherton, Charlotte in John Vogler (1999) *The European Union as a Global Actor*. London in New York: Routledge.

12. Brownlie, Ian (1995) *Principles of Public International Law*. Fourth edition. Oxford: Clarendon Press.
13. Bučar, Bojko (1992) Vloga majhnih držav in regij v evropski prihodnosti. V Fink-Hafner, Danica in Berni Strmčnik (ur.) *Nastajanje slovenske državnosti; Zbornik referatov. Politološki dnevi Ankaran 1992*, 63-71. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
14. Bučar, Bojko, Zlatko Šabič in Milan Brglez (2000) *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Bull, Hedley (1976) Martin Wight and the Theory of International Relations. V Wight, Gabriele in Brian Porter, ur. (1994) *International Theory; The Three Traditions; Martin Wight*, ix-xxii. London: Leicester University Press for The Royal Institute of International Affairs.
16. Cameron, Fraser (1998) The European Union as a Global Actor: Far From Pushing Its Political Weight Around. V Rhodes, Carolyn (ur.) *The European Union in the World Community*, 19-43. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
17. Cremona, Marise (1999) External Relations and External Competence: The Emergence of an Integrated Policy. V Craig, Paul in Gráinne de Búrca (ur.) *The Evolution of EU Law*, 137-175. Oxford: Oxford University Press.
18. Curtin, Deirdre (1993) The Constitutional Structure of the Union: A Europe of Bits and Pieces. *Common Market Law Review* 30, 17-69.
19. Curtin, Deidre in Ige Dekker (1999) The EU as a »Layered« International Organization: Institutional Unity in Disguise. V Craig, Paul in Gráinne de Búrca (ur.) *The Evolution of EU Law*, 83-136. Oxford: Oxford University Press.
20. Dashwood, Alan (1998) Implied External Competences of the EC. V Koskenniemi, Martti (ur.) *International Law Aspects of the European Union*, 113-123. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
21. Dashwood, Alan (1999) External Relations Provisions of the Amsterdam Treaty. V O'Keefe, David in Patrick Twomey (ur.) *Legal Issues of the Amsterdam Treaty*, 201-224. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
22. Degan, Vladimir Đuro (2000) *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeki.

23. Denza, Eileen (2002) *The Intergovernmental Pillars of the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
24. Dimitrijević, Vojin in Radoslav Stojanović (1979) *Međunarodni odnosi; Osnovi opšte teorije*. Beograd: Nolit.
25. Dixon, Martin (2000) *Textbook on International Law*. Fourth edition. London: Blackstone Press Limited.
26. Dormoy, Daniel (1995) *Droit des Organisations Internationales*. Paris: Éditions Dalloz.
27. Dupuy, Pierre-Marie (2000) *Droit International Public*. Cinquième édition. Paris: Éditions Dalloz.
28. Eaton, M. R. (1994) Common Foreign and Security Policy. V: O'Keeffe, David in Patrick M. Twomey (ur.) *Legal Issues of the Maastricht Treaty*, 215-225. London, New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: Wiley Chancery Law.
29. Everling, Ulrich (1992) Reflections on the Structure of the European Union. *Common Market Law Review* 29, 1053-1077.
30. Frankel, Joseph (1991) *International Relations in a Changing World*. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press.
31. German Federal Constitutional Court Judgement of the Maastricht Treaty of 12 October 1994. V *International Legal Materials* (1994) Vol. 3, No. 2, 388-444. Washington D. C.: American Society of International Law.
32. Greig, Donald Westlake (1970) *International Law*. London: Butterworths.
33. Grilc, Peter in Tomaž Ilešič (2001) *Pravo Evropske unije; prva knjiga*. Ljubljana: Pravna fakulteta in Cankarjeva založba.
34. Hartley, C. Trevor (1999) *Constitutional Problems of the European Union*. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
35. Hill, Christopher (1993) The Capability-expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 31, No. 3, 305-328.
36. Hill, Christopher (1998) Closing the Capabilities-expectations Gap? V Peterson, John in Helene Sjursen (ur.) *A Common Foreign Policy for Europe?*, 18-38. London in New York: Routledge.

37. Hocking, Brian in Michael Smith (1990) *World Politics; an Introduction to International Relations*. New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore: Harvester Wheatsheaf.
38. Jaeger, Thomas (2002) Enhanced Cooperation in the Treaty of Nice and Flexibility in the Common Foreign and Security Policy. *European Foreign Affairs Review* 7, 297-316.
39. Kegley, W. Charles Jr. in Eugene R. Wittkopf (2001) *World Politics; Trends and Transformation*. Eight edition. Boston in New York: Bedford/St. Martin`s.
40. Keohane, O. Robert in Joseph S. Nye (1989) *Power and Interdependence*. Second edition. New York: HarperCollins.
41. Klabbers, Jan (1998) Presumptive Personality: The European Union in International Law. V Koskenniemi, Martti (ur.) *International Law Aspects of the European Union*, 231-253. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
42. Klabbers, Jan (2002) *An Introduction to International Institutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
43. Köck, Heribert Franz (1997) Questions Related to the Recognition of the European Communities. *Austrian Review of International and European Law*. Vol. 2, No. 1, 49-68.
44. Koskenniemi, Martti (1998) International Law Aspects of the Common Foreign and Security Policy. V Koskenniemi, Martti (ur.) *International Law Aspects of the European Union*, 27-44. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
45. Laffan, Brigid, Rory O'Donnell in Michael Smith (1999) *Europe's Experimental Union; Rethinking Integration*. London in New York: Routledge.
46. Langrod, Georges (1969) *Personne Internationale*. V Francescakis (ur.) *Répertoire de Droit International*, 579-582. Paris: Jurisprudence Générale Dalloz.
47. Lasok, Dominik (1994) *Law and Institutions of the European Union*. Sixth edition. London, Dublin, Edinburgh in Butterworths: Butterworth & Co. Ltd.
48. Lynch, Philip, Nanette Neuwahl in G. Wyn Rees (2000) *Reforming the European Union – from Maastricht to Amsterdam*. Harlow itd.: Longman.
49. Macleod, Iain, Ian D. Hendry in Stephen Hyett (1996) *The External Relations of the European Communities: A Manual of Law and Practice*. Oxford: Clarendon Press.

50. Malanczuk, Peter (1997) *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. Seventh revised edition. London in New York: Routledge.
51. Marchisio, Sergio (2002) EU's Membership in International Organizations. V Vannizzaro, Enzo (ur.) *The European Union as an Actor in International Relations*, 231-260. The Hague, London in New York: Kluwer Law International.
52. Marston, Geoffrey, ur. (1994) United Kingdom Materials on International Law. V *The British Yearbook of International Law 1993*. Sixty-fourth year of issue, 579-741. Oxford: Clarendon Press.
53. McGoldrick, Dominic (1997) *International Relations Law of the European Union*. London in New York: Longman.
54. Monar, Jörg (2000) An Area of Freedom, Justice and Security? Progress and Deficits in Justice and Home Affairs. V Lynch, Philip, Nanette Neuwahl in G. Wyn Rees (ur.) *Reforming the European Union – from Maastricht to Amsterdam*, 142-161. Harlow, England: Pearson Education Limited.
55. Mosler, Hermann (2000) Subject of International Law. V Bernhardt, Rudolf (ur.) *Encyclopedia of Public International Law, Volume four*, izdal Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, 710-727. Amsterdam, London, New York, Oxford, Paris, Shannon, Tokyo: North-Holland, Elsevier.
56. Neuwahl, Nanette A.E.M. (1998) A Partner with a Troubled Personality: EU Treaty-making in Matters of CFSP and JHA after Amsterdam. *European Foreign Affairs Review*. Vol. 3, 177-195.
57. Nugent, Neill (2003) *The Government and Politics of the European Union*. Fifth edition. Durham: Duke University Press.
58. Piening, Christopher (1997) *Global Europe; The European Union in World Affairs*. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
59. Pliakos, Astéris D. (1993) La Nature Juridique de l'Union Européenne. *Revue Trimestrielle de Droit Européen*. Vol. 29, No. 2, 187-224.
60. Podlogar, Saša (2003) *Regionalizem v Južni Ameriki; Mercosur in Andska skupnost: poglobljanje odnosov med subregionalnima shemama kot način oblikovanja enotnega integracijskega modela*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

61. Rama-Montaldo, Manuel (1970) International Legal Personality and Implied Powers of International Organizations. V *The British Yearbook of International Law 1970*. Forty-fourth year of issue, 111-154. London, New York in Toronto: Oxford University Press.
62. Ray, James Lee (1998) *Global Politics*. Seventh edition. Boston in New York: Houghton Mifflin Company.
63. Rees, Wyn G. (2000) Common Foreign and Security Policy and Defence: A Lost Opportunity? V Lynch, Philip, Nanette Neuwahl in G. Wyn Rees (ur.) *Reforming the European Union - from Maastricht to Amsterdam*, 162-179. Harlow, England: Pearson Education Limited.
64. Rideau, Joël (1999) *Droit Institutionnel de l'Union Européenne et des Communautés Européennes*. Troisième édition. Paris: L.G.D.J.
65. Rourke, John T. in Mark A. Boyer (2000) *World Politics; International Politics on the World Stage, Brief*. Third edition. Guilford, Conn: Dushin/McGraw-Hill.
66. Russett, Bruce in Harvey Starr (1996) *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
67. Schermers, Henry G. in Niels M. Blokker (1995) *International Institutional Law: Unity Within Diversity*. Third revised edition. The Hague, London in Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
68. Seyersted, Finn (1963) *Objective International Personality of Intergovernmental Organizations: Do Their Capacities Really Depend upon the Conventions Establishing Them?* Copenhagen: Krohns Bogtrykkeri.
69. Shaw, Malcom N. (1997) *International Law*. Fourth edition. Cambridge: Cambridge University Press.
70. Šabič, Zlatko (1995) *International Paliamentary Organs; In European Institutional Organization: Selected Cases*. Ljubljana: CIR Publications.
71. Tiilikainen, Teija (2001) To Be or Not to Be? An Analysis of the Legal and Political Elements of Statehood in the EU's External Identity. *European Foreign Affairs Review*. Vol. 6, No. 2, 221- 242.
72. Tizzano, A. (1998) La Personnalité Internationale de l'Union Européenne. *Revue du Marché Unique Européen* 4, 11-40.

73. Vincent, Louise (1999) Non-state Actors in International Relations. V Nel, Philip in Patrick J. McGowan (ur.) *Power, Wealth and Global Order; An International Relations Textbook for Africa*, 121-132. Capetown: Foundation for Global Dialogue in University of Cape Town Press.
74. Weingerl, Aleš (2003) Mednarodnopravna osebnost Evropske unije. V Gaber, Slavko, Zlatko Šabič in Mitja Žagar (ur.) *Prihodnost Evropske unije; Zbornik*, 146-179. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
75. Wessel, Ramses A. (1997) The International Legal Status of the EU. *European Foreign Affairs Review*. Vol. 2, 109-129.
76. Wessel, Ramses A. (1999) *The European Union's Foreign and Security Policy; A Legal Institutional Perspective*. Volume 33. The Hague, Boston in London: Kluwer Law International.
77. Wessel, Ramses A. (2000) Revisiting the International Legal Status of the EU. *European Foreign Affairs Review*. Vol. 5, No. 4, 507-539.
78. White, Brian (2001) *Understanding European Foreign Policy*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in New York: Palgrave.
79. Wight, Martin (1994) Introduction. V Wight, Gabriele in Brian Porter (ur.) *International Theory; The Three Traditions; Martin Wight*, 1-6. London: Leicester University Press for The Royal Institute of International Affairs.
80. Yasseen, Mustafa Kamil (1970) Création et Personnalité Juridique des Organisations Internationales. V Dupuy, René-Jean (ur.) *Manuel sur les Organisations Internationales*, 33-53. Dordrecht, Boston in London: Martinus Nijhoff Publishers.
81. Zemanek, Karl (1995) International Organizations, Treaty-making Power. V Bernhardt, Rudolf (ur.) *Encyclopedia of Public International Law, Volume two*, izdal Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, 1343-1346. Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Tokyo: North-Holland, Elsevier.
82. Zuleeg, Manfred (1995) International Organizations, Implied Powers. V Bernhardt, Rudolf (ur.) *Encyclopedia of Public International Law, Volume two*, izdal Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, 1312-1314.

Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Tokyo: North-Holland, Elsevier.

VIRI Z MEDMREŽJA

1. About CARDS, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/foreword_en.htm (17. 2. 2004).
2. Activities of the European Union, External Relations; In brief, http://www.europa.eu.int/pol/ext/overview_en.htm (14. 1. 2004).
3. Ahern says Europe must be positive and move forward on new Constitution; Press Release (7. 4. 2004), http://www.ue2004.ie/templates/news.asp?sNavlocator=66&list_id=525 (12. 4. 2004).
4. Andska skupnost, <http://www.comunidadandina.org/endex.htm> (25. 2. 2004).
5. Dispute Settlement Body, STO, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm (8. 6. 2004).
6. ECHO's Finances, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/echo/finances/index_en.htm (18. 1. 2004).
7. EFTA, <http://www.efta.int/> (25. 2. 2004).
8. EU Enlargement – a Historic Opportunity, Evropska komisija, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/intro/criteria.htm#cooperation> (17. 1. 2004).
9. EU Participation in G8 Summits, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/g7_g8/intro/index.htm (16. 1. 2004).
10. European Economic Area, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/eea/ (25. 2. 2004).
11. Evropska unija, OVSE, <http://www.osce.org/ec/partners/international/eu> (16. 1. 2004).
12. Mercosur, <http://www.mercosur.org.uy/> (25. 2. 2004).
13. NATO, www.nato.int (25. 2. 2004).
14. New ACP-EU Agreement, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/index_en.htm (18. 1. 2004).
15. Organisation, Konvencija o prihodnosti EU, <http://european-convention.eu.int/organisation.asp?lang=EN> (4. 5. 2004).
16. OVSE, www.osce.org (25. 2. 2004).

17. Personnalité Juridique de l'Union Européenne, <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/general/fiches/1-31.htm> (26. 3. 2004).
18. Praesidium, Konvencija o prihodnosti EU, <http://european-convention.eu.int/praesidium.asp?lang=EN> (4. 5. 2004).
19. Svet Evrope, www.coe.int (25. 2. 2004).
20. The Budget, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/echo/finances/budget_en.htm (18. 1. 2004).
21. The Convention and Kyoto Protocol, United Nations Framework Convention on Climate Change, <http://unfccc.int/resource/convkp.html> (8. 6. 2004).
22. The EU's Mediterranean & Middle East Policy, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/med_mideast/intro/index.htm (17. 1. 2004).
23. The EU's Relations with Canada, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/canada/intro/index.htm (17. 1. 2004).
24. The EU's Relations with Eastern Europe & Central Asia, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/index.htm (17. 1. 2004).
25. The EU's Relations with Eastern Europe & Central Asia; Overview, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/index.htm (17. 2. 2004).
26. The EU's Relations with Latin America, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/la/index.htm (17. 1. 2004).
27. The EU's Relations with South Eastern Europe, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/index.htm (18. 1. 2004).
28. The EU & the European Commission at the UN, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/un/intro/index.htm (16. 1. 2004).
29. The Euro – Mediterranean Partnership, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/index.htm (17. 1. 2004).
30. Transatlantic Economic Partnership - Action Plan, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/economic_partnership/trans_econ_partner_11_98.htm (9. 3. 2004).
31. Unified External Service of the European Commission, The Role of the Delegations, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/delegations/intro/role.htm (19. 3. 2004).
32. What is the IGC? <http://www.ue2004.ie/templates/standard.asp?sNavlocator=88> (5. 5. 2004).

33. Working Groups, Konvencija o prihodnosti EU, http://european-convention.eu.int/doc_wg.asp?lang=EN (4. 5. 2004).
34. ZEU, www.weu.int (25. 2. 2004).

DOKUMENTI EVROPSKE UNIJE

1. Accords de Luxembourg; Ninth General Report, EEC, *EC Bulletin* 3-1966: 31-33.
2. Addendum to the Dublin II; General Outline for a Draft Revision of the Treaties, CONF/2500/96 ADD.1 (20. 3. 1997).
3. Amsterdamska pogodba (10. 11. 1997), [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/4683A548434339FCC1256D04004A40B7/\\$file/XVII+-+SL.doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/4683A548434339FCC1256D04004A40B7/$file/XVII+-+SL.doc) (10. 11. 2003).
4. Assembly of WEU, Presentation, ZEU, <http://www.assembly-weu.org/en/presentation/presentation.html> (8. 6. 2004).
5. Case 22/79, Commission v. Council, 1971 *E.C.R.* 263.
6. Council Decision 93/603/CFSP *O.J.* (L 286) 1.
7. Council Decision 93/604/CFSP *O.J.* (L 286) 3.
8. Council Decision 93/678/CFSP *O.J.* (L 316) 45.
9. Council Decision 1999/404/CSFP *O.J.* (L 153) 1.
10. Council Decision 2001/352/CFSP, *O.J.* (L 125) 1.
11. Descriptive Summary of the Draft Treaty of Amsterdam, CONF/4003/1/97 REV.1 CAB.
12. Document by Ms Teija Tiilikainen, Working Document 20, WG III (5. 9. 2002), <http://european-convention.eu.int/docs/wd3/2726.pdf> (23. 10. 2003).
13. Dutch Presidency Draft Treaty »Towards European Union«, Document SN/1079/91 (24. 9. 1991).
14. Dutch Presidency Draft Union Treaty, Working Document (8. 11. 1991).
15. Envoyés Spéciaux de l'UE: Mode d'Emploi Concernant la Procédure de Nomination, Document 8287/96, *Svet* (27. 6. 1996).
16. European Parliament Resolution on the Reform of the Treaties and the Next Intergovernmental Conference, A5-0058/1999, Evropski parlament, www.europarl.eu.int/igc2000/offdoc/pdf/ta18111999_en.pdf (15. 11. 2003).

17. Exchange of Letters between the European Union and the Kingdom of Norway, the Republic of Austria, the Republic of Finland and the Kingdom of Sweden on an Information and Consultation Procedure for the Adoption of Certain Decisions and Other Measures to Be Taken During the Period Preceding Accession; 1994 *O.J.* (C 241) 399.
18. External and Intra-European Union Trade, Statistical Yearbook 1958-2002; Edition 2003, Evropska komisija in Eurostat, http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-CV-03-001-__-N-EN&mode=download (14. 1. 2004).
19. Final Report of Working Group III on Legal Personality, CONV 305/02, WG III 16 (1. 10. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00305en2.pdf> (10. 11. 2003).
20. Formal Opinion Pursuant to Article 236 of the EEC Treaty on the Proposal for the Amendment of the Treaty Establishing the European Economic Community with a View to Political Union, Evropska komisija (21. 10. 1990).
21. General Assistance Document, Evropska komisija (9. 4. 2003), http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare/pdf/gad_2003_general_part.pdf (17. 1. 2004).
22. Joint Action 96/406/CFSP *O.J.* (L 168)1.
23. Joint Action 96/656/CFSP *O.J.* (L 300)1.
24. Joint Action 2003/681/CFSP *O.J.* (L 249) 66.
25. Joint EU – US Action Plan, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/action_plan/index.htm (9. 3. 2004).
26. Laekenska deklaracija o prihodnosti Evropske unije, <http://evropa.gov.si/konvencija-o-prihodnosti/o-konvenciji/laekenska-deklaracija/> (4. 5. 2004).
27. Luxembourg Presidency »Non-paper«; Draft Treaty Articles with a View to Achieving Political Union (12. 4. 1991). Dokument se nahaja v Corbett, Richard (1993) *The Treaty of Maastricht*, 267-288.
28. Mandate of the Working Group on Legal Personality, CONV 73/02 (31. 5. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00073en2.pdf> (10. 11. 2003).
29. Memorandum of Understanding on the European Union Administration of Mostar (5. 7. 1994).
30. (2003) *Osutek Pogodbe o Ustavi za Evropo*. Luksembourg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti.

31. Pogodba iz Nice (26. 2. 2001), [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/E64426F703917E30C1256D04004A4DE3/\\$file/XVIII+-+SL.doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/E64426F703917E30C1256D04004A4DE3/$file/XVIII+-+SL.doc) (10. 11. 2003).
32. Pogodba o Evropski uniji, historično besedilo (7. 2. 1992), [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/7F08B8D637353345C1256D04004A374C/\\$file/XVI+-+SL.doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/7F08B8D637353345C1256D04004A374C/$file/XVI+-+SL.doc) (10. 11. 2003).
33. Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (25. 3. 1997), [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/F3C76F47E22E920EC1256D040037F91E/\\$file/I+-+SL.doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/F3C76F47E22E920EC1256D040037F91E/$file/I+-+SL.doc) (10. 11. 2003).
34. Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za atomsko energijo (25. 3. 1997), [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/F3C76F47E22E920EC1256D040037F91E/\\$file/I+-+SL.doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/F3C76F47E22E920EC1256D040037F91E/$file/I+-+SL.doc) (10. 11. 2003).
35. Progress Report on the Intergovernmental Conference, CONF 3860/1/96 REV 1 (17. 6. 1996).
36. Progress Report on the Intergovernmental Conference; Addendum to Report, CONF 3860/1/96 REV 1 ADD 1 (13. 6. 1996).
37. Protocol on the Privileges and Immunities of the European Communities (8. 4. 1965), <http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entr13b.htm> (19. 3. 2004).
38. Ratification Situation, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/nice_treaty/ratifiable_en.pdf (28. 2. 2004).
39. Reflection Group`s Report (5. 12. 1995), <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/reflect/final.html#IV> (19. 11. 2003).
40. Reinforcing Political Union and Preparing for Enlargement, Commission Opinion, Evropska komisija (28. 2. 1996), <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/commissn/avis-en.html> (26. 3. 2004).
41. Report on the Division of Competences between the EU and the Member States, A5-0133/2002, Evropski parlament (24. 4. 2002), <http://european-convention.eu.int/docs/relateddoc/511.pdf> (3. 5. 2004).
42. Report on the Operation of the Treaty on the European Union, Evropska komisija (10. 5. 1995).
43. Report on the Role of the Union in the World: Implementation of the Common Foreign and Security Policy for 1997 (Spencer Report), A4-0169/98, Evropski parlament (30. 4. 1998) http://www.db.europarl.eu.int/oeil/oeil_ViewDNL.ProcedureView?lang=2&procid=3010 (22. 3. 2004).

44. Resolution on the European Council Meeting in Luxembourg on 28 and 29 June 1991, Evropski parlament (10. 7. 1991).
45. Resolution on the Intergovernmental Conference in the Context of Parliament's Strategy for European Union (Martin I Report), Evropski parlament (14. 3. 1990).
46. Resolution on the Intergovernmental Conference in the Context of Parliament's Strategy for European Union (Martin II Report), Evropski parlament (11. 7. 1990).
47. Resolution on (i) Parliament's Opinion on the Convening of the Intergovernmental Conference; and (ii) Evaluation of the Work of the Reflection Group and Definition of the Political Priorities of the European Parliament with a View to the Intergovernmental Conference. Based on the Dury/Maij-Weggen Report, A4-0068/96 Evropski parlament (13. 3. 1996), <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/parlament/opinion.html> (26. 3. 2004).
48. Resolution on the Results of the Intergovernmental Conferences, Evropski parlament (7. 4. 1992).
49. Towards a Constitutional Treaty for the EU, Speech by Jean-Luc Dehaene (11. 2. 2003), <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/7149.pdf> (3. 5. 2004).
50. Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art4%20Kirkhope.pdf> (3. 5. 2004).
51. Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art4%20Heathcoat-Amory.pdf> (3. 5. 2004).
52. Suggestion for Amendment of Article 4, <http://european-convention.eu.int/Docs/Treaty/pdf/4/Art%204%20Bonde.pdf> (3. 5. 2004).
53. Summary of the Meeting on 19 July 2002, CONV 201/02 WG III 8 (16. 7. 2002), <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/cv00/00201en2.pdf> (23. 10. 2003).
54. Supplément 2/91, *Bulletin EC* 1991.
55. The EU's Role in Promoting Human Rights & Democratisation in Third Countries, Evropska komisija (8. 5. 2001), http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/com01_252_en.pdf (18. 1. 2004).
56. The European Community's Development Policy – Statement by the Council and the Commission, Evropska komisija,

- http://europa.eu.int/comm/development/body/legislation/docs/council_statement.pdf#zoom=100 (18. 1. 2004).
57. The European Union Today and Tomorrow; Adapting the European Union for the Benefit of Its Peoples and Preparing It for the Future; A General Outline for a Draft Revision of the Treaties, Dublin II, CONF 2500/96 CAB (5. 12. 1996).
58. The New Transatlantic Agenda, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/new_transatlantic_agenda/text.htm (9. 3. 2004).
59. (1990) Transatlantic Declaration on EC-US Relations, Evropska komisija, http://europa.eu.int/comm/external_relations/us/economic_partnership/declaration_1990.htm (9. 3. 2004).
60. Treaty Establishing the European Coal and Steel Community (18. 4. 1951), http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entr30a.htm#I__Text_of_the_Treaty (10. 11. 2003).
61. White Paper on the 1996 Intergovernmental Conference, Volume II; Summary of Positions of the Member States of the European Union with a View to the 1996 Intergovernmental Conference, European Parliament, Intergovernmental conference task force, <http://europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/parlment/peen2.htm#b1> (26. 3. 2004).

DOKUMENTI OSTALIH INSTITUCIJ

1. Canada-EU Joint Political Declaration and Action Plan, Department of Foreign Affairs and International Trade, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canadaeuropa/canada-eu-b6-4-en.asp> (9. 3. 2004).
2. Certain Expenses of the United Nations (Article 17, Paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion, 1962 *I.C.J.* 151 (20. 7. 1962).
3. Constitution of the World Health Organization, Svetovna zdravstvena organizacija, http://www.who.int/rarebooks/official_records/constitution.pdf (14. 6. 2004).
4. Declaration on Canada-European Community Relations, Department of Foreign Affairs and International Trade, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canadaeuropa/canada-eu-b6-2-en.asp> (9. 3. 2004).

5. Economic and Monetary Union and Political Union, Twenty-Seventh Report, House of Lords Select Committee on the European Communities, Parlament Združenega kraljestva (30. 10. 1990).
6. EU – NATO Declaration on ESDP, NATO, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm> (16. 1. 2004).
7. Framework Agreement for Commercial and Economic Cooperation Between Canada and the European Community, Department of Foreign Affairs and International Trade, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canadaeuropa/canada-eu-b6-6-en.asp> (9. 3. 2004).
8. General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Nato, <http://www.nato.int/ifor/gfa/gfa-frm.htm> (17. 3. 2004).
9. Jurisdiction of the European Commission for Danube, between Galatz and Braila, Advisory Opinion, *P.C.I.J.* Series B, No. 14 (8. 12. 1927).
10. Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change (11. 12. 1997), <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html> (8. 6. 2004).
11. Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, 1996 *I.C.J.* 66 (8. 7. 1996).
12. Mreža ekonomskih svetnikov na diplomatsko konzularnih predstavništvih Republike Slovenije (z dne 1. marec 2004), Ministrstvo za zunanje zadeve, http://www.sigov.si/mzz/gospodarst/mreza_ekon_svet.html (20. 2. 2004).
13. Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitration between International Organisations and States, Stalno arbitražno sodišče, <http://www.pca-cpa.org/ENGLISH/BD/2igoenglish.htm> (8. 6. 2004).
14. Relations between Union and WEU; Annex IV of Chapter IV of the Document on the Implementation of the Maastricht Treaty. Document 1412 of the Assembly of the WEU (8. 4. 1994).
15. Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations, Advisory Opinion, 1949 *I.C.J.* 174 (11. 4. 1949).
16. Reparations for Injuries Incurred in the Service of United Nations, GS 258 (III) (3. 12. 1948).
17. The Israeli-Palestinian Interim Agreement on West Bank and the Gaza Strip, Israel Ministry of Foreign Affairs, <http://www.israel.org/mfa/go.asp?MFAH00qa0> (17. 3. 2004).

18. (1992) Ustanovna listina Združenih narodov in Statut Meddržavnega sodišča. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
19. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations (21. 3. 1986), <http://www.un.org/law/ilc/texts/trbtstat.htm> (17. 1. 2004).
20. (1975) Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character.